JUOZAS AMBRAZEVIČIUS

LITERATŪROS TEORIJA

POETIKA

VADOVĖLIS VIDURINĖMS IR AUKŠTESNIOSIOMS MOKYKLOMS

KAUNAS, 1930—VYTAUTO DIDŽIOJO—METAI

„SAKALO“ BENDROVĖS LEIDINYS

Akcinė „Varpo“ B-vės Spaustuvė, Kaunas, Gedimino gatvė Nr. 38.

1930—V. D. — m. rugsėjo m.

Su literatūros teorija tenka susidurti ir vidurinėj mokykloj ir visose aukštesniosios mokyklos klasėse. Vidurinėj mokykloj ji eina atskiru dėstymo dalyku; daugiausia čia akcentuojamos bendrosios žinios apie veikalus ir stilistika. Aukštesniojoj literatūros teorijos dalykai sujungiami su literatūros istorija. Nagrinėjant dailiosios kūrybos veikalus tenka kalbėti ne tik apie idejinį turinį ir stilių, bet ir apie fabulą, siužetą, motyvus, tipus... apie veikalo kompoziciją; tenka susidurti ir su teoriniais literatūros žanrų pagrindais. Atsižvelgiant į tai, vadovėlis taikomas ir vidurinei ir aukštesniajai mokyklai. Aukštesniajai mokyklai skiriami dalykai čia lengva pastebėti: jie daugiausia išspausdinti smulkesniu šriftu (petitu); vidurinėj mokykloj pigu jie praleisti.

Per literatūros pamokas nagrinėjama daugiausia dailioji kūryba. Dėl to ir vadovėlyje kreipiama daugiau dêmesio į dailinguosius veikalus, į poetiką. Tačiau tam tikroje vietoje įdėtos ir pagrindinės prozos teorijos žinios, kurias naujoji Švietimo Ministerijos programa skiria IV klasei.

Kad mokinys ne tik išmoktų literatūros teorijos žinias, bet jas suprastų ir galėtų plėtoti savo kritišką pastabumą ir skonį, praverčia pratimai, uždaviniai. Šiuo sumetimu prie vadovėlio yra sudaryta trumpa chrestomatija. Uždaviniuose literatūros teorijoj pažymėtas pratimo būdas su vienu kitu pavyzdžiu. Tačiau tuos pačius pratimus, jei reikia, galima taikinti ir kitiems chrestomatijos dalykams. Apskritai, mokytojui visados tenka individualizuoti tiek patį dėstymą, tiek ir pratimus. Jei čia yra vartotas mišrusis (heuristinis+tetinis) metodas, tai dėstytojas jį gali pakeisti ar daugiau heuristiniu ar daugiau tetiniu, atsižvelgdamas į mokinių intelektualinį pajėgumą ir kitas aplinkybes.

Čia man ypačiai rūpėjo 1° sutvarkyti literatūros teorijos žinios griežtesne organiška sistema, 2° išaiškinti jos, kiek galima, populeriau. Ar pavyko pirmasis dalykas, galima jau spręsti iš vadovėlio plano; antrąjį dalyką daugiau parodys pati praktika. *J. A.*

P. S. Dėkoju draugams „Aušros" merg. gimnazijos mokytojams, A. Petrauskaitei ir J. Vosyliui, daug man padėjusiems pastabomis ir darbu.

ĮVADAS

LITERATŪROS TEORIJOS BENDROSIOS ŽINIOS

A.

Kas yra literatūra ir literatūros teorija.

I. Literatūros vardas ir dalykas.

Literatūros vardas yra kilęs iš lotyniško *litterae* = raidės, laiškas, raštas. Lietuviškai ji vadinama ir *raštijos* vardu. Tačiau į literatūros sritį įeina ne tik rašyti dalykai.

Kai paimam Valančiaus *parašytą* „Palangos Juzę“, Baranausko *parašytą* „Anykščių šilelį“, Krėvės *parašytus* „Dainavos šalies padavimus“, — sakom, kad čia yra literatūros *dalykai, veikalai, kūriniai.* Bet kai girdim *pasakojant* „Dvylikos brolių, juodvarniais lakstančių“, pasaką, *dainuojant* „Oi, varge varge...“, sakom, kad čia taip pat esama literatūros veikalų. Taigi literatūros dalyku eina ne tik *rašyti* veikalai, bet ir žodžiu *pasakojami* ar *dainuojami*: visos žmogaus mintys ir jausmai, jei tik jie yra išreikšti pastovia forma, kuri neleidžia toms mintims ir jausmams greit išnykti, bus literatūros dalykas, literatūros veikalas. Dėl to *visumą žmogaus minčių ir jausmų, išreikštų pastovia žodžio ar rašto forma, vadiname literatūra.*

Jei veikalai yra parašyti, jie vadinami *rašytine literatūra,* jei išreikšti žodžiu (pasakojimu ar dainavimu) — *žodine literatūra.*

Literatūros vardas kasdieniniam gyvenime vartojamas platesne ir siauresne prasme. *Platesne* prasme į literatūros sritį įeina visi žodžio veikalai: romanai, apysakos, eilėraščiai, pasakos, mokslo veikalai, vadovėliai, mokinių rašto darbai...

Siauresne prasme literatūros vardu vadinama tik dalis veikalų: romanai, apysakos, eilėraščiai... Išskiriami čia mokslo veikalai. Šitokia siauresnės prasmės literatūra kitaip yra vadinama — *dailiąja literatūra.*

II. Literatūros menas ir mokslas.

Literatūros veikalų kūrimas (dainos sudėstymas, apysakos parašymas, pasakos sugalvojimas...) *yra literatūros menas,* arba literatūros kūryba. O žmogus, kuris literatūros veikalus kuria, vadinamas literatūros kūrėju, menininku, rašytoju, poetu.

Literatūros veikalų nagrinėjimas (apie ką parašytame veikale kalbama, ką jis nauja pasako, ko jis apskritai vertas...) *yra literatūros mokslas.* O žmogus, kuris moksliškai literatūros veikalus nagrinėja, vadinamas literatūros mokslininku.

Literatūra galima nagrinėti įvairiais atžvilgiais. Pagal tai, kuriuo atžvilgiu nagrinėjama, literatūros mokslas skirstomas į 1° *literatūros istoriją* ir 2° *literatūros teoriją.*

III. Literatūros istorija.

Nuo tų laikų, kai žmonės kalba ir vartoja rašmenis, sukurta tūkstančių tūkstančiai literatūros veikalų. Kaip literatūra atsirado, kaip plėtojosi iki mūsų laikų, nagrinėja *literatūros istorija.* Literatūros istorikas nagrinėja kiekvieną kūrinį ar kūrinių grupę kartu su tomis aplinkybėmis, kuriose jis atsirado. Jam svarbu — kurios priežastys[1]) paskatino veikalą sukurti; ką veikalas turi bendra su kitais—ankstesniais, to paties meto ir vėlesniais — kūriniais; kurios įtakos jis padarė savo laikų visuomenei ir literatūrai; kiek turėjo reikšmės ateinančioms kartoms. Į kiekvieną veikalą literatūros istorikas žiūri kaip į vieną žiedą to didelio retežio, kuris driekias per šimtmečius ir kuris vadinamas literatūra.

Kiekviena tauta turi savą literatūrą; jos literatūra kuo nors skirias nuo kitos tautos. Tam tikrų laiko tarpų literatūra vėl skirias; sakysim, senovės literatūra skirias nuo vidurinių amžių ar mūsų laikų. Dėl to literatūros istorija yra dalinama mažesnėmis dalimis: *tautomis* ir *epochomis* — lietuvių, lenkų, vokiečių, prancūzų literatūra; senovės, viduramžių, renesanso, naujųjų laikų literatūra. Kai yra nagrinėjami visos žmonijos,

---

[1]) Kiek jo atsiradimui turėjo įtakos socialinės aplinkybės, filosofiniai įsitikinimai, geografinė vieta, asmens privatus gyvenimas ir t. t.

be tautų skirtumo, didžiausi literatūros laimėjimai — gaunam *visuotinę* literatūrą.

IV. Literatūros teorija.

Literatūros teorija nagrinėja taisykles ir dėsnius, kurių laikosi visi literatūros veikalai ar tik atskiros jų grupės.

Kaip ji tas taisykles nustato?—Literatūros teorija nagrinėja paveikslingus veikalus, suranda jų sudedamąsias dalis; palygina, kas juose yra bendra. Vienos žymės yra bendros visiems veikalams (pav., veikalo planingumas, minties nuoseklumas...), kitos — atskiroms veikalų grupėms (pav., eilėtų veikalų ritmas, rimas...). Iš žymių, bendrų visiems veikalams, sudaro taisykles, kurių privalo visi veikalai. Iš žymių, bendrų tik atskiroms veikalų grupėms, literatūros teorija suskirsto veikalus rūšimis ir nustato veikalų ypatumus, bendrus atskiroms rūšims (skyrium dainoms, skyrium pasakoms, skyrium pamokslams). Čia literatūros teorijai veikalų ypatumus surasti padeda literatūros istorija, o juos pagrįsti — psichologija[1]) ir estetika[2]).

Nuo literatūros istorijos literatūros teorija skirias tuo, kad teorijai svarbu pats veikalas, o ne jo santykis su kitais veikalais ir aplinkuma; svarbu tos priemonės ir tie būdai, kuriais autorius siekia savo mintis ar jausmus išreikšti, ir kiek tos priemonės yra tikslingai pavartotos.

V. Literatūros teorijos santykiai su gramatika.

Literatūros teorija artimiausiai yra sutapus su gramatikos mokslu.

Gramatika nagrinėja žodžius, jų formas, žodžių taisyklingą jungimą į sakinius. Literatūros teorija jos darbą varo toliau: nagrinėja sakinių jungimą į veikalus, veikalus skirsto rūšimis.

Gramatika žiūri, kad sakiniai būtų taisyklingi; literatūros teorija — kad sakiniai būtų ir dailingi.

Taigi literatūros teorija yra atsirėmusi gramatikos.

---

[1]) Mokslas, kuris nagrinėja, kaip žmogus mąsto, jaučia, valią sužadina.

[2]) Grožės mokslas.

Klausimai. 1. Pasakykite po kelis veikalus rašytinės ir žodinės literatūros. — 2. Ar bus literatūros veikalas aritmetikos vadovėlis? Ar laikysim literatūros veikalu pirkėjo pasikalbėjimą su pirkliu krautuvėj? — 3. Ką vadiname literatūros menu, mokslu? Ką vadiname poetu? Pasakykit, kokius poetus žinote. — 4. Ko literatūros istorikas galėtų ieškoti Valančiaus „Palangos Juzėj“? — 5. Kas yra literatūros teorija? Kuo ji skiriasi nuo literatūros istorijos? — 6. Koki yra santykiai tarp literatūros teorijos ir gramatikos? — 7. Ar galima būti geru literatūros kritiku nemokant savo kalbos gramatikos? Kodėl?

B

Literatūros veikalas.

Literatūros veikalo sąvoka.

Literatūros teorija, sakom, nagrinėja veikalus.

Kas yra veikalas?

Kai paskaitom Dagilėlio „Gegutę“ ar įsiklausom į „Eglės, žalčių karalienės,“ pasaką, pirmiausia pamatom ar išgirstam daugybę *žodžių.* Bet veikale ne vieni tik žodžiai. Kai įsiskaitom, randam, kad tais žodžiais yra išreikštos įvairios *mintys* ir *jausmai*:—kad kilo karas, kad į karą sesuo išleido brolius, kad broliai kare žuvo, kad sesuo iš gailesčio pavirto gegute. Tos mintys reiškiamos nuolatos dėl tų pačių *dalykų* (brolių, sesers); jie sujungia aplink save mintis, kaip magnetas kad sutraukia geležies gabalėlius. Pagaliau tos mintys yra išdėstytos *tam tikra nuoseklia tvarka,* nelyginant kaip geležies gabalėlius prie magneto suskirstytume tam tikra eile. — Taigi kiekvienam kūriny randam šias keturias sudedamąsias dalis: 1⁰ *dalyką,* apie kurį kalbama *(temą),* 2⁰ *mintis,* kurios apie dalyką pasakomos, *(turinį),* 3⁰ *nuoseklią minčių reiškimo tvarką (planą),* 4⁰ žodžių *formą,* kuria reiškiamos mintys. Pirmieji trys elementai sudaro *veikalo turinį* plačia prasme (tai, apie ką ir kas kalbama), ketvirtasis — *veikalo formą* (tai, kaip kalbama).

Taigi *veikalas yra nuoseklus* (3⁰) *minčių ar jausmų* (2⁰) *apie kokį dalyką* (1⁰) *reiškimas žodžiais ar raštu* (4⁰).

Veikalas vadinamas ir *kūriniu.* Antrasis vardas dažniau vartojamas dailiosios literatūros veikalams.

a) LITERATŪROS VEIKALO TURINYS.

I. Tema.

1. Temos ypatumai.

Kaip autorius pradeda kurti savo veikalą? — Pirmiausia susiranda *apie ką* rašyti ar sakyti: apie savo tėviškę, apie Vytauto karingumą, apie Živilės drąsumą, apie savo klasę... *Tas dalykas, apie kurį veikale kalbama, vadinasi tema.*

Ko iš temos reikalaujama? — 1° Tema turi būti *aiški.* Aiški pačiam autoriui ir aiškiai išreikšta veikale, kad iš karto žinotum, apie ką rašoma ar kalbama. Jei tema pačiam autoriui nebus aiški, — gali pasakyti, kas nereik, o praleisti, kas reikia. Jeigu imama kalbėti tai, ko tema nereikalauja—sakoma, kad nukrypta nuo temos. Jei nepasakoma reikalingų dalykų, sakoma — tema neišplėsta, veikalas nepilnas.

2°. Pageidaujama, kad tema būtų *svarbi, aktuali, įdomi,* nes autoriui svarbu ir parašyti svarbus dalykas ir juo žmonės sudominti.

2. Tema ir antraštė.

Paprastai temą išreiškia veikalo antraštė, kuri apibrėžia, apie ką veikale bus kalbama. Pav., „Indas, kuriame karalius laiko savo geriausią vyną“, „Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“, „Dykaduonis sūnelis“, „Varnų pelkės“, „Norkūno pilis“.

Kartais iš antraštės dar negalim nuspėti veikalo temos, ypač dailiosios literatūros veikaluose: „Prieš dieną“, „Ties aukštu sostu“, „Vakarinė giesmė“, „Tarp dviejų aušrų“...

Esti veikalų ir visai be antraščių. Tai dažniausiai trumpi dailiosios literatūros kūrinėliai, ypačiai eilėraščiai.

II. Veikalo turinys siaurąja prasme.

1. Žinių rinkimas.

Kai autorius jau turi temą, žino, apie ką rašyti, jis turi žinoti ir, *kas* apie tą dalyką pasakyti, turi tam tikras mintis pareikšti. Tos mintys, kurios yra veikale reiškiamos, vadinamos *turiniu siaurąja prasme.*

Norint apie dalyką kas parašyt ar pasakyt, reikia jis gerai pažinti; sakoma: prisirinkti veikalui medžiagos. Kuo geriau dalyką pažinsim, tuo mūsų mintys apie jį bus teisingesnės ir svarbesnės. Dėl to žinių reikia ieškoti atsidėjus.

Kokiu būdu dalyką pažįstam ir prisirenkam apie jį žinių? — Dvejopu: 1° arba patys jį tiesiog pažįstam, 2° arba apie jį sužinom iš kitų liudijimų. Pav., reikia aprašyti Gedimino pilis. Kad galėtum ją aprašyti, turi nukeliauti, apžiūrėti. Kartais pasitaiko, kad patsai jau negali dalyko apžiūrėti, pav., pirmojo Lietuvos kareivio žuvimo dėl nepriklausomybės. Tada turi žiūrėti, ką kiti apie tai yra parašę, išklausinėti, jei dar galima, žmones, kurie dalyką yra matę.

Geriausia, kai abudu būdus gali sujungti: ir pats patirti ir kitų liudijimais pasinaudoti. Šitais keliais rašytojas gali susidaryti eilę minčių, kurios jam reikalingos temai išplėtoti.

2. Pagrindinė ideja.

Turinio mintys nėra vienodo svarbumo. Vienos liečia tik daikto atskiras dalis, kitos parodo bendrą pažiūrą į visą daiktą. Pav., rašytojas, norėdamas aprašyti Žalgirio mūšį, surinko visas žinias ir įsitikino, kad senovės lietuvių būta vis dėlto narsių, jei nuveikė daug geriau apsiginklavusį priešą; kad Vytauto būta ir narsaus riterio ir genialaus vado. Rengdamasis Lietuvos ežerus aprašyti ir surinkęs visas žinias, autorius gali prieiti išvadą, kad daug yra poetiškesni tie Lietuvos kraštai, kur ežerai tyvuliuoja, bet daug naudingesni tie, kur dirvos liūliuoja varpom. Šitoji *mintis, kuri išplaukia iš veikalo kaip viso dėstymo išvada, vadinama pagrindine ideja, arba vedamąja mintimi.*

Pagrindinė mintis kartais esti išreikšta labai aiškiai, o kituose veikaluose ji tik nujaučiama. Dėl to vienam skaitytojui tokiuose veikaluose vedamoji mintis atrodo viena, kitam kita.

Vienų kūrinių pagrindinė ideja yra išreikšta pačiame dėstyme, kitų pabaigoje arba pradžioje (pasakėčiose), trečių — pačiomis antraštėmis („Pinigai — galvažudžiai“, „Tinginys tėvo sūnelis“, „Klaida“, „Erškėčių taku“). Pagrindinę mintį gali iš-

reikšti ir vadinamasis *epigrafas* (devizas, motto), padėtas po antraštės arba antraštės vietoj.

Poezijos veikaluose pagrindinės idejos vietoj galima ieškoti nuotaikos.

III. Planas.

1. Plano dalys.

Rašytojas, surinkęs užtenkamai minčių (medžiagos) savo temai, yra panašus į namo statytoją, turintį statomosios medžiagos: akmenų, plytų, rąstų. Tačiau statytojas tą medžiagą deda ne kur paklius, bet tam tikra griežtai nustatyta tvarka. Iš literatūros veikalo kūrėjo taip pat reikalaujama visos žinios, visos mintys sutvarkyti savo galvoje tam tikra nuoseklia eile. *Tą tvarką, kuria mes dėstome savo mintis, vadiname planu.*

Planas minčių medžiagą suskirsto dalimis. Kokiu būdu galima ir reikia jos skirstyti? — Medžiaga gali būti suskirstyta į tris nelygaus didumo dalis: *įžangą, dėstymą, pabaigą.*

Įžangoje paaiškinama pati tema, pasakoma, iš kur temai medžiaga paimta; apskritai skaitytojas prirengiamas prie paties temos nagrinėjimo. Didelių mokslo kūrinių įžangą kartais vadinama įvadu — skaitytojas tartum įvesdinamas į dalyko nagrinėjimą.

Dėstymas yra pats veikalo branduolys, kuriame autorius nagrinėja temą. Dėstymo mintys yra sutvarkomos atskirais plano punktais.

Pabaigoje padaromos dėstymo išvados, pagilinamas įspūdis.

Tačiau ne kiekvienas kūrinys turi įžangą ir pabaigą. Savo mintis galim ir tiesiog išdėstyti, be jokio prirengimo ar išvadų — jeigu jos ir pačios aiškios.

2. Plano reikalavimai.

a). Plano dalių proporcingumas. — Įžanga, dėstymas, pabaiga nėra vienodo ilgumo. Ilgiausias, be abejo, turi būti veikalo branduolys — dėstymas. Jeigu dėstymas, sakysim, turi

10 pusl., tai negalim įžangai skirti 5 pusl. Mažo tūrio veikalams vartojama maždaug 1:6 proporcija. Tačiau kiekvienas autorius čia turi pats jauste nujausti saiką.

Dėstymas yra paskirstomas atskirais punktais. Ir tos plano dalys turi būti proporcingos. Svarbesnei minčiai skirtina daugiau vietos, menkesnė mažiau ir plėtotina.

b). Plano nuoseklumas. Dėstant mintis galima laikytis dvejopo nuoseklumo: eiti nuo svarbesnių minčių prie mažiau svarbių arba atvirkščiai. Aprašinėjant ką nors vėl galima laikytis nuoseklumo *erdvės* ar *laiko* atžvilgiu. Pav., aprašinėdamas Lietuvos ežerus, galėtum pradėti nuo didžiųjų, paskum eiti prie mažųjų, arba pradėjus aprašinėti nuo pietų, apskritimis galėtum eiti į šiaurę (*erdvės* nuoseklumas). Aprašinėdamas Lietuvių kovas dėl Vilniaus, gali pradėti nuo anksčiausių įvykių ir eiti chronologiška tvarka artyn į mūsų laikus (*laiko* nuoseklumas).

Minčių dėstymo nuoseklumas neleidžia blaškytis prie kito dalyko nebaigus pirmojo. Kiekviena mintis turi išplaukti iš prieš ją ėjusios, ir kiekvienas sakinys turi šį tą naujo pasakyti.

c). Plano schema. Jeigu planas surašomas, tai plano punktai žymimi taip, kad iš karto pamatytum, kur svarbesnė mintis, o kur tik jos dalis. Atkreiptina dėmesio į plano grafiškąją pusę ir skiriamuosius ženklus, — kad būtų išlaikomas vienodumas. Patogu vartoti toksai planas: (Žiūr. 15 p.).

Žodį „dėstymas“ čia praleidžiam, nes ir taip aišku, kad pirmasis ir antrasis punktai priklauso ne įžangai, o dėstymui.

I. Klausimai. 1. Kurie yra veikalo sudedamieji elementai? — 2. Ką vadinam tema? antrašte? pagrindine ideja? planu? veikalo forma? — 3. Kuriuo būdu gautum žinių plėtoti temai „Kaip Vytautas Didysis sumušė kryžiuočius ties Žalgiriu“, „Kaip atrodo mūsų miestas“. — 4. Kam reikalingas planas? Koks jis turi būti?

II. Uždaviniai. *1. Surasti pagrindiniai „Laumės“ pasakos elementai: tema, pagrindinė mintis, planas. Pridėti pasakai įžanga ir pabaiga. — 2. Parašyti rašinys su planu (įžanga, dėstymu, pabaiga) tema „Mano tėviškė“. Pagrindinė mintis išvesti tokia: mano gimtasis kampelis yra man meilesnis už visus kitus. Turinio mintys turi būti gautos dvejopu keliu: savo paties pastebėtos, iš kitų patirtos.*

Įžanga. ....

I. ....:

1. ....:

a) ....,

b) ....,

c) ....;

2 ....:

a) ....,

b) ....,

c) ....;

II. ....:

1. ....:

a) ....,

b) ....,

c) ....;

2. ....:

a) ....,

b) ....,

c) ....

Pabaiga. ....

b) LITERATŪROS VEIKALO FORMA.

Formos dalykas.

Kol mintys tėra autoriaus galvoj — veikalo dar nėra. Kad jos virstų veikalu, reikia išreikšti žodžiu ar raštu, reikia turiniui duoti pastovi forma. Toji forma esti labai įvairi.

Kai atskleidžiam Krėvės „Dainavos šalies padavimus“, randam ten eilę sakinių — ilgų ir trumpų; kai pažvelgiam į to paties autoriaus „Šarūną“, randam ten pažymėta, kas kuriuos

žodžius taria; kai imam skaityt geografijos vadovėlį, randam ten aprašytus iš visų pusių ypatumus kalnų, ežerų, miestų ir t. t. o kai paskaitom istorijos vadovėlį, randam papasakotus įvykius; pagaliau, kai imam skaityti Daukanto „Būdą“, vienus posakius suprantam, jie mums aiškūs, sklandūs ausiai, kitų nestengiam suprasti. — Visi tie dalykai: ir tas sakinių ilgumas, ir nurodymas, kas kuriuos žodžius taria, ir daiktų ypatumų aprašymas ar įvykių pasakojimas, ir skaitytojams kalbos suprantamumas, sklandumas — yra veikalo formos dalykas.

Nors veikalų formos gali labai įvairuoti, tačiau visuose pasitaiko tos pačios žymės iš atžvilgio — į 1⁰ sakinių sudarymą *(sutrauktinė, periodinė kalba),* į 2⁰ dalyko pasakotoją *(monologinė, dialoginė, epistolinė* forma), į 3⁰ pasakojamo dalyko ypatumus ir įvykius *(aprašymas, pasakojimas, protavimas),* į 4⁰ žmones, kuriems veikalas skiriamas *(kalbos aiškumas, taisyklingumas, sklandumas).*

I. Sutrauktinė ir periodinė kalba.

Sakėm, kad veikalų mintys yra išreikštos sakiniais. Tie sakiniai nevienodi: vienur trumpi, kitur ilgi. Jeigu kalba yra sudaryta iš trumpų sakinių (vienų pagrindinių ar pagrindinių su neišplėstu šalutiniu), tai ji vadinama *sutrauktine.* Jeigu sudaryta iš ilgų sakinių (pagrindinių su keliais šalutiniais), — *išplėstine, arba periodine.*

> Buvo graži gegužės mėnesio diena. Švietė skaisti saulė. Kvepėjo tik ką išsprogę medžiai. Apie dvaro rūmus raižė orą linksmi čiurliai. Dvaro „viršugalvy“ trūsė kuosos. Žaliose klumbose dūzgė bitelės, ir visas parkas net čežėjo nuo paukščių paukštyčių čiulbėjimo. Laukuose krutėjo artojai, ir baubė dvaro buliai. — *Vienuolis.*
>
> Liepa visados pilna paukščių. Kokių tik nebūta, nečiulbėta ten, žaliose liepos šakose: ir rėksniai žvirbliai ten vestuves kelia, ir volungė graso ievai, ir strazdas švirkščia, atlėkęs čia svečiuosna iš girios; vieši ten dažnai net patsai rėksnys, mokąs dvylika kalbų kėkštas. — *V. Krėvė.*

Paprastesnė atrodo sutrauktinė kalba. Čia mintys taryt, sutrauktos į trumpus, griežtus posakius. Periodinė yra sudėtingesnė. Čia mintis reiškiama ištisa sakinių eile, vadinamu periodu. Jame mintis jausmas pamažu kyla, paskum greitosiom slūgsta.

Minties ir jausmo bangavimui atsako ir žmogaus balso bangavimas sakinį tariant.

Tiek periodinė, tiek ir sutrauktinė kalba ypačiai tinka emocingam vaizdingam dalykui reikšti; kada žmogus susijaudina, savo jausmus paleidžia žodžių srovėmis ar iš susijaudinimo teištaria tik trumpus posakius ir vėl nutyla. Ramiam turiniui dažniausiai vartojama maišyta kalba — *mišrioji.*

II. Monologinė, dialoginė, epistolinė forma.

Veikalo autorius savo mintis gali dėstyti taip, kad atrodytų, jog kalba vienas asmuo; taip, kad atrodytų, jog kalbasi tarp savęs keli asmenys; taip, kad atrodytų, jog keli asmenys laiškais susirašinėja.

Kada autorius pasakoja tik vieno asmens lūpomis, yra *monologinė* veikalo forma (monos logos —vieno kalba). Kada pasakoja kelių žmonių pasikalbėjimo būdu, yra *dialoginė* forma (dialogos—pasikalbėjimas). Kada pasakoja laiškų forma — *epistolinė,* arba laiškų forma (epistola — laiškas).

Rašytojui tenka pasirinkti, kuri forma jo mintims geriausiai tiktų. Paprasčiausia ir lengviausia yra monologinė forma. Dažniausiai ji vartojama mokslo veikalams ar šiaip aprašymams. Dialoginė forma gyvesnė, bet ir sunkesnė, nes ji turi atitikti ir kalbančių asmenų būdą, išsilavinimo laipsnį, luomą: juk ūkininko, inteligento, pirklio, amatininko — nevienodas nei žodynas nei sintaksė.

Dialoginė minčių dėstymo forma vadinama ir dramine, nes ja rašomi dramos veikalai.

Didesniuose veikaluose (romane, apysakoj, novelėj) dažnai vartojamos visos trys formos drauge: ir monologinė, ir dialoginė, ir epistolinė. Tai *mišrioji* veikalo forma.

III. Aprašomoji, pasakojamoji, protaujamoji forma.

Veikalo forma gali būti įvairi, žiūrint, ką mes aprašome. Mes galime — 1° aprašyti kokį dalyką, išskaityti jo ypatumus

ir santykius su kitais dalykais *(aprašomoji* forma); 2⁰ galime papasakoti kokius įvykius, dalykų atmainas *(pasakojamoji);* 3⁰ galime ne patį dalyką aprašyti, bet pasakyti savo nuomonę, pažiūrą apie tą dalyką *(protaujamoji* forma).

1. Aprašomoji forma.

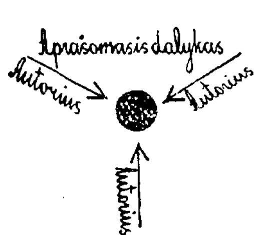
Kada mes atvaizduojame daiktą su visais jo ypatumais ir santykiais su kitais daiktais, vartojam *aprašomąją* formą.

Šalia Švento kalno kyši dar kelios plikos viršūnės...

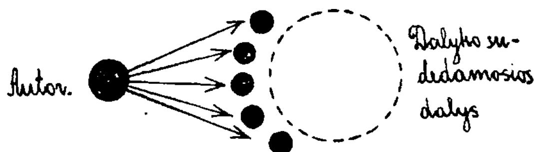
Už vis gražiau ir stebuklingiau atrodo... Kaja kalnas, tai yra smailasai. Atbėga jis iš šiaurės vakarų miglos, nuo Čatirdago, kaip koksai slibinas, blizgėdamas saulėje savo plika akmenine nugara, it išsišovusiais nugarkauliais, ir tęsdamas savo ilgą nusususią uodegą per miglotus miškus ir Jailos perkalnes. O susidūręs su Šventuoju kalnu, jis atsistoja piestu, iškelia į padangę savo smailą snukutį ir, pasirėmęs ant daugybės kojų, tarytum benori jau kibti, bet pamatęs Šventojo kalno viršūnėj palaimintojo kapą, nusigąsta, nusižemina ir taip amžiams ir pasilieka, bijodamas ir prie jūros siekt ir atgal trauktis. — *Vienuolis.*

Čia Vienuolis aprašo Kajos kalną. Sumini jo ypatumus: jis smailas, plika akmenine nugara, ištysęs. Sumini jo santykius su kitais kalnais: su Šventuoju kalnu jis nori susikibti.

Norint kurį dalyką aprašyti reikia pažinti jo ypatumai, žymės, iš visų pusių. Pirmiausia galima duoti bendras dalyko vaizdas; paskum aprašomos jo sudedamosios dalys; toliau jo santykiai su kitais daiktais. Aprašymas gali eiti ir atvirkščia tvarka (kuria tvarka čia yra aprašytas Vienuolio Kajos kalnas?). Šituos aprašymo ypatumus galim išreikšti tokia schema:

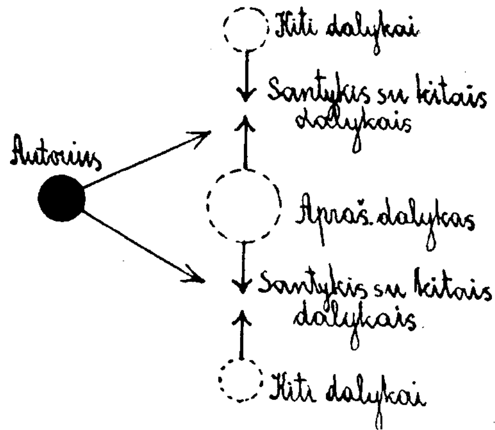
1 brėž.

2 brėž.

Pirmasis brėžinys rodo, kad autorius aprašo daiktą iš visų pusių, visais atžvilgiais. Antras, kad aprašo daikto sudedamąsias dalis (pav., pirma namo pamatus, paskui sienas, stogą ir t. t.). Trečias, kad aprašo santykius tarp aprašomojo daikto ir kitų daiktų (pav., aprašęs namus, gali kalbėti, kam jie reikalingi).

Taigi *aprašomąja forma, arba tiesiog aprašymu, vadinam tokią minčių dėstymo formą, kuri nuosekliai atvaizduoja daikto ypatumus.*

3 brėž.

2. Pasakojamoji forma.

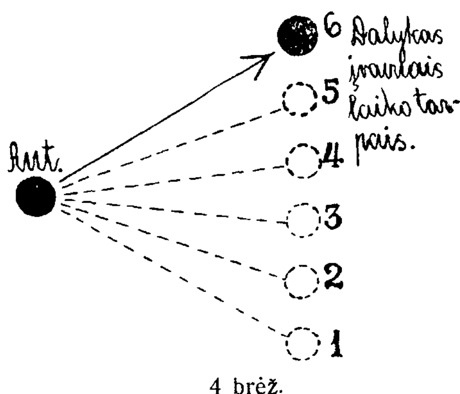
Pasakojamoji forma, arba tiesiog pasakojimas, yra tada, kai kalbama apie įvykius.

Gyveno du bičiuliu, kurių vienas turėjo sūnų, o antras — dukterį. Vaikai labai mylėjo vienas kitą, bet tėvai jų vienų net iš namų neišleisdavo. Vieną kartą tie sūnus ir duktė nuėjo į bažnyčią, o prieš tai jiedu susitarę per patį suklaupimą atsistoti. Kaip susitarė, taip ir padarė: suklaupimo metu atsistojo, ir vienas į kitą pažiūrėjo. Dievas už tai ant jų abiejų labai supyko ir pavertė gegutėm. Taip gegutėm jiedu ir išskrido iš bažnyčios, o išskridusiu ir negalėdamu savo lizdo susinešti, deda kiaušinius į svetimus lizdus ir vaikų neperi. — *Tautosaka.*

Čia papasakotas *įvykis, dalyko atmainos:* iš pradžių buvo vaikai, paskum jie pavirto gegutėmis. Šitos atmainos eina tam tikra nuoseklia laiko eile: pirma vaikai nuėjo į bažnyčią, paskum atsistojo, paskum pavirto gegutėmis, paskum išlėkė..., o ne atvirkščiai. Rašytojas seka tas atmainas ir jas atvaizduoja. Aprašyme laiko eilė nesvarbu; ten svarbiau vieta, erdvė.

Šitokį rašymo būdą lengva pavaizduoti tokia schema:

Brėžinys rodo autorių stovint vietoj, o judant keičiantis patį dalyką. Autorius stebi kiekvieną dalyko atmainos momentą. Taigi *tokia veikalo minčių dėstymo forma, kuri kalba apie įvykius, apie dalyko atmainas, ta tvarka, kaip jos įvyko, vadinama pasakojamąja forma, arba pasakojimu.*

4 brėž.

3. Protaujamoji forma.

Aprašymas ir pasakojimas kalba tiesiog apie patį daiktą: vienas apie jo pastovius ypatumus, antras apie ypatumų atmainas. Bet gali atsitikti, kad kalboje bus reiškiama tik keno nors nuomonės, sukilusios žmogui to dalyko proga.

Šviesi žvaigždutė nusirito
Į nematuotas platybes,
Prapuolė... žymės nepaliko
Ir klaidžioja po tuštybes.

Kad įtikėtum, ką žmonės sako:
Gal motinėlės sengalvėlės
Šeimyna tuo sykiu neteko...
Kas vaikučius jų prižiūrės?

Kas našlaičius priglaus, paglostys?
Kas aprėdys, pavalgydins?
Kas karčias ašaras nušluostys?
Kas juos gyventi pamokys?

Pr. Vaičaitis.

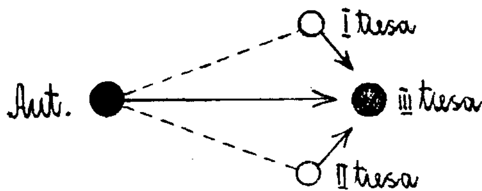
Pirmas posmas yra aiškus *pasakojimas,* kaip žvaigždutė nusirito. Bet antrojo ir trečiojo posmo negalim laikyti nei aprašymu, — nes čia apie žvaigždutės ypatumus nieko nekalbama, — nei pasakojimu, — nes tai žvaigždutei visai nieko daugiau neįvyksta, jokių atmainų, apie ją visai ir nekalbama. Čia kalbama jau visai apie naują dalyką — apie našlaičius. Kaip nuo žvaigždutės autorius perėjo prie našlaičių? Atkreipkim dėmesį į antrojo posmo pirmą eilutę: žmonės sako, kad kiekvienas žmogus turįs savo žvaigždę; kai miršta, ir žvaigždė krintanti. Taigi autorius turi dvi tiesas: pirmą — žvaigždė nukrito, antrą — kai

žvaigždė krinta, žmogus miršta. Iš šitų dviejų tiesų jis pasidarė trečią — vadinas, dabar numirė koksai žmogus,—gal tėvas, gal motina — ir vaikai gal paliko našlaičiai.

Tokis minčių dėstymas, kur iš dviejų ar daugiau minčių vedama nauja mintis, nauja tiesa, vadinamas protaujamąja forma, arba protavimu.

Protavimo sudedamąsias dalis galim šiaip išreikšti:

Brėžinys rodo, kad žmogus pažįsta dvi tiesas, o iš tų dviejų sudaro trečią.

5 brėž.

Retai pasitaiko, kad veikalas būtų parašytas tik viena kuria forma. Paprastai visi trys formos būdai eina pakaitomis. Tik vieno esti daugiau, kito mažiau. Jei veikale daugiau vartojama aprašomosios formos, tai visas veikalas vadinamas aprašymu, arba aprašomuoju veikalu (kelionės, gamtos, geografijos vadovėliai); jei daugiau pasakojamosios formos — pasakojimu, arba pasakojamuoju veikalu (istorija, biografija...); jei daugiau protaujamosios formos—protavimu, arba protaujamuoju veikalu (filosofija, mokslo veikalai, publicistika, kritika, — o literatūros teorija kurios formos daugiau vartoja?).

IV. Kalbos aiškumas, taisyklingumas, sklandumas.

Kiti žmonės autoriaus mintis sužino iš jo žodžių ar rašto. Kad galėtų tų minčių maloniai klausytis ir lengvai jas suprasti, veikalo kalba turi būti aiški, taisyklinga, sklandi.

1. Kalbos aiškumas.

Veikalo kalba turi aiškiai ir tiksliai išreikšti autoriaus mintį, kad skaitytojas ar klausytojas ją suprastų. Kad kalba būtų aiški, reikia dviejų dalykų: 1^0 kad pačiam autoriui mintys būtų aiškios = žinotų, ką nori pasakyti, 2^0 kad sugebėtų jas aiškiai išreikšti literatūrine forma.

Kad autoriui mintys būtų aiškios, kaip esam matę, jis turi dalyką pažinti, o kad sugebėtų tiksliai išreikšti, turi mokėt pavartoti žodžius ir sakinius. Mintį užtemdo nemokėjimas pavartoti —

1° žodžių, panašiai skambančių, bet turinčių įvairias prasmes *(omonimų)*;

2° žodžių, nevienodai skambančių, bet turinčių labai artimas prasmes *(sinonimų)*;

3° sintaksės konstrukcijų, ypačiai nemokėjimas sakinyje įvardžio vartoti.

Omonimų pavyzdžiai:

Malūno mašinos *su sietais* (kur miltus sijoja). Pasirodė senelis, apsivilkęs baltais marškiniais, per juosmenį *susietais* (sujuostais). Kad ėmė visos ožkos *lipti* (kopti)! Raganos rankos pradėjo *lipti* prie žirgo šono.

Čia omonimų prasmės aiškios iš pačių sakinių. Bet ar aiški yra kitos poros sakinių prasmė?

Kai ėjo pro linų lauką, Jonas paėmė merginos ranką ir įdėjo į saują *žiedą* (mūvimąjį ar lino?).

Tėvas *pabus*, kol vaikas *pabus*. (Ar tėvas bus tol, kol vaikas pabus (= išsimiegos)? Ar tėvas bus, kol bus ir vaikas? Ar tėvas išsimiegos, kol vaikas bus? — mintis neaiški).

Švinas, į ugnį *sviestas*, ištirpo kaip *sviestas*. — *M. Gustaitis.*

Sinonimų pavyzdžiai:

Karas — kova; suolas — krėslas — kėdė; stalas — skobnis; pečius — krosnis; žirgas — arklys — kuinas; virsti — tapti; primušti — prilupti; kalba — šnekta...

Karo vadai susėdo ant *žirgų*, o Joneliui Durneliui teliko menkutis *arklelis*. Visi išjojo į *karą*. *Kovoje* Durnelio *kuinas* pavirto aikliausiu *žirgeliu*, o ponų *žirgai* neverti buvo net *kuinų* vardo.

Netiksli sintaksės konstrukcija:

Jonas pasakė Petrui, kad *jis jo nematęs* krikštynose (katras katro nematė?).

2. Kalbos taisyklingumas.

Kad kalba būtų aiški, ji turi būti ir *taisyklinga*. O taisyklinga ji bus tada, kai nevartos žodžių ir posakių, priešingų gimtosios kalbos dėsniams. Kalba gali pasitaikyti netaisyklinga gramatikos ir žodyno atžvilgiu. Pav.:

Atvėriau langą, kad *pasisemti*
Dangaus aukštybių šviesos auksinės. — *Buivydaitė.*
Liuosybės noriu, o jinai *liuosa*
Vilioja kūną. — *Mikuckis.*

Sintaksės klaidos, patekusios į gimtąją kalbą iš kitų kalbų, vadinamos *solecizmais,* žodyno — *barbarizmais.*

3. Kalbos sklandumas.

Žodžiai ir sakiniai veikale reikia taip sutvarkyti, kad lengva būtų kalbėti ir malonu klausyti. Šis kalbos sklandumas pareina nuo maždaug vienodo kartojimosi žodyje balsių ir priebalsių, nuo kirčių paskirstymo. Sakinys nesklandus: 1° jei pasitaiko viena po kitos daug balsių:

Prie įėjimo jis neįeis. — *K. Bizauskas;*

2° Jei per daug kartojasi panašūs skiemenys gretimuose žodžiuose:

Visi *ujo ją,* kaip *tą išmestą* šunelį.

Tokiais atvejais žodžiai reikia sukeisti arba visai pakeisti:

Ją visi ujo, kaip išmestą šunelį.

I. **Klausimai.** 1. Kurie yra veikalo formos dalykai? 2. Kodėl nelaikysim literatūros kūriniu pirkėjo pasikalbėjimo su pardavėju? Ko reikia, kad tas pasikalbėjimas virstų literatūros veikalu? — 3. Kurios yra veikalo formos rūšys? — 4.. Kas yra sutrauktinė ir periodinė kalba? — 5. Kurie skiriamieji ženklai vartojami sutrauktinėj ir periodinėj kalboj? — 6. Kas yra monologinė? dialoginė? epistolinė forma? — 7. Kas yra aprašomoji? pasakomoji? protaujamoji veikalo forma? — 8. Kokių autorių ar veikalų žinote, kuriuose vyrautų aprašomoji forma? pasakojamoji? protaujamoji? — 9. Ko reikia, kad kalba būtų aiški, taisyklinga, sklandi? — 10. Kuo skiriasi omonimas nuo sinonimo?

II. **Uždaviniai.** *1. Kuria forma parašyta „Napalys skaito": sutrauktine ar periodine? Periodinės dalies turinį papasakokite sutrauktine forma. Sutrauktine forma aprašykite Kajos kalną (žiūr. Lit. Teorija 18 psl.). — 2. Suraskite monologinę, dialoginę formas „Močiutės pasakoj". Parašykite tą pasaką dramine forma. Parašykite dramine forma „Mamuže mano." — 3. „Šventadieny" yra aprašomoji, pasakojamoji, protaujamoji forma. — 4. Parašykit aprašomąja forma „Mano kelias į mokyklą". Tą pačią temą parašykit pasakojamąja forma, pavartodami ir monologinę ir dialoginę kalbą. — 5. Pratimams, kalbos taisyklingumo, aiškumo, sklandumo atžvilgiu, praverstų klasėje skaityti ir nagrinėti pačių mokinių darbai.*

C.

Literatūros veikalų suskirstymas į prozą ir poeziją.

Skirstymo pagrindas.

Įsiskaitykim į Maironio „Jaunąją Lietuvą“, pažvelkim į Čiurlionio „Rexą“, į Zakaro „Laisvę“, įsiklausykim į Sasnausko „Kur bėga Šešupė“ — visi jie yra meno kūriniai. Kiekvienas meno kūrinys turi savo ideją, kurią išreiškia tam tikra kitiems pažinti prieinama priemone. Tapybos priemonė — dažai: skulptūros — medis, molis, marmuras, bronza; muzikos — garsas (muzikos instrumentų ar žmogaus). Literatūra nuo kitų meno rūšių tuo ir skirias, kad jos reiškimosi priemonė — *žodis*. Dėl to sakom, kad literatūra yra *žodžio menas*. Bet ir šitą žodį ne visi literatūroj vienaip vartoja, nevienodu būdu žodžiais išreiškia savo mintis, ar nuotaiką. *Žodžio vienokis ar kitokis pavartojimas literatūros veikalams yra pagrindas skirstyti juos į įvairias rūšis.* Pirmiausia į dvi svarbiausias rūšis: *prozą ir poeziją.*

I. Prozos ir poezijos sąvoka.

Paprastoji ir vaizdingoji emocingoji kalba.

Vieną ir tą patį dalyką aprašyti, tas pačias mintis pasakyti galim nevienodais žodžiais. Štai Žemaitė rašo:

Boba išlipo, vaikus iškilnojo... ir *nuėjo* į bažnyčią...
Užėjo suma. Visi žmonės iš patvorių *sulindo* į bažnyčią.

Arba Vaižgantas:

Rytdieną į pavakarį Gintautas pasiėmė savo kuoką ir pėsčias *nukaukšėjo* į Santeklius.

Visuose trijuose pavyzdžiuose kalbama apie *ėjimą:* apie tą patį dalyką. Bet nevienodi žodžiai tam pavartoti: vienur *nuėjo,* kitur — *sulindo,* trečiur — *nukaukšėjo.* Nevienodas dėl to ir įspūdis. Kai skaitom: *sulindo į bažnyčią,* gaunam vaizdą: maža bažnyčios anga, daugybė žmonių, jie per vargą lenda į bažnyčią. Kai skaitom: *nukaukšėjo* į Santeklius, mes, taryt, girdim, kaip Gintautas žengia, girdim patį žingsnių garsą. Pirmasis žodis (nuėjo) jokio vaizdo nesukelia. Antrieji sukelia mūsų vaizduotėje paveikslus.

Dar pavyzdys. — Štai aprašyta naktis:

Naktis. Žvaigždės šviečia.

O Maironis tą pačią naktį šitaip vaizduoja:

Užmigo žemė. Tik dangaus
Negęsta akys sidabrinės...

Pirmojo posakio žodžiai sukelia mūsų sąmonėje nakties, žvaigždžių šviesos supratimą, *sąvoką.* Maironio posakis tą pačią mintį išreiškė *vaizdais,* kurie sukelia mums ir tam tikrą nuotaiką. Nakties negalime įsivaizduoti, bet kai sako *žemė miega,* kyla mums vaizdas, nes mes žinom, kaip atrodo miegąs žmogus, gyvulys, paukštis: jokio judesio. Pasakymas *Užmigo žemė* sukelia mums ir ramybės tylos jausmą. *Dangaus sidabrinės akys negęsta* vėl kelia mums vaizdą, lyg tos žvaigždės būtų gyvos ir eitų sargybą, budėtų tuo metu, kada žemė ilsis.

Šita *kalba, kuri mintis išreiškia, dalykus aprašo vaizdais, vadinasi vaizdingoji; kalba, pajėgianti sukelti nuotaiką, jausmus* (emocijas), vadinasi *emocingoji.* O ta, kuri *aprašo daiktą ar įvykį* paprastais žodžiais — nevaizdingoji, *sąvokų,* arba paprastoji kalba. Vaizdingoji kalba daugiausia eina drauge su emocingąja.

Vaizdais gali būti išreikšta ne tik viena mintis, bet ištisas veikalas. Žinoma, pav., pasakėčia apie asilą ir apuoką: kaip keleiviui asilui apuokas rodė kelią, nors dieną pats nieko nematė; kaip dėl to abudu įgriuvo į duobę.

Kas ta pasakėčia pasakyta? — „Kas tik klausė kvailo vado, tas tikrai nelaimę rado“. Šitą mintį reiškia visas tas pasakojimas. Ta pati mintis galėtų būti ir kitaip nagrinėjama. Pavyzdžiui. — Niekados nereikia aklai pasitikėti kitais, ypač tais, kurie greitai savo patarimus siūlo. Yra žinia, kad daugiausia savo išmintį nori parodyti tie, kurie mažiausia išmano. Jeigu tokiu žmogum patikėsi, tai jis imsis, gal būt, iš visos širdies tau padėti, bet dėl savo menko išmanymo ir pats įklius į nelaimę ir tave įklampins. Tad prieš pasiduodamas keno vadovybei gerai žiūrėk, ar tas žmogus yra vertas tavo pasitikėjimo. — Ta pati mintis išreikšta ne vaizdu, bet samprotavimu.

Šitokis dvejopas dalyko atvaizdavimas atsako ir žmogaus prigimčiai. Sąvokų kalba yra kuriama žmogaus proto ir prabyla daugiau į klausytojo protą; vaizdingoji emocingoji kalba

kuriama vaizduotės jausmo ir prabyla daugiau į klausytojo vaizduotę ir emocijas jausmus.

Jei mintis yra išreikšta vaizdinga emocinga kalba ir sužadina mūsų vaizduotę ir jausmus, vadinam tokią kalbą *poetiška;* jei visas veikalas yra poetiška kalba išreikštas, vadinsim jį *poezijos* veikalu. Taigi *žmogaus dvasios kūryba, išreikšta žodžio vaizdais, galinti sužadinti mūsų vaizduotę ir jausmus, yra poezija*[1]).

Jei mintis yra išreikšta sąvokų kalba ir prabyla į protą, tokią kalbą, kad atskirtume nuo poetiškos, vadinam *proziška,* o veikalas, parašytas proziška kalba, bus *prozos* veikalas. Taigi *žmogaus dvasios kūryba, išreikšta paprastais žodžiais ir prabylanti į žmogaus protą, yra proza*[2]).

Tai pagrindinis skirtumas tarp prozos ir poezijos. Tačiau dažnai tam pačiam veikale pasitaiko ir vaizdingos emocingos kalbos ir nevaizdingos. Dėl to sakom, kad tokiam veikale yra ir prozos ir poezijos. Vadinsim jį prozos ar poezijos veikalu pagal tai, katro elemento bus daugiau.

II. Poezijos ir prozos išviršinė forma.

Eiliuota ir neeiliuota kalba.

Paprastai poezijos kalbą nuo prozos atskiriam pirmu pažvelgimu: prozos veikalai — neeiliuoti, poezijos — eiliuoti. Dėl to kasdieninėj kalboj, kai sakoma poezija, tai turima galvoj eiliuotinė kalba. Iš čia kyla siauresnis poezijos terminas, kuris tereiškia tik *eilėraščius* ar eilėmis parašytus kūrinius. O romanams, apysakoms... šito termino netaiko, juos vadina tiesiog *beletristika* (pranc. belles lettres — gražūs rašiniai), arba *dailiąją prozą,* nors literatūros teorijos akyse tiek vieni tiek antri kūriniai yra poezijos, tik nevienodų žanrų (rūšių).

Tačiau ne visada ir eiliuotinė kalba reiškia poeziją. Gali būti — ir būdavo — eilėmis parašyta ir geometrijos teorema ir literatūros teorijos apibūdinimai. Dėl to ten, kur yra eilės, poezijos gali ir visai nebūti.

---

[1]) Poezija — graikiškas žodis, reiškiąs kūrybą.

[2]) Prozos žodis lotyniškas, *prorsa, iš proversa.* Mat, romėnai skirdavo eiliuotą kalbą nuo neeiliuotos.

Literatūros teorija nagrinėja ir prozos ir poezijos veikalus. *Ta dalis, kuri nagrinėja prozos veikalus, vadinama prozos teorija. Kuri nagrinėja poezijos veikalus — poezijos teorija, arba poetika.*

III. Prozos veikalų bendrieji reikalavimai ir suskirstymas.

Prozos veikalai tarnauja mokslo arba praktikos gyvenimo reikalams. Kadangi jų tikslas duoti žmogaus protui žinių apie kokį dalyką, tai prozos teorija visiems prozos veikalams stato šiuos reikalavimus:

kad veikalo mintys būtų *teisingos, visapusiškos, aiškiai išreikštos.* Nusikalsti teisingumui veikalas gali dvejopai: tyčiomis ar netyčiomis. Kad veikalas netyčiomis neduotų klaidingų žinių, dalykas turi būti gerai, iš pagrindų *visapusiškai* išnagrinėtas. Kad skaitytojas veikalo mintis kaip reikiant suprastų — jos turi būti aiškiai išreiškiamos. Taigi bendrieji prozos kūriniams reikalavimai: 1° *žinių teisingumas (objektingumas),* 2° *visapusiškumas,* 3° *aiškumas.*

Prozos teorija nagrinėja ir atskiras prozos veikalų rūšis ir nustato jiems reikalavimus.

Atsižvelgiant į tai, kuriems tikslams veikalas tarnauja, prozos veikalai skirstomi į 1° *mokslo veikalus,* 2° *kritiką,* 3° *publicistiką,* 4° *retoriką.* Mokslo veikalai atsako mokslo tikslams, publicistika ir retorika atsako gyvenimo praktikos reikalams. Kritika yra pereinamasis laipsnis iš mokslo veikalų į publicistiką. Toliausiai stovi nuo poezijos veikalų mokslo veikalai. Paskum pamažu artėja, o retorika prisiartina arčiausiai — ten rūpinamasi veikti ne tik žmogaus protą, bet ir vaizduotę ir jausmą.

1. Mokslo veikalai.

Į mokslo veikalų grupę įskiriam visus tuos prozos veikalus, kurie yra rašomi mokslo tikslais. Čia randam *aprašomuosius* veikalus: geografiją, gamtą, astronomiją, psichologiją ir kt., *pasakojamuosius:* metraščius, memuarus, biografiją, istoriją, *protaujamuosius:* filosofiją, matematiką.

a) *Metraščiais* vadinami toki pasakojamieji veikalai, kur išdėstomi kurios nors tautos gyvenimo nuotykiai griežtai chronologine tvarka (pamečiui), nenurodant jų priežasčių. Kitaip metraščiai vadinami ***kronikomis***.

Pirmieji lietuvių metraščiai pasirodė XIV a. gale, paskum apsčiai jų prirašyta XV ir XVI a. pradžioj, bet ne lietuvių kalba — gudų. Apie lietuvius savo metraščiuose mini ir kitų tautų rašytojai — lenkai, vokiečiai.

b) ***Memuarais, arba užrašais, vadinasi tokie pasakojimai apie istorijos ir kitokius įvykius, kuriuose pats autorius dalyvavo ar juos matė.*** Paprasčiausia memuarų forma — dienoraščiai[1]). Memuarų žinios gali būti ***teisingesnės*** nei metraščių, nes dalyką matė pats autorius; ***pilnesnės,*** nes nurodo įvykių priežastis. Antra, vertus, ***subjektingesnės,*** nes autorius pasakoja ir apie save, o čia yra pavojaus savo asmuo iškišti.

Memuarų pavyzdžiai — Valančiaus „Pastabos pačiam sau“, Pr. Žadeikio „Didžiojo karo užrašai“, G. Petkevičaitės „Karo meto dienoraštis“, V. Pietario „Iš mano atsiminimų“.

c) ***Biografija yra pasakojimas apie keno nors gyvenimą nuo jo pradžios iki mirties.*** — Biografijos tikslas iškelti aikštėn žmogaus asmenybės (su visais dvasios ypatumais) plėtojimasis pažymint veiksnius, kurie labiausiai jo asmenybę formavo, svarbiausius gyvenimo įvykius ir darbus, kuriais pasireiškė jo dvasios galios.

Biografijos rašomos iš savo pastebėjimų, kitų žmonių papasakojimų, aprašomojo asmens pasipasakojimų, įvairių rašytų memuarų.

Savo paties biografija vadinasi ***autobiografija.***

d) *Istorija* yra sudėtingiausias pasakojamas veikalas. Istorija vadinam ***pasakojimą apie tautos ar visuomenės gyvenimą, nurodant svarbiausius to gyvenimo įvykius daugė su jų priežastimis ir padariniais.*** Gali būti valstybės, tautos, atskiros organizacijos ar įstaigos istorija.

Istorijos medžiaga tinka metraščiai, memuarai, biografijos, įvairūs rašto ar kitoki dokumentai.

---

[1]) Dienoraščiai, jei parašyti dailingąja forma, jau įeis į poezijos sritį.

2. Kritika.

Kritika, apskritai imant, yra ko nors įvertinimas. Kritikuoti, arba vertinti, galima įvairios sritys: mokslas, menas, statyba, komercija ir t. t. Tačiau labiausiai išsiplatinus yra literatūros ir apskritai meno veikalų kritika. Kritikoj svarbu du dalykai: konstatuoti koks dalykas yra ir, antra, koks jis turėtų būti. Dėl to *kritika vadinam kūrinio vertinimą, kuriame nurodomos teigiamosios ir neigiamosios jo pusės atsižvelgiant į tai, kokių taisyklių turi laikytis tas kūrinys.*

Trumpas kūrinio vertinimas vadinamas *recenzija*. Recenzija gali būti tik *informacinė* — kada pasakoma, kas kūriny yra, arba ir *vertinamoji* — kada pasakoma, ko vertas yra kūrinys.

3. Publicistika.

Publicistika yra mažo tūrio veikalai, kurie nagrinėja visuomenės politikos, ekonomijos... dienos klausimus. Tai laikraščių straipsniai. Publicistika stovi jau arčiau prie poezijos nei mokslo veikalai: joje daugiau gyvumo emocingumo.

Įžymiausi lietuvių publicistai yra A. Jakštas - Dambrauskas, A. Smetona. J. Tumas - Vaižgantas.

4. Retorika.

Retorika nagrinėja kalbas, kurios yra sakomos norint klausytojus įtikinti kurios minties teisingumu, patraukti jų valią ir jausmus, kad jie veiktų kalbėtojo norima kryptim. Kalbėtojai vadinami oratoriais. Oratorių kalbos taikomos ir į žmogaus protą, ir į valią, ir į jausmus. Tam tikslui pavartojama vaizdingoji emocingoji kalbos forma. Ypačiai daug vartojama figūrų. Tuo oratorių kalbos artėja prie poezijos veikalų.

Oratorių kalbos esti įvairių rūšių, žiūrint, kokia proga jos sakomos: 1° valstybinės kalbos, jei sakomos valstybės reikalais; čia pat priklauso teismo bylos; 2° privatinės — pagyrimo kalbos, vestuvių bylos; 3° religinės — bažnyčios pamokslai.

Įžymiausius oratorius yra davę graikai ir romėnai: Demosteną (IV a. pr. Kr.) ir Ciceroną (I a. pr. Kr.). Bažnytiniais pamokslais labiausiai pagarsėjo pirmaisiais krikščionybės amžiais šv. Jonas Auksaburnis, naujesniais — prancūzų vyskupas Bossuetas (XVII a.).

IV. Poetikos pagrindinės problemos ir suskirstymas.

Palyginkim literatūros veikalo kūrimą su rūmų statyba. Kaip rūmų mums daugiau imponuoja namo forma, ne medžiaga, iš kurios pastatyti, taip ir literatūros kūriny poetika domis daugiau tomis poetinėmis priemonėmis, dėl kurių mes veikalą laikom poezijos kūriniu, tomis manieromis, kurių randi veikalo statyboj.

Rūmas statomas iš kokios nors medžiagos, sakysim, plytų. Statytojas pirma pavartoja molį, smėlį, vandenį; iš jų padaro plytas, paskui jau iš plytų stato rūmą. Lygiai taip meno kūrėjas pavartoja pirmiausia žodį, iš žodžių sudaro sakinius ir jų konstrukcijas, o iš tų jau kuria patį veikalo rūmą.

Toliau lyginant — pastatytų rūmų esti visokių; jie suskirstomi pagal tikslą, kuriam jie yra statyti, pagal pastatymo būdus ir t. t. (gyvenamieji namai, sandėliai, dirbtuvės...). Lygiai taip poetikai svarbu konstatuoti, kaip galėtų būti skirstomi rūšimis poezijos veikalai: kuriais pagrindais, kurios dažniausiai pasikartojančios veikalų rūšys.

Taigi poetikos problemas sutraukiame į šias tris pagrindines:

1° kaip poezijos reikalams pavartojamas žodis: žodžio prasmė *(poetinis žodynas)*, žodžio garsas *(metrika)*, žodžių jungimas į sakinius ir posakius *(poetinė sintaksė)*;

2° kaip iš sakinių sudaromi didesni poezijos veikalo elementai ir iš jų sukuriamas veikalo pastatas *(kompozicija)*;

3° kaip ir kuriais pagrindais jau išbaigti kūriniai skirstomi rūšimis *(poezijos žanrai)*.

Veikalo kalba, pareinanti nuo žodžių parinkimo, nuo jų sudėjimo į sakinius ir sakinių sugretinimo, vadinama *stilium*, o mokslas apie stilių — *stilistika*.

Tokiu būdu poetiką suskirstome šiaip:

1° *stilistika*, 2° *kompozicija*, 3° *poezijos žanrai*.

I. Klausimai. 1. Kokius pažįstate tapybos paveikslus? skulptūros vaizdus? Ar juose yra išreikšta kokia mintis? Kuo jų minties išreiškimas skirias nuo literatūros veikalo minties išreiškimo? 2. Keleriopai žodis gali

būti vartojamas mintims reikšti? Kaip apibūdinama vaizdingoji emocingoji kalba? sąvokų kalba? 3. Ar žinote kokį veikalą, kuris būtų parašytas vaizdinga, emocinga kalba? sąvokų kalba? — 4. Ką vadiname proza plačiąja prasme? siaurąja prasme? Kurių žinote prozos (plačiąja ir siaurąja prasme) veikalų? — 5. Ką vadiname poezija plačiąja prasme? siaurąja prasme? Kurių žinote poezijos (plačiąja ir siaurąja prasme) veikalų? — 6. Kurie bendrieji prozos teorijos reikalavimai? kurias veikalų grupes prozos teorija nagrinėja? 7. Ką vadiname metraščiais? memuarais? istorija? biografija? — 8. Į kurią veikalų rūšį skiriame publicistiką, oratorių veikalus: į poeziją ar prozą? Kodėl? — 9. Kurios yra pagrindinės poetikos problemos? Kaip poetika suskirstoma?

II. Uždaviniai. *1. Parašykit autobiografiją; parašykit biografiją savo tėvų, brolių ar draugų? — 2. Parašykit savo memuarų.*

POETIKA

PIRMOJI DALIS.

STILISTIKA.

Stilius ir stilistikos dalykas.

Kai būsim gerai įsiskaitę Krėvės „Dainavos šalies padavimus", Vaižganto „Pragiedrulius", paimkim ir skaitykim „Šarūną", „Dėdes ir dėdienes". Net nematę autoriaus parašo, be didelio vargo atspėsim, kas yra tų veikalų autoriai. Iš ko atspėjam? — Iš tų veikalų kalbos. Kiekvieno savarankiško rašytojo kalba yra savotiška, kuo nors besiskirianti nuo kitų rašytojų. „Dainavos šalies padavimų" autorius vartoja daug tokių žodžių ar formų, kurių nepasitaiko Vaižganto raštuose. Vaižgantas dažnai sudaro kitokius sakinius nei Krėvė, ar kitaip jo raštų garsai skamba. Šis rašytojo kalbos būdas, pareinąs daugiausia nuo žodžių parinkimo, nuo sakinių sudarymo ir jų sujungimo, vadinamas, kaip matėm, stilium.

Taigi kiekvienas rašytojas savo poezijos[1]) kalbą padaro vaizdingą emocingą savaimingais, savarankiškais būdais. Tie būdai suteikti kalbai vaizdingumo ir emocingumo vadinami stiliaus *priemonėmis.* O stiliaus priemonių mokslas vadinamas *stilistika.*

Svarbiausios yra tos stiliaus priemonės, kurios pareina nuo 1° *žodžių parinkimo,* 2° *žodžių sudėjimo į sakinius ir sakinių sugrupavimo.*

Stiliaus priemonės, pareinančios nuo žodžių parinkimo, vadinamos *poetiniu žodynu.* Stiliaus priemonės, pareinančios nuo žodžių sudėjimo į sakinius ir sakinių sugrupavimo, — *poetinė sintaksė.* Nuo žodžių parinkimo ir nuo jų sudėjimo į sakinius pareina taip pat ir stiliaus skambumas, muzikingumas. Taigi skambaus stiliaus priemonės sudaro *metriką.*

---

[1]) Poezijos ir prozos terminai čia vartojami plačiąja prasme.

A.

Poetinis žodynas.

Stiliaus priemonės, pareinančios nuo žodžių parinkimo.

Poetinis žodynas susidaro iš nepaprastų, palyginti su prozos kalba, žodžių. Nepaprastų 1° *žodžių kilimo atžvilgiu*, t. y. pavartojant žodžius ne iš tos pačios epochos *(archaizmai* ir *neologizmai)*, ne iš tos pačios tarmės *(provincializmai)*, ne iš tos pačios kalbos *(barbarizmai)*; nepaprastų 2° *žodžių prasmės atžvilgiu* — žodžių turinį griežčiau apibrėžiant *(epitetai, palyginimai)*, žodžių prasmę pakeičiant *(tropai)*.

Taigi poetinio žodyno skiriame šias stiliaus priemones: A: 1° archaizmus, 2° neologizmus, 3° provincializmus, 4° barbarizmus; B: 1° epitetus, 2° palyginimus, 3° tropus.

a) STILIAUS PRIEMONĖS ŽODŽIŲ KILIMO ATŽVILGIU.

I. Archaizmai.

Archaizmais vadiname tuos žodžius ar jų formas, kurie seniau buvo vartojami, bet dabar jau išėję iš apyvartos.

O ir atjojo
jaunas bernelis
bėrų *žirgų* girdyti.

Pastatyk viedrus,
paguldyk naščius,
pagirdyk *žirgelius*.

Tautosaka.

...O kai ėmė rengtis karan joti, pasodino pas sraują upelę, kur guli miegti amžinai užmigdyti *vaizbūnai*, sausą liepos šakelę. — *V. Krėvė.*

...Kai jaunas buvau, niekas nemokė, tik žiūrėjo, kad *kunigyston* eitau. — *V. Krėvė.*

Nerimo jauna *berno* širdis; *namopi* traukė jį, *namopi* plaukė bernelio *godos*. — *V. Krėvė.*

Kodrin tavo takai tamsumos apsupti? — *L. Gira.*

Pabrauktieji žodžiai yra archaizmai. Seniau jų daugumas vartoti ir kasdieninėj kalboj; šiandien kasdieninėj kalboj *žirgų* vietoj vartojam arklius, *vaizbūnų* — pirklius, *kunigystos* = baudžiavos mūsų laikai visai nepažįsta ir t. t. Nevartojam šiandien ir formų — *namopi* = namo, *kodrin* = kodėl. Pavartoti čia jie visą kalbą daro gyvesnę raiškesnę (Pamėginkit šiuose pavyzdžiuose archaizmų vietoj pavartoti atsakančius paprastus žodžius. Ar tokis pat įspūdis?).

II. Neologizmai.

Neologizmais, arba naujadarais, vadinami pačių rašytojų sudaryti žodžiai ar jų formos.

Naujų žodžių darymas yra visai naturalus gyvosios kalbos reiškinys. Nė viena gyvoji kalba neapsieina su tam tikru žodžių kiekiu. Vieni žmonių reikalai dingsta, tada nebevartojami ir žodžiai jų sąvokoms reikšti; jie lieka tik archaizmai; gyvenimas iškelia naujų reikalų, kuriami ir žodžiai naujoms sąvokoms žymėti. Tie naujadarai žodžiai sukuriami pačios liaudies, kalbininkų, rašytojų. Jeigu rašytojo sukurtas naujas žodis pasirodo tinkąs kalbos dvasiai, jis tampa visos tautos savybe. Kai visi jį ima vartoti, jis liaujas buvęs naujadaras.

Naujadarų ypačiai daug atsiranda paprastoj kasdieninėj kalboj:

...beveik kiekvienas mokslo žingsnis, padedąs žmogui geriau pažinti dangų, žemę ir patį save, sutvirtėdavo tik dėl didžiųjų žmonių energijos, pasišventimo, *savimaršos, drąsingumo,* — žmonių, kurie, kad ir buvo savo *amžininkų* plūstami, niekinami ir žeminami, dabar yra įtraukiami į skaičių tų, kuriuos daugiausia gerbia apšviestieji žmonės. — *J. Jablonskis.*

Tačiau neologizmai apsčiai vartojami ir poezijoj: sudaromi arba visai nauji žodžiai arba naujos žodžių formos.

Taip prakalbėjęs nuskrido kranklys *krankluotis...*

Ir liepė bajoras gaminti kuo greičiausiai šviedrius kardelius, miklias kilpinėles, drožti aiklias *drožteles,* gaminti *vėlytėles,* balnoti šyvus žirgelius... — *V. Krėvė.*

Kaip Sacharos vėjai *laisvūnai* —
Visagalė jo smuiko daina. — *S. Neris.*

III. Provincializmai.

Provincializmai yra tokie žodžiai ar jų formos, kurie vartojami tik atskirose apylinkėse, atskirose tarmėse. Literatūros veikalai paprastai rašomi literatūrine, rašomąja kalba, bendra visam kraštui. Tačiau stiliaus sumetimais rašytojas gali pavartoti tarmiškumų, provincializmų. Provincializmų gali būti ir žodyno ir gramatikos.

Žemė *išpijusi,* negali keliais šliaužti, kasėjoms reikia pasilenkus rinkti... Vėjas, nieko nebodamas, kaskart *palakiau* šokinėjo... sniegą maišė, vartė, suko *ratáną,* kėlė stulpus, dūmė į patvorius...

Pilk greičiau pusrytį, tuojau ims urėdas *skráidinti*...

Sumušė kojas už durų, ir įėjo urėdas, pasibrukęs po pažas*ties* kaži ką baltą kukulį.

— Še tau, mano bobele, įdėk vyrui *vakartį*... — *Žemaitė.*

Ilgai ruošėsi *viešnagėn* į seną bajorą Mykį. — *Krėvė.*

Roželė vėl patylėjo, paskui tarė:

— Ar žiná, Kasteli, aš tau pasakysiu vyną daiktą. Nieks nežina, tik mamuneli, Silvestras ir aš. Juk uriadninks būtų radęs pry mūsų Silvestrą su visu tavoru, kad ne Paliulieni. Ana sava Benį išgrūda stačiai par laukus pranešti, kad uriadninks genas. Poni Dyvi dūk ana už tat dangų... — *Š. Ragana.*

Daug gražių provincializmų yra pavartoję mūsų rašytojai: Žemaitė, Š. Ragana (žemaitybių), V. Krėvė, Liudas Gira (dzūkybių), Baranauskas (aukštaitybių).

Provincializmams artimi yra dialektai, kurie pareina nuo profesijos ar apskritai visuomeninės būties; miestiečių žodynas skiriasi kiek nuo kaimiečių, amatininkų nuo pirklių ir t. t. Susidaro saviška kalba amatininkų, pirklių, pramonininkų, karių, inteligentų...

IV. Barbarizmai.

Barbarizmais vadinami svetimi žodžiai ar jų konstrukcijos savoje kalboje. Vieni tų barbarizmų yra griežtai nevartotini; antri leistini kaip tarptautiniai žodžiai; treti sąmoningai vartojami kaip stiliaus priemonės. Imsim tik trečiosios rūšies barbarizmus.

Aukštais kalnais jodydami,
aukštais kalnais jodydami,
armotas *riktavo.*

Užriktavo, užliodavo,
užriktavo užliodavo
sidabro kulkelėm. — *Tautosaka.*

Šilai, pušynai,
trakai, beržynai,
ąžuolų *karčiamėlė*—*Tautosaka.*

Po geros valandos Magdalena dar priduria:

— Sakau tau, to jau nėra ko gailėtis, tu dargi *griešiji* gailėdamos. Sena boba, juk kiek tu čia už mane jaunesnė tesi, o tokias *mislis* į galvą leidies — *spaviedokis.* — *S. Čiurlionienė.*

Pabrauktieji žodžiai yra barbarizmai. Vieni jų yra paimti iš rusų kalbos, kiti iš vokiečių. Pagal tai, iš kurios kalbos yra paimti, barbarizmai vadinami rusicizmais, polonizmais, germanizmais, galicizmais (prancūzų) ir t. t.

Ar negalėtume pakeisti čia pabrauktų barbarizmų savais lietuviškais žodžiais? — Galėtume, žinoma; pav.: aukštais kalnais jodydami armotas *tvarkė; sutvarkė, užtaisė* sidabro kulkelėm. Trakai beržynai, ąžuolų *smuklelė.* Tačiau mūsų įdėtieji žodžiai čia neduoda tokio vaizdo kaip anie barbarizmai. Tie barbarizmai čia visą pirmąją dainelę nudažo senumu, rodo ją susidarius kovose su vokiečiais, kurie primetė, matyt, lietuviams šiuos karo pabūklų terminus.

Trečiame pavyzdy išmeskime *griešiji, mislis, spaviedokis,* o įdėkime — *nusidedi, mintis, eik išpažinties.* Ar įspūdis lieka tas pat? Ne. Iš Čiurlionienės pasakymo aiškiai matom, kad kalba sena moteris, išaugusi svetimos kultūros įtakoj. Išmetę barbarizmus ir pakeitę juos grynais lietuviškais žodžiais, gausim įspūdį, kad ta moteris yra ne tik lietuvė, bet apsipažinusi su naująja lietuviška kultūra.

Taigi barbarizmai *tam tikrais atvejais* yra tyčiomis vartojami. Tik tam tikrais atvejais gali būti vartojamos ir kitos mūsų panagrinėtos stiliaus priemonės: archaizmai, neologizmai, provincializmai. Būtent: 1^0 *norint pažymėti epochą,* iš kurios žodis yra paimtas, 2^0 *norint pažymėti socialinę aplinkumą,* iš kurios yra žmogus, tarias barbarizmus, 3^0 ieškant minčiai tikslesnio termino ir jo neturint savoj kalboj.

Mokamai vartojamos šitos keturios stiliaus priemonių grupės stilių daro gyvesnį, ryškesnį, vaizdingesnį. Įprastinių žodžių tarpe jie daro panašaus įspūdžio, kaip, sakysim, melsvam fone įbrauktum baltą bruožą. Visas paveikslas bus ryškesnis.

Tačiau kasdieninėj kalboj ir net literatūroj ypačiai barbarizmai yra vartojami be reikalo, be jokio protingo pagrindo. Dėl to veikalą jie tik sugadina, o ne pagražina.

I. Klausimai. 1. Kas yra stilius ir stilistika? — 2. Kas yra stiliaus priemonės? Nuo ko jos pareina? — 3. Kurios yra svarbiausios poetinio žodyno priemonės? — 4. Ar dailingas stilius gali vartoti archaizmus, neologizmus, provincializmus, barbarizmus? Kiek jie pateisinami?

II. Uždaviniai. *1. Pagalvokite: Ar turi stiliui įtakos rašytojo temperamentas? amžius? tauta? Ar turi stiliui įtakos žmonės, kuriems skaityti rašytojas taiko savo veikalą? Ar turi įtakos dalykas, kurį rašytojas atvaizduoja? — 2. Suraskit „Leono Pagirio" ir „Senosios ir naujosios gadynės" barbarizmus. Kurie jų yra rusicizmai, kurie germanizmai? Ar šie bar-*

barizmai čia galima pateisinti? pakeiskit juos atsakančiais grynais lietuviškais žodžiais. Ar įspūdis tokis pat? — 3. Suraskit „Kūtvailiškių pievų" provincializmus.

b) STILIAUS PRIEMONĖS ŽODŽIŲ PRASMĖS ATŽVILGIU.

I. Epitetai.

1. Epiteto sąvoka.

Aukštam danguj *šviesios* žvaigždės,
didelės ir mažos;
tiesus kelias man berneliui
joti pas mergelę. —*Tautosaka.*

Daina vadina dangų *aukštu,* žvaigždes *šviesiomis,* kelią *tiesiu.* Dangaus paveikslo čia mes pastebime pirmiausią *aukštumą,* žvaigždžių *šviesumą,* kelio *tiesumą,* — tų daiktų ypatumus. Taigi daiktas įsikerta į mūsų vaizduotę savo ypatumais, nelyginant kaip žiedo akis savo kraštais į apkabą. Tačiau tie daikto ypatumai mūsų vaizduotėj nėvienodai stiprų įspūdį palieka. Daikto ypatumo įspūdis nebus toks ryškus, jei suminėsim *visus* daikto ypatumus: tamsus, apskritas, aukštas, žvaigždėtas dangus. Čia yra keli daikto ypatumai, ir jie vienas kitą lyg užtemdo. Ryškiausias įspūdis, kai mažesnius ypatumus nutylim, o pasakom tik tą, kuris mums daro stipriausią įspūdį, kuris mums rūpi labiausiai pabrėžti. Panašiai esti tapyboj: jeigu baltam fone nubrėšime juodą, raudoną, mėlyną, žalią... linijas, tai iš karto pastebėsime margumyną, bet nepastebėsim iš karto juodos, sakysim, linijos, į kurią mums rūpėjo atkreipti žiūrėtojo akys. Bet jeigu praleisime visas kitas spalvas ir brauksime baltam fone tik juodų dažų teptuku, kiekvienam tas juodumas įsikirs į atmintį.

Literatūroj tas daikto ypatumas iškeliamas aikštėn kitu žodžiu ar žodžiais, pridedamais prie daikto vardo: *šilkastygiai* kankliai (Putinas), *senas senas aukso* sapnas. (Š. Ragana). Gramatikos atžvilgiu čia yra pažyminiai, o stilistika juos vadina *epitetais.* Taigi *epitetas yra žodis arba žodžiai, kurie atkreipdami mūsų dėmesį į daikto ypatumą, labiausiai žadinantį vaizduotę ir emocijas, suteikia kalbai vaizdingumo emocingumo.*

2. Epiteto reiškimas ir rūšys.

Kuriomis kalbos dalimis reiškiame epitetus?

Lydėdami *gestančią* žarą, vėlai,
Pakilo į dangų *margi* sakalai.
Paniekinę *žemės vilingus* sapnus
Padangėse ištiesė savo sparnus. — *Putinas.*

Pabrauktieji žodžiai yra epitetai. Kaip matyt, epitetais eina ir daiktavardžiai, ir būdvardžiai, ir dalyviai. Kartais eina net prieveiksmiai.

Kai kurie žodžiai turi savo pastovius, *nuolatinius* epitetus:

Klauso, ką kalba dainelė, visi — ir *senas* senelis, ir *jaunas* bernelis, ir *skaisčioji* merguželė, *balta lelijėlė.* — *V. Krėvė.*

Tokių nuolatinių epitetų ypačiai gausu tautosakoj. Net ir graikų „Iliada“ ar „Odiseja“ turi jų apsčiai: Zeusas — griausmavaldis, Achilas — greitakojis, Atenė — šviesiaakė, žodis — sparnuotas...

3. Gero epiteto ypatumai.

Kai kurie rašytojai ypačiai mėgsta epitetus. Bet kad epitetas veiktų žmogaus vaizduotę ir emocijas, jis turi būti 1° *naujas,* 2° *vaizdingas.* Naujas epitetas nustebina ir sudomina skaitytoją savo netikėtumu. Dėl to nedera vartoti epitetai, kurie jau kitų daug vartoti ir žinomi. Nevaizdingi neemocingi epitetai neatlieka savo paskyrimo: nesukelia vaizdo, emocijų:

Eina į sodą prie *gražiausių* savo gėlių, kur auga aplink mielą tvenkinį... Aplinkui snaudžia *gražūs,* tankūs medžiai. Oras pilnas *maloniausių* kvapų. — *M. V.*

Šitoki epitetai abstraktiški, jie nestengia iškelti ryškių ypatumų (nors kitais atvejais jie gal ir labai geri).

Kad epitetas būtų naujas ir netikėtas, kai kurie rašytojai pavartoja net kontradikciją sąvokos to daikto, kurio ypatumą pabrėžia: *saldus* skausmas, *skambi* tyla.

Tais pačiais sumetimais juntamam ar girdimam dalykui prikergia matomo dalyko ypatumus, abstrakčiam dalykui — konkretaus daikto ypatumus, negyvam dalykui — gyvo dalyko ypatumus (metaforinis epitetas), arba atvirkščiai:

Ei, sugriebki juodą vėją
Už sparnų. — *A. Venclova.*
Pasikinkęs jauną vėją. — *K. Binkis.*
Nužygiavo kaž kur žalia vasara. — *J. Graičiūnas.*

Skaudi daina audžias ir margai mirga baltoje saulės juostoje. — I. Šeinius.
Krūtinėj pajutau šaltą sopulį. — J. Biliūnas.

I. Klausimai. 1. Ką vadiname epitetais? Kam jie vartojami? 2. Ar žinote kokį epitetą? Kuo jis išreikštas? Kuo daugiau galėtų būti reiškiami? Ką vadiname nuolatiniais epitetais? — 3. Kuriais ypatumais pasižymi geras epitetas?

II. Uždaviniai. *Išrinkit „Aukso sapno" ir „Kranklio kranklučio" epitetus ir juos surūšiuokit: nuolatiniai, nenuolatiniai; spalvingieji (pav., mėlynos sutemos, skaidrūs vandenys), girdimieji (pav., tylus vakaras, šniokščianti jūra); nuotaikos ep. (rūstus veidas, skausmingas pavasaris) ir t. t. Kiek tie epitetai yra gražūs?*

II. Palyginimai.

1. Palyginimo sąvoka.

Daikto charakteringus ypatumus iškeliame epitetais. Tačiau epitetas ne visada juos užtenkamai pabrėžia. Pav.:

Mūsų sesužės
skaistūs veidužiai,
kaip obuolužiai. — *Tautosaka.*

Epitetas *skaistūs* dar neužtenkamai ryškiai ir emocingai parodo, kokie tie veidužiai. Dėl to liaudies daina veidužius palygina su *obuolužiais,* su tokiu dalyku, kurio pavidalas yra geriau pažįstamas nei veidužių. Tarp vienos ir antros sąvokos, tarp veidužių ir obuolužių, esama tam tikro panašumo: būtent, abidvi sąvokos pabrėžia tą patį skaistumą apskritumą. Tokį

vieno dalyko sustatymą su kitu, panašiu į jį kuriuo bruožu, ryškesniam vaizdui sukelti vadinam palyginimu.

Kaip matyt iš apibūdinimo, palyginimo skiriame tris sudedamuosius elementus: 1° dalyką, ***kurį lyginame,*** 2° dalyką, ***su kuriuo lyginame*** ir 3° ***atžvilgį, kuriuo lyginame,*** vadinamą ***lyginimo pagrindą.*** Mūsų pavyzdyje ***veidužiai*** — lyginamasis dalykas, ***obuolužiai***— su kuriuo lyginama ir ***skaistumas*** — palyginimo pagrindas.

Dalykas, su kuriuo lyginama, paprastai esti aiškesnis už lyginamąjį, nes jis turi pastarąjį nušviesti, paaiškinti. Tačiau poezijoj pasitaiko ir atvirkščiai:

Saulė, kaip *tas mūsų palaiminimas*, kaip stebuklingas šiltas kamuolys, ritasi pamažu pažemiu. — *J. Savickis.*

2. Palyginimų rūšys.

Palyginimai reiškiami įvairiai. Dažniausi yra šie trys būdai: 1° tiesioginis palyginimas, 2° neigiamasis, 3° paralelizmas.

a) Vėlelėms mūsų malda, *kaip* mums skanus kąsnelis. — *L. Pelėda.*

Napalys Šešiavilkiukas į sodžiaus būtį sugrąžintas, *lyg* žuvis į tyrą vandenį. — *Vaižgantas.*

Tylūs ir nykūs šią naktį manieji namai,
Tartum apgriuvus šventovė, kur maldos išblėso. — *Putinas.*

Ežero skaisčios bangos liūliavo
Žaliu smaragdu. — *Maironis.*

Kaip lapeliai ant apušės medžio — sudrebėjo berno širdis jaunoje krūtinėj, *kaip* aukštas beržas galva panyko į juodąją žemelę. — *V. Krėvė.*

Šiuose tiesioginio palyginimo pavyzdžiuose matom, kad abeji sudedamieji elementai yra teigiami, sujungiami žodeliais: ***kaip, lyg, tarytum, nei, it...***, arba ta palyginimo dalis, su kuria lyginama, išreikšta įnagininku.

b) Ir nebuvo tiek plaukų jos gelsvoj kaselėj, kiek paguldė galvų jaunieji berneliai. — *V. Krėvė.*

Dar gaidužiai negiedojo, kai mamužė kėlės. — *Tautosaka.*

Šitų palyginimų vienas narys neigiamas, antras teigiamas. Juose sugretinamas panašumas, bet neigiama tapatybė. Tokius palyginimus ir vadinam neigiamaisiais.

Ypačiai daug neigiamų palyginimų yra tautosakoj. Bet tautosaka dar daugiau turi poetinių priemonių, vadinamų paralelizmų.

c) Krinta raselė,
Krinta miglelė,
Krint ir mano mergužės
Graudžios ašarėlės.
Tautosaka.

O tai ne vėtros žiaurios ūžia,
Siūbuoja girios ąžuolai,
Tai broliai joja į karužę,
Tai žvengia juodbėriai žirgai.
Vaičaitis.

Šiuose pavyzdžiuose yra aprašomi dvejopi veiksmai įvykiai: žmogaus (dešinėj) ir gamtos (kairėj). Žmogaus gyvenimas sugretinamas su gamtos gyvenimu. Tačiau šitokio palyginimo nariai nėra sujungti jokiais jungiamaisiais žodeliais.

Šiuos palyginimus, kuriuose žmogaus gyvenimo įvykiai sugretinami be kokių gramatiškų jungtukų su gamtos įvykiais, ir vadiname paralelizmais. Dažnai paralelizmai esti neigiami (kokie čia išrašytieji?).

Kartais lyginami toki dalykai, kurie turi daugiau skirtumo nei panašumo. Toki palyginimai vadinami drąsiais. Jie labai nelaukti ir dėl to žmogų nustebina. Klasiškas yra Žemaitės pavyzdys:

Ponios ir panos šnekėjo, juokavo, sveikinos... rinkos į būrius, klegėjo, *kaip žąsys po nepiautas avižas.*

Vos tas žirgą prie žiogrio pririšęs į trobą įėjo, visos mergelės paraudonavo, *it gaidžio skiauterės. — Valančius.*

I. Klausimai. 1. Ką vadiname palyginimu? Kurios yra palyginimo sudedamosios dalys? Kuo yra sujungtos dvi palyginimo dalys? 2. Kokį palyginimo pavyzdį žinote? Kurie yra šio palyginimo sudedamieji elementai? Kurios jis rūšies? tiesioginis? neigiamasis? paralelizmas? Kodėl? Kuo yra sujungti du šio palyginimo nariai?

II. Uždaviniai. *Išrinkit „Vakarinės giesmės" ir „Ašarėlės krinta" palyginimus. Suraskit palyginimų pagrindus. Kurios rūšies palyginimų čia daugiausia — tiesioginių, neigiamųjų, paralelizmų?*

III. Tropai.

Žodžių prasmės kitimas.

Buvo medžio *lapas.* Atsirado popieris — *lapo* reikšmė rados platesnė. Atsirado skardas — ir jį matuojam lapais. *Akis* — gali būti žmogaus, tinklo, žiedo, bulvės... Matom, kad to paties žodžio reikšmė nėra pastovi: čia žodis reiškia vieną dalyką, čia kitą, Tačiau žodis gali gauti ne tik platesnę prasmę, bet ir visai jo prasmė gali pasikeisti. *Prekė* seniau reiškė kainą, o šiandien parduodamą daiktą.

Skyrium paimto žodžio reikšmė dėl to gali būti neaiški. Pav., dešimt lapų. Ko dešimt lapų: — popierio, medžio? Neaišku. Bet prasmė aiškėja, kai pridedam tik po vieną žodį: *prirašiau* dešimt lapų, *nusiskyniau* dešimt lapų. Vadinas, tikroji žodžių reikšmė aiškėja tik santyky su kitais žodžiais, kitaip sakant, sakinyje. Šituo keliu eina ir rašytojai, keisdami žodžių prasmę.

Rašytojas, stengdamasis išreikšti savo mintis ar jausmus, gali ne tik ieškoti sau tinkamų žodžių iš praeities, iš tarmių, iš kitų kalbų ar kalti naujų, bet jis gali paimti jau turimus žodžius ir keisti jų prasmę. Nauja žodžio prasmė paaiškės iš sakinio. Pav., Maironis sako:

tik dangaus negęsta *akys* sidabrinės.

Nors čia autorius pavartoja žodį *akys,* bet iš viso sakinio matyt, kad čia kalbama apie žvaigždes. Akys čia gauna antrą — visai naują — prasmę. Senoji įprastinė žodžio prasmė vadinama *tiesiogine,* naujoji, kuria žodį pavartojo poetas, — *netiesiogine,* arba *perkeltine.* O pats *žodis, vartojamas netiesiogine prasme, yra vadinamas tropu* (graik. trópos = keitimas).

Tropo žodis, kaip matom, turi dvi prasmes: tiesioginę ir netiesioginę. Bet ar santykio tarp tiesioginės ir netiesioginės esama?

Kokio? — Paimkim du pavyzdžius:

Kur lygūs laukai,
snaudžia tamsūs miškai. — *Maironis.*
Išgėriau stikluželį
už save mažesnį. — *Tautosaka.*

Pirmam sakiny žodis *miškai snaudžia* reiškia — *miške tylu.* Žodis *snaudžia* pavartotas netiesiogine prasme. Bet tarp tiesioginės ir netiesioginės prasmės esama panašumo: ir snaudimas ir tyla daro panašų *įspūdį.*

Antram sakiny *išgėriau stikluželį* reiškia — išgėriau tą gėrimą, kuris buvo stiklužėlyje. Žodis *stikluželį* čia pavartotas netiesiogine prasme. Bet ar santykio tarp tiesioginės ir netiesioginės prasmės esama? Kaipgi: *daiktiškas, materialus* santykis tarp indo ir to gėrimo, kuris yra inde.

Taigi vieni žodžiai vartojami netiesiogine prasme, pasiremiant įspūdžio panašumu tarp tiesioginės ir netiesioginės prasmės, antri — daiktišku, materialiu santykiavimu, treti dar prieštaravimu tarp tiesioginės ir netiesioginės žodžio prasmės, ketvirti pagaliau tiesioginės prasmės susiaurinimu. Pirmuosius vadinam *metaforomis,* antruosius *metonimijomis,* trečiuosius — *ironijomis,* ketvirtuosius — *hiperbolėmis.* Tai dažniausi tropų pavidalai.

1. Metaforos.

a) *Metaforos ypatumai.* Metafora vadinam tokį tropą, kuris remias įspūdžio panašumu. Štai pažvelkime į pavyzdį:

Žydi roželės
ant mano veidelių;
baltos lelijėlės
ant mano rankelių;
žėri žiedeliai
ant mano pirštelių. — *Tautosaka.*

Čia norima pasakyti: mano veideliai raudoni, rankelės baltos. Kodėl vietoj *raudoni, baltos,* pasakyta: *rožełės, lelijėlės?* Rožė taip pat raudona, lelija — taip pat balta. Kai pažiūrim į raudonus veidelius, į baltas rankeles, gaunam įspūdį, lyg žiūrėtume į rožę ar leliją. Panašus įspūdis, nors daiktai nepanašūs. — Ta pati mintis galėtų būti ir kitaip išreikšta:

Mano veideliai *raudoni,* kaip žydinčios rožės,
Mano rankelės *baltos,* kaip lelijos.

Čia jau yra palyginimas. Jame yra abudu palyginimo nariai ir palyginimo pagrindas. Metafora tuo ypačiai ir skirias nuo palyginimo, kad pagrindas, dėl ko šis žodis yra pavartotas netiesiogine prasme, yra giliau paslėptas, reikia jis pačiam susivokti. Metaforoje išvengiama ir nevaizdingų žodžių (kaip, lyg, taryt....), kurie jungia du palyginimo narius. Todėl ji yra sudėtingesnė stiliaus priemonė.

Metafora stiliaus priemone eina tol, kol mes žinom, kad kitais atvejais ji turi ir tiesioginę prasmę. Kai pamirštama tiesioginė prasmė, dingsta ir metafora. Kartais metaforos suprozėja: nešvarus darbas, tiesus atsakymas, painus klausimas...

b) *Metaforų rūšys.* Metaforų esama įvairių rūšių. Charakteringiausios — 1° prozopopeja, 2° alegorija, 3° simbolis.

1°. *Prozopopeja,* arba įasmeninimas, — kada negyviems daiktams suteikiami gyvųjų daiktų ypatumai.

Saulė močiutė *kraitelį krovė,*
Mėnuo tėvelis *dalelę skyrė.* — *Tautosaka.*

Aušra, anksti *pašokusi,* skleidė baltą savo šviesą, *budino ir judino* žemę *iš miego.* Visų pirma *nušlavė* visas žvaigždeles nuo dangaus... Miškui priešais *atsistojus, supykusi* saulelė milžiniškus savo šešėlius *suguldė* žemėje skersai žaliosios lankos. — *Žemaitė.*

Negyviems daiktams čia leidžiama judėti, krutėti; pykti, rūpintis, mąstyti, kalbėti. Tai žmonių savybės; bet jos, suteiktos negyviems daiktams, padaro juos pačius mūsų vaizduotėj gyvus, vaizdingus.

Prozopopeja yra dažniausiai pasitaikanti metafora.

2°. *Alegorija* yra išplėsta metafora, kur netiesiogine prasme pavartoti ne žodžiai, bet ištisi sakiniai ir kūriniai.

Prie alegorijų tenka skirti patarlės, mįslės, pasakėčios, sentencijos, aforizmai[1]).

3° *Simboliai* yra labai artimi alegorijoms. Tai regimasis daiktas, kuris turi ir savo tiesioginę ir netiesioginę prasmę. Nuo alegorijos ir skiriasi tuo, kad alegorijos netiesioginė prasmė aiški, o simbolio paslėpta, sunkiai įžvelgiama, kartais tik nujaučiama.

Antytės plaukė
Plaukdamos šaukė,
Kad grimsta *vainikėlis*,
O kad prapuolė
Jaunos dienelės —
Teprapuol ir vainikėlis. — *Tautosaka.*

Čia skaitome *antytes* plaukus, dėl *vainikėlio* šaukus. Bet perskaitę dainelę, jauste jaučiam, kad čia ne antelės svarbu, čia *mergelės* turima galvoj; vienas tik *vainikėlis* būtų niekai, bet čia svarbiau: vainikėlis reiškia skaistybę. Taigi simboliai turi savy aukštesnės prasmės.

Simboliai mėgstami vartoti ir atskirų rašytojų (Pal. Putino „Margi sakalai").

Simboliai vartojami ir kasdieninėj kalboj, išreiškiant žmogaus charakterio ypatybes: balandis — skaistybės ženklas, ąžuolas — tvirtybės, ožys — užsispyrimo, lapė — gudrumo, veidmainingumo, asilas — kvailumo. Simboliais eina ir istoriniai vardai: Saliamonas — išmintingumo ženklas, Judas — išdavimo, Beatričė, Laura — moteriškosios meilės, Živilė, Gražina — tėvynės meilės; mitologijos: Temida — teisingumo, Bachas — girtavimo, Apolono tarnas — menininkas.

Simbolis ,išreikštas tapybos ar skulptūros priemonėmis, vadinamas *emblema.* Kryžius — tikėjimo simbolis, inkaras — vilties, erelis — galybės, svarstyklės — teisingumo, lyra — meno, žagrė — žemdirbystės, kūjis ir priekalas — technikos...

I. Klausimai. 1. Ar pastebit kasdieninėj kalboj keičiantis žodžio prasmę? — 2. Ar aiški prasmė šių žodžių; žiedas ,valtis, maišo, siaučia, pintis, kartis, pabus, sumušti? Kada jų prasmė daros aiški? — 3. Ar rašytojas gali pakeisti žodžio prasmę? Pasakykite kokį posakį, kuriame būtų žodis, pa-

---

[1]) Sentencijos, arba aforizmai, yra gilesnės mintys, sąmojingai ir trumpai išreikštos. Nuo patarlių skirias tuo, kad patarlės yra liaudies kūryba, o sentencijos atskirų rašytojų:

Kaip kankliai be stygų, tauta be poetų. — *L. Gira.*
Idejos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės. — *Maironis.*

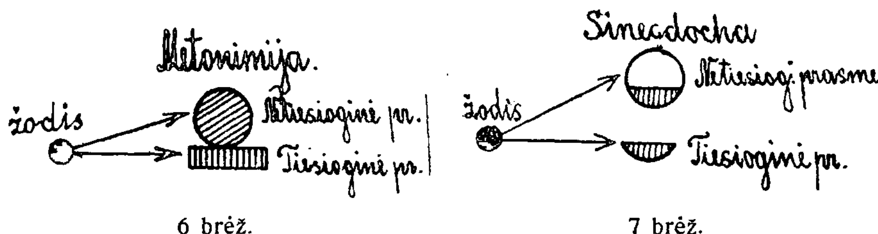
vartotas netiesiogine prasme. Kuri to pavyzdžio prasmė tiesioginė, kuri netiesioginė? — 4. Kaip vadinamas netiesiogine prasme vartojamas žodis? — 5. Kokio esti santykio tarp tiesioginės ir netiesioginės žodžio reikšmės? — 6. Kurios yra svarbiosios tropų rūšys? — 7. Kas yra metafora? Pasakykite jos pavyzdį. Kokio esama santykio tarp šio pavyzdžio tiesioginės ir netiesioginės prasmės? — 8. Kuo skirias metafora nuo palyginimo? — 9. Kada žodis nustoja buvęs metafora? — 10. Kas yra prozopopeja? alegorija? simbolis? emblema? Sugalvokite pavyzdžių?

II. Uždaviniai. *Išrinkit metaforas iš Binkio „Vėjavaikio". Patikrinkit kurių kalbos dalių yra šios metaforos: metaforos daiktavardžiai, metaforos būdvardžiai, metaforos prieveiksmiai, metaforos veiksmažodžiai? Kurios rūšies metaforos? Suraskit jų tiesioginę prasmę. Suraskit „Linų laiškelio" simbolius.*

2. Metonimijos.

Metonimija vadinam tokį tropą, kuris remias dalykų materialiu santykiavimu. Taigi tarp žodžio tiesioginės ir netiesioginės prasmės yra artimesnis ryšys nei metaforoj, kur tas santykiavimas remias tik įspūdžio panašumu.

Metonimija pavaizduojama 6 brėžiniu, kur tiesioginė ir netiesioginė prasmės materiališkai santykiauja, susisiekia.

6 brėž. 7 brėž.

Materialis metonimijos santykiavimas su tiesiogine prasme gali būti labai įvairus:

Mano viešpats ir valdovas rengia puotą
Skamba džiūgauja sujudęs visas *dvaras.* — *Putinas.*

Čia dvaras = žmonės, kurie jame gyvena.

Visos mano draugės linksmos
ir *šilkais* dabinas. — *Maironis.*

Šilkai = drabužiai iš šilkų.

Sermėgaitė negalėjo ramiai stovėti girdėdama, kaip dirželio sagtys žvanga. — *Tarulis.*

O žmonės, nudžiugę, dėl tavo *stemplės,*

Linksmesniai prie darbo pakils. — *Maironis.*

Stemplės = iš stemplės einančios giesmės.

Taigi metonimijoj *vieta* pakeičia joje esančius žmones; *medžiaga* pakeičia daiktą, iš jos padarytą; *priežastis* padarinį, *savybė* savininką, *autorius* veikalą ir t. t.

Svarbiausia ir charakteringiausia metonimijos rūšis yra *sinekdocha.*

Sinekdocha tai vienas metonimijos atvejus, kada sąvoką pakeičia josios dalis. Dėl to sinekdocha yra kiekybės tropas.

Medžių ant saulės kepintas *lapus*
Nuspindo rasa. — *Maironis.*

Nagan spatelius bei lopetas imkit. — *Duonelaitis.*

Devynias upes plaukte perplaukia,
O šią dešimtą nerte pernėriau. — *Tautosaka.*

Matom, kad sinekdocha yra — kai vienaskaita pavartota daugiskaitos vietoj, dalis visumos vietoj, aiškumas neaiškumo vietoj.

Sinekdochą pavaizduoja 7 brėž., kuriame dalis atstoja visumą.

3. Ironijos.

Ironija yra tropas, kurio netiesioginė prasmė griežtai yra priešinga tiesioginei prasmei.

— Iš kur, *galvočiau* mūs, keliauji? — sutikus asilą laputė klausia.

Čia lapė laiko asilą kvailiu, nors vadina jį priešingos prasmės — galvočiaus — vardu.

— Nu, taisykis, važiuosime, — tarė dėdė: — nebijok, *gerai* tave laikysiu: kasdien tris kartus lupsiu, kartą valgyt duosiu. — *J. Biliūnas.*

(Kodėl pabrauktasis žodis tenka laikyti ironija?).

Ironija pavaizduojama 8 brėž., kuriame tiesioginė prasmė balta, netiesioginė juoda.

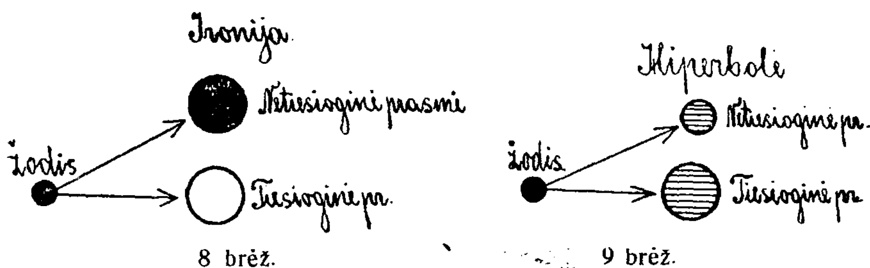
4. Hiperbolės.

Hiperbolė yra aiškus kontrastas ironijai. Ironijoj netiesioginė žodžio prasmė yra priešinga tiesioginei, hiperbolėj tiesioginė prasmė yra dar didesnis netiesioginės prasmės sustiprini-

mas. Taigi tropas, kuriuo daikto ypatumai ar veiksmai nenatūraliai padidinami ar sumažinami, ir vadinas hiperbolė. — Mano gyvybė *kybojo ant plauko*. Kad įmanytų nepaliktų man žemės nė *per nago juodymą*.

Kai sykį kirto,	*O jo kraujelių*
Kraujas tekėjo,	*Ligi kelelių,*
Po jo kojelių	O ašarėlių
Žemė drebėjo.	*Lig pažastėlių.* — *Tautosaka.*

Kai žemele jojo, žemelė drebėjo, o nuo medžių viršūnėlių žali lapai krito; kai ristele bėgo, vėjelį aplenkė. — *V. Krėvė.*

8 brėž. 9 brėž.

Hiperbolė reiškia ne tik vaizdą, bet ir žmogaus emocijas: susijaudinęs žmogus yra linkęs perdėti.

I. Klausimai. 1. Kas yra metonimija? — 2. Pasakykite metonimijos pavyzdį. Kokia čia yra tiesioginė ir netiesioginė šito pavyzdžio metonimijos prasmė? Koks yra tarp jų santykis (indo, vietos, medžiagos...)? — 3. Kas yra sinekdocha? ironija? hiperbolė? — 4. Kokį ironijos pavyzdį žinote? hiperbolės? — 5. Kam visos šitos priemonės vartojamos?

II. Uždaviniai. *1. Suraskite sinekdochas „Čičinsko" baladėje, ironijas „Girtuoklėlio dainoj", hiperboles „Kirto galvelę"...*

B.

Poetinė sintaksė.

Stiliaus priemonės, pareinančios nuo sakinių sudarymo.

Poetinės sintaksės dalykas.

Poezijos kalba yra vaizdinga emocinga. Vaizdingumo emocingumo reikalui poezija vartoja stiliaus priemones — epitetus, palyginimus, tropus —, pareinančias nuo žodžių parinkimo. Tai

poetinis žodynas. Kita stiliaus priemonių rūšis — poetinė sintaksė — pareina — 1° nuo sakinių sudarymo: a) žodžių tvarkos sakinyje ir b) sakinių tarpusavio derinimo, 2° nuo sakinių *intonacijos* ar jų grafiško išreiškimo.

Tos stiliaus priemonės, kurios pareina nuo sakinių sudarymo ir jų tarpusavio derinimo, vadinamos figūromis. Figūrų yra kelios rūšys. Dažniausiai pasikartojančios — 1° pakartojimas, 2° laipsniavimas, 3° antitezė, 4° elipsis, 5° kreipimasis.

Epitetai, tropai, palyginimai stilių daro labiau vaizdingą, figūros — emocingą, nes susijaudinęs žmogus iš tiesų vartoja kitokią sintaksę: kitaip sakinius sudaro, kitokia intonacija juos ištaria.

I. Figūros.

1. Pakartojimas.

Kada žmogui įsminga į galvą kokis dalykas, jis ima to dalyko vardą kartoti, jei ne žodžiais, tai mintimis. Tuo psichiniu reiškiniu yra pagrįsta pakartojimo figūra. Kartodamas kurią posakio dalį, rašytojas atkreipia į ją skaitytojo dėmesį.

Kartojami gali būti — 1° atskiri žodžiai sakinio a) pradžioj, b) vidury, c) gale, 2° kartojama atskira eilė posme, 3° kartojami atskiri posmai kūriny.

Ir *pilu* visiems saldaus ir seno vyno
Ir jaučiu, kad į kiekvieną tuščią taurę
Aš *pilu* ir savo širdgelos po lašą,
Aš pilu jiems ir pagiežos ir tulžies. — *Putinas.*

Šiapus jūrų *varpai,*
Vakariniai *varpai,*
o anapus —
sidabro rytojus. — *Tysliava.*

Kartojimais čia pabrėžiame *pylimą, varpus,* atkreipiame ypačiai į juos skaitytojo dėmesį.

Ypačiai daug pakartojimų pasitaiko tautosakoj, dainose, Kartojimai po kiekvieno dainos posmo, kuriuos dainuoja visas choras, vadinami *refrenais,* arba *priegiesmiais.*

Pasėjau kanapę ant marių krantelio. *Ei vija, kanapija, ant marių krantelio.*

2. Laipsniavimas.

Labai artima pakartojimui yra laipsniavimo figūra. Tik čia su kiekvienu pakartojimu vaizdai palaipsniui stiprėja arba atvirkščiai.

Vargas lapoja, vargas šakoja, vargas varteliuos žydi.
Tautosaka.

Ir gėrė bernelis ne metelius, ne savaitėles, o tik vieną naktelę ir pragėrė jaunystėlę. — *Tautosaka.*

3. Antitezė.

Užuot kartojus, užuot laipsniavus, tą patį įspūdį gali sukelti priešpriešа, antiteze: sugretinant dvi viena antrai priešingas mintis:

Nubirs lapeliai, Numirs tėvelis,
Užaugs ir kiti, Jau *nebus* kito. — *Tautosaka.*

Tyli naktie, šviesi rudens naktie!
Tau *daug yr žiburių* dangum spindėti,
O man *širdis viena*, tyli, liūdna:
Tau šviesti ir žavėt, o man mylėti. — *Putinas.*

4. Elipsis (nutylėjimas).

Praleidžiami žodžiai, kurie ir šiaip lengvai įmanomi.

Naujos idejos — darbas ne vaiko.
Užtvenktos mėto audros žaibus! — *Maironis.*

Iš Napalio buvo galima susilaukti didesnių netikėtumų, neg buvo jiems sutaisęs Petras. Petras — derva, verdanti užvožtame katile; Napalys — derva, atvirai kunkuliuojanti. — *Vaižgantas.*

Čia praleisti žodžiai — *yra, tai.* Tačiau mintys ir be tų žodžių aiškios.

Elipsis kalbą daro kondensuotą, suglaustą.

Elipsis pavartojamas ir tada, kai autoriui jausmas veržte veržiasi, ir jis, taryt, nesuranda žodžių jausmui išreikšti ar stengias tą jausmą sutūrėti.

— Tu man dar akis badysi! — sušuko motina, griebdama iš kerčios šluotą. — Aš tau... — *Lazdynų Pelėda.*

Čia juk numanom, kad motina norėjo pasakyti: „Aš tau *parodysiu, duosiu...*" Taigi nutylėtoji mintis turi būti numanoma: ne kiekvienas daugtaškis jau reikš figūrą.

5. **Kreipimasis.**

Kad kalba būtų gyvesnė, sukeltų skaitytojų emocijas, vartojama dialoginė forma: sakiniai sudaromi taip, tarsi autorius su kuo nors kalbėtų. Jis gali kreiptis į save ar į kitus, gali klausti, gali jiems sušukti:

Ar negaili, seserėle, rūtelių, rūtelių?
Ar negaili savo jaunų dienelių, dienelių? — *Vienužis.*

Dievuli mano! Kas per šviesios naktys!
Ir kas plačių padangių per aukštumas! — *Putinas.*

I. Klausimai. 1. Kurios stiliaus priemonės priklauso poetinei sintaksei? — 2. Kas yra figūros? Keleriopos? — 3. Kokį pakartojimą žinote? Kam čia šitas žodis kartojamas? Kam vartojamas dainose priegiesmis, ar refrenas? — 4. Kas yra antitezė? elipsis? kreipimasis? Pasakykite pavyzdžių. — 5. Kokius skiriamuosius ženklus vartojam, kur yra elipsis, arba nutylėjimas? — 6. Kuo figūros apskritai skirias nuo tropų? — 7. Pagalvokite: ką daugiau figūros veikia: emocijas ar vaizduotę?

II. Uždaviniai. *1. Suraskite ir suskirstykite „Šilelio", „Šešupės tilto", „Ašarėlės krinta", „Linų laiškelio" figūras. Kurių daugiausia? — 2. Patikrinkite, kurių stiliaus priemonių daugiausia vartojama „Nuostabiose naktyse".*

II. Sakinių sudarymas intonacijos atžvilgiu.

1. Sutrauktiniai ir periodiniai sakiniai.

Rašytojui svarbu ne tik žodžiai parinkti sakiniui, ne tik numatyti jų tvarka sakiny, bet ir vienas sakinys jungti su kitu į ištisus posakius, kad gautų tam tikrą minčių ir garsų nuoseklų bangavimą. Balsas čia pakeliamas, čia nuleidžiamas, čia daroma pauza, — kaip to reikalauja minties plėtojimas. Skaitomas toks veikalas atrodo lyg ištisos ilgesnės ar trumpesnės garsų bangos. Tokis posakio tarimo būdas vadinamas *intonacija.* Kalboje intonacija reiškiasi 1⁰ pauzomis, 2⁰ balso pakėlimu ar nuleidimu, 3⁰ tempu. Vienas stilius labiau mėgsta pauzas, kitas balso kilimą ir slūgimą. Pagal tai sakiniai esti trumpi ir ilgi, arba sutrauktiniai ir periodiniai.

Petras Eimutis nenuobodauja. Jis yra buvęs Amerikoje ir yra susidėjęs gražaus pinigo. Pažiūrėti jis yra praktikas. Be reikalo pinigų nesvaido ir šiaipjau į visus gyvenimo reiškinius žiūri blaiviai. Jumoro jausmas nėra jam svetimas.

Jis mėgdavo pasijuokti ir žmonėmis ir poezija. Nors atliekamu laiku pats mėgdavo rašyti eiles. Jam ne visai svetimas menas, nors pats ypač mėgdavo pašiepti dabartinę tapybą. Ją, esą, visiškai pavaduojanti fotografija! Šiaipjau nei fotografuotis nei fotografijos nemėgdavo. — J. Savickis.

Ne viena tik žemelė klauso tos dainos vakarinės; ne vienoj tik žmogaus širdy garsą randa, atbalsį kelia toji dainelė... Ir padangėje skamba jos aidas, ir Dievulio angelai klauso jo, nebeatsiklausydami, nebeatsigėrėdami. Kai uždainuoja jaunoji karalaitė, kai pravirksta jos gintaro kankleliai, kai sumirga baltieji piršteliai, po stygas bebėginėdami, kaip baltos gulbelės skrajodamos, kaip mažos kregždelės lakiodamos — nuplaukia gaidos tolimosna padangėsna, sudaužia mėlysnuosna aukšto dangaus vartuosna, atsidaro svarstų langeliai, ir Dievulio angelėliai, aukso plunksnas rankelėj turėdami, didžion knygelėn žmonių darbams rašytų — ilgai, ilgai, per kiaurą naktį besėdėdami ant rankelių berymodami, klauso tos dainos vakarinės ir neatsiklauso. — V. K r ė v ė.

Pirmojo pavyzdžio intonacija turi daug ir ilgų pauzų. Antrojo pavyzdžio tokių ilgų pauzų tik kelios; daugumas pauzų trumpos, bet balsas čia pamažu kyla, čia vėl leidžiasi. Taigi sutrauktinė kalba yra paremta pauzomis, periodinė — balso kilimu ir slūgimu.

Rašte intonacijai bent šiek tiek pažymėti, kaip matyt iš pavyzdžių, vartojam — 1° skiriamuosius ženklus ir 2° žodžių grafišką paskirstymą eilutėje ir puslapyje. Pauzoms atsako taškas, brūkšnys, kablelis, dvitaškis; balso kilimą ar slūgimą šiek tiek išreiškia šauktukas, klaustukas, daugtaškis. Tempą kai kada išreiškia brūkšnelis ar brūkšnys. Pav.:

— **A-a,** *mergyt. O koks gi tavo vardas?*

— *Marytė...*

— *Marytė? Gražus tavo, mergyt, vardas* **Ma-ry-tė-ė.**

— ...

— **A-a,** *mergyt. Nematei, mergyt, Amerikos. O aš mačiau. Dvidešimt metų išgyvenau.*

— ...

— *Visa mačiau. Vienais vandenim dvi savaites plaukiau.* **M-a...** *O tu, mergyt, nesirengi ištekėti?*

— **N-e...**

— **A-a,** *mergyt. Laikas būtų. — P. T a r u l i s.*

2. Negramatiški sakiniai.

Intonacijos reikalui rašytojai leidžia sau dėlioti skiriamuosius ženklus net gramatiško sakinio vidury:

Vaikas džiūsna ėjo miesto ištuštėjusiomis gatvėmis; jo batai buvo dideli, vos pavelkami: tapu-tapu! Milinė, irgi nuo svetimų pečių užmesta ant jo įdubusios krūtinaitės, buvo sunki, vos pavelkama.

I t i š c i r k o i š l e i s t a s į g a t v ę p a j a c a s.

Iš po sutrauktų vaiko antakių žybčiojo dvi gudrios akys. B e z d ž i o n ė s g u d r u m o. — J. S a v i c k i s.

Pabrauktas pirmasis sakinys gramatikos atžvilgiu yra netaisyklingas. Jis tėra tik šalutinis, be pagrindinio. Dar keistesnis gramatikos

atžvilgiu antras pabrauktasis sakinys. Jis neturi nei tarinio nei veiksnio. Jeigu išmestume tašką, tai gautume tokį sakinį:

...žybčiojo dvi gudrios, bezdžionės gudrumo, akys.

Čia *bezdžionės gudrumo* eina akių pažyminiu. Taigi autorius, dėdamas tašką, tą pažyminį yra pavertęs ištisu sakiniu. — Tokius sakinius čia vadinam *negramatiškais.*

Ar jie pateisinami? — Nors abudu sakiniai vienas stovi be pagrindinio, antras be svarbiųjų gramatiškų sakinio dalių, tačiau jie turi psichologišką vienas pagrindinį sakinį, antras didžiąsias sakinio dalis. Juk mes aiškiai iš konteksto suprantame: vaikas atrodė, it iš cirko išleistas pajacas; akys buvo bezdžionės gudrumo. Kasdieninėj kalboj ar susijaudinęs žmogus nepakalba taisyklingais sakiniais. Taigi psichologiškai tokį sakiniai pateisinami. Ar pateisinami estetikos sumetimais? — Taškas reiškia pauzą. Pauza yra intonacijos žymė. Iš tiesų, kai perskaitom sakinį apie vaiko nepaprastus drabužius, stabteliam, padarom gan ilgą pauzą. Po tos pauzos vaikas palyginamas su pajacu. Ir vėl pauza. Tarp dviejų pauzų skaitytojo dėmesys labiau atkreipiamas į tą palyginimą. Tas pats su antruoju sakiniu. Ir čia autorius pasako, kad akys gudrios. Sustoja ir, taryt, galvoja, su kuo tas jų gudrumas palyginus. Po pauzos atkreipia skaitytojo dėmesį į akių ypatumą. — Taigi negramatiškieji sakiniai vartojami intonacijos reikalui norint ypačiai pabrėžti, pažymėti kokį dalyką.

Tačiau šitokis negramatiškų sakinių vartojimas išvirsta karikatūra, kada tie sudėlioti taškai priešinasi intonacijai, kurios privalo reiškiama mintis. — Netinkamo negramatiškų sakinių vartojimo pavyzdys:

Miestas su saule. Vadinasi, ir Kaunas. Tik jos čia neperka. Kažin kas parsiunčia. Kas rytą. Be užsakymo. Nereikia apmokėti sąskaitos. Dovana nepažįstamo. Nelaukta. Gal ir nereikalinga. Kaip širdis. Kitaip tikėjimas į žodį ir meilę. Ko nežinojo Gina. Aštuonis raudonus rudenius. Ir žiemas. Baltas... — G. T.

Ar čia galima intonacijos keliu pabrėžti bet kuris dalykas labiau nei kiti? Ne. Po kiekvienos smulkmenos čia pauza. O kur pauza, ten skaitytojo dėmesys labiau atkreipiamas. Bet kada jis atkreipiamas ne į vieną, antrą, trečią dalyką, o į visus, tada nė vieno kaip reikiant negali pastebėti. Čia gauni panašų įspūdį, kaip kad klausytum deklamatoriaus, kuris šaukte šauktų sakinius, bet visus vienodu balsu, arba kuris patylėtų po kiekvieno žodžio.

3. Grafiškas kūrinio pavidalas.

Intonacijai, minties naujumui ar svarbumui pažymėti rašytojai žodžius ir sakinius stengias sugrupuoti ypatingu būdu eilutėje ar puslapyje. Duoda, vadinas, akimis juntamą grafišką kūrinio pavidalą. Šitas grafiškas kūrinio pavidalas pareina nuo — 1° žodžio ir sakinio parašymo atskiroj eilutėj ar sykiu su kitais žodžiais, 2° žodžio parašymo kitokiu šriftu ar pabraukimo.

Į grafišką minties išreiškimą kreipta dėmesio ir seniau: eilėraščiai jau iš seno rašomi eilutėmis, posmais; eilučių posmai vienas nuo kito atskiriami baltais tarpais, arba naujas posmas atitraukiamas kiek į šalį. Net prozos veikaluose grafiškosios formos buvo paisyta: pavartojamas kartais kitokis kai kuriems žodžiams ar sakiniams šriftas, brūkšneliai, žvaigždutės, naujos eilės. Paskutiniais laikais į grafišką minčių išreiškimą dar daugiau dėmesio kreipiama.

Kuriais sumetimais vartojami tie grafiški ženklai? — Jau buvo minėta, kad intonacijai ir minties naujumui bei svarbumui pažymėti. Norint, kad skaitytojai daugiau atkreiptų dėmesio į kurį pasakymą, parašoma taip, kad tas pasakymas išsiskirtų iš visų kitų sakinių ir iš karto kristų skaitytojui į akį., (Pal. „Nuostabios naktys“, „Tu, Vytaute“...).

Tačiau klaida būtų manyti, kad nuo grafiškų ženklų pareis poezijos grožė. Grafiškieji ženklai tą grožę tik padeda išreikšti, tačiau patys nėra jokia poezija. Jeigu rašytojas neturės poezijos idejų ar nusiteikimų, tai nieko nepadės nė grafiški ženklai.

Jeigu kada grožimės grafiška veikalo puse, tai jau grožimės ne literatūros, o grafikos menu.

I. Klausimai. 1. Kas yra sakinio intonacija? — 2. Kuo intonacija reiškiasi kalboje? — 3. Kuo intonacija žymima rašte? — 4. Nuo ko pareina sutrauktiniai ir periodiniai sakiniai? — 5. Kas yra negramatiški sakiniai? — 6. Kiek jie pateisinami psichologiškai? Kuriais estetikos sumetimais jie vartojami? 7. Kurios turi reikšmės sakinių grafiškas suskirstymas eilutėse ir puslapy?

C.

Metrika.

Garsas kaip poezijos priemonė.

Literatūra yra žodžio menas. Žodžiu rašytojas išreiškia savo mintis ir jausmus kitam žmogui. Žodžiu jis pasako savo minties reikšmę tiesiog *sąvokomis,* žodžiu jis gali savo mintis išreikšti *vaizdais,* iš žodžio jis gali sudaryti tam tikrą *skambėjimą,* muziką, kuri taip pat padės išreikšti jo mintis ir sukelti nusiteikimus. Taigi poetas vartoja žodį trejopai. Dėl to vieno poeto kalba gali būti tiesioginio sąvokų pasisakymo kalba, kito vaizdingesnė, trečio skambesnė.

Skambi kalba gali būti tiek prozos, tiek poezijos. Skaitydami bet kurį gerai parašytą veikalą, jaučiame tam tikrą savo bal-

so bangavimą: pakilimą ir nusileidimą, bet ypačiai skambumas jausti kūriniuose, parašytuose eilėmis. Tenai kartais esti daugiau muzikos nei vaizdų. Pav.:

Balto vėjo žinios ėjo:
Tu ateisi pas mane.
Atėjai tyli kaip feja,
Savo pasakų sapne. — *Tysliava.*

Čia jaučiame balsą pakylant ir vėl nusileidžiant, jaučiame kartojantis panašius garsus eilučių galūnėse (ė*jo* — fe*ja,* ma*ne*— sap*ne*), jaučiame kartojantis tuos pačius garsus ir eilutės vidury (balt*o* vėj*o* žini*o*s ėj*o*... s*a*vo, pas*a*kų, s*a*pne, *a*teisi, p*a*s, m*a*ne). Tas skambumas autoriaus nuotaiką išreiškia taip pat gražiai kaip ir vaizdai.

Taigi radom trejopo skambumo: 1° skambumo, kuris pareina nuo balso pakėlimo ir nuleidimo tam tikrais vienodais laiko tarpais — jį vadinam poezijos *ritmu**); 2° skambumo, kuris pareina nuo eilučių galūnių sąskambio — jį vadinam *rimu;* 3° skambumo, kuris pareina nuo kartojimosi tų pačių garsų eilutės vidury — jį vadinam čia *aliteracija.* Nuo šių trijų poetinių priemonių daugiausia pareina stiliaus skambumas.

Jas visas čia vadiname *metrikos* vardu.

Žodžio tiesioginis uždavinys vieno žmogaus mintis ir jausmus perduoti kitam. Dėl to žmogaus žodis nėra tik skambėjimas taip sau, o skambėjimas, kuriuo perduodamos tam tikros mintys ar nusiteikimai. Ir poezijoj tepateisinami toki žodžiai, kurie turi reikšmę, arba savaime aiškią arba aiškėjančią iš aplinkinių žodžių. Vadinas, ir poezijoj negalima pasitenkinti vienu žodžio skambėjimu. Pav.:

žiemarės šaltupiu paližęs
važiuokliauju pasidanguravęs
ratinėjas ratailiška sauližė
sidabrinėjas sidabrališka žiemarė. — *Pr. M.*

Čia yra beprasmiai žodžiai. Jų prasmės neatspėsi nė iš aplinkinių posakių. Kas grožisi beprasmių žodžių skambėjimu, tas jau grožisi nebe literatūros menu, o muzika.

---

* Ritmas gali būti ir ne poezijos.

a) RITMAS.

Balso pakėlimą ir nuleidimą vienodais laiko tarpais vadinam poezijos ritmu.

Balsas pakyla šiuose pabrauktuose skiemenyse:

*Bal*to *vė*jo *ži*nios *ė*jo.
Tu at*ei*si *pas* *mane*... — *J. Tysliava.*

Matom, kad balsas kyla ir krinta tikrai vienodais tarpais — kas antras skiemuo. Bet laiko tarpai tarp dviejų vienodų pasikartojančių eilutės dalių yra matuojami trejopai: 1° vienodu kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų skaičium, 2° vienodu eilutės skiemenų skaičium, 3° vienodu trumpųjų ir ilgųjų skiemenų skaičium.

Ritmas, kuris matuojamas vienodų kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų skaičium, vadinasi *toninis,* arba *garsinis,* ritmas; kuris matuojamas vienodu skiemenų skaičium eilutėj — *silabinis,* arba *skiemeninis;* kuris matuojamas vienodu ilgų ir trumpų skiemenų skaičium — *metrinis.*

I. Toninis ritmas.

1. Gramatikos, eilėdaros ir nemetriškas kirtis.

Toninis ritmas yra pasikartojimas tam tikrais laiko tarpais kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų.

Pró tamsiaí žaliús lapús
Spíndi mė́lynás dangús.
Niéko níeko nebė́rá,
Vién tylí karštá giedrá. — *Putinas.*

Perskaitytame eilėrašty kirčiuoti skiemenys kaitaliojas su nekirčiuotais. Prie vieno kirčiuoto skiemens yra pridėtas vienas nekirčiuotas. Ta sudėtis iš kirčiuoto ir nekirčiuoto skiemens kartojas per visą eilutę.

Paprastai kiekvienas žodis turi tik vieną gramatišką kirtį. Tačiau antroje eilutėj žodyje *mėlynas* randam pažymėtus du kirčius. Pirmasis yra gramatiškas kirtis. Sakom *mélynas.* Tačiau skaitydami pirmąją eilutę pripratom, kad po nekirčiuoto jau

eina kirčiuotas. Ir dėl to čia net nesijausdami, taip jau vienodai įsibangavę, padedame antrą kirtį—*mėlynás*. Pirmasis kirtis yra gramatiškas, antrasis — ***eilėraščių (eilėdaros) kirtis.*** Eilėdaros kirčiuotam skiemeny balsas pakeliamas kiek silpniau nei gramatikos.

Pasitaiko kartais, kad eilėraštyje kirtis tenka ne tam skiemeniui, kur gramatika reikalauja, eilėdaros kirtis nesutampa su gramatikos kirčiu.

Nežinau, kas esi ir iš kur atėjai;
Nežinau, kur toliau nue*isi.*
Tik juntu, kad sparnai lyg išaugo naujai,
Ir kelionė man vėl nebaisi. — *V. Stonis.*

Pabrauktojo žodžio gramatiškas kirtis yra antrame skiemeny — nueĩsi. Eilėdaros — paskutiniam. Toks nukrypimas (jei nedidelis) nuo gramatikos kirčio ***kartais*** pateisinamas kaip poeto laisvė — licentia poetica, tačiau vis dėlto jis yra vengtinas jau kaip poezijos neigiamoji žymė.

Gramatišką kirtį turi kiekvienas žodis. Tačiau pasitaiko, kad žodžio kirtis eilėraštyje pradingsta; kirčiuotasis jo skiemuo laikomas nebekirčiuotu.

Prie jaunų́jų karštaí j i s a i kreipėsi
Ir senúosius mė́gino užšnẽkinti,
T u š č i a s dárbas — jaunieji v i e n šaipė́si,
O seníeji senaí j a u apákinti. — *A. J a k š t a s.*

Pabrauktieji žodžiai turi savo gramatiškus kirčius, bet patekę į tam tikro ritmo eilėraštį, jie nebekirčiuojami.

Tokis kirtis, kuris skanduojant[1]) pradingsta, vadinamas ***nemetrišku kirčiu.***

2. Pėda.

Pasikartojanti eilutės dalis, sudaryta iš kirčiuoto ir nekirčiuotų skiemenų, vadinama pėda. Pėdos vardas yra metonimiškas — iš papratimo taktą koja mušti.

Techniškai pėdas šiaip žymime: kirčiuotą skiemenį — kirčiuotu brūkšniu (ˊ), nekirčiuotą lenktu brūkšneliu (◡), o pėdą nuo pėdos skiriame vertikaliu ar palinkusiu brūkšniu (|).

---

[1]) Skandavimu vadinam eilutės suskirstymą pėdomis.

O baltíe|ji kalnaí,| o baltíe|ji kalnaí ⏑
⏑ ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏑ –

Nusileńk|ti aš júms | kaip dievа́ms | atėjaú. - *S. Neris.*
⏑ ⏑ – | ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏑ –

Pėdos esti nevienodos. Dažniausiai vartojamos ***dviskiemenės*** ir ***triskiemenės***. Pasitaiko ir keturių skiemenų pėdų, bet jos be didelio vargo gali būti išreikštos dviskiemenėmis.

Dviskiemenėse pėdose kirtis gali kristi arba ant pirmojo skiemens arba ant antrojo. Jei kirtis dviskiemenėj pėdoj krinta ant pirmojo skiemens, yra 1° *chorejas* (– ⏑); jei ant antrojo — 2° *jambas* (⏑ –).

Triskiemenėj pėdoj, jei kirtis krinta ant pirmojo skiemens — 3° *daktilis* (– ⏑ ⏑), ant *antrojo* — 4° *amfibrachis* (⏑ – ⏑), ant trečiojo — 5° *anapestas* (⏑ ⏑ –).

1°. Máno | siéloj | šiańdien | šveńtė, – ⏑ | – ⏑ | – ⏑ | – ⏑
Skambink, | sése, | dár link|smiaú. – ⏑ | – ⏑ | – ⏑ | –
B. Sruoga.

2°. Užtraúk|sme naú|ją giés|mę, bró|liai, ⏑ – | ⏑ – | ⏑ – | ⏑ – | ⏑
Kurią jaunı́|mas té|suprás. ⏑ – | ⏑ – | ⏑ – | ⏑ –
Maironis.

3°. Mótinos | méilė, kaip | dańgiškos | úgnys, – ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ⏑
Skaídriai liep|snódama,| guódžia pa|saulį. – ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ⏑
P. Vaičiūnas.

4°. Kas váka|rą tylų | su skaúsmu | žiūríu, ⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ –
Kaip slépia|si saúlė| už gírių | tolių. ⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ –
B. Sruoga.

5⁰. Jei po ám|žių kadá ⏑⏑ — | ⏑⏑ —

Skaudūs pán|čiai nukrís... ⏑⏑ — | ⏑⏑ —

Maironis.

Surašytuose pavyzdžiuose kiekvieno eilėraščio pėdos yra vienodos (tik paskutinės pėdos kai kur nepilnos). Tačiau dažnai poetai jungia įvairių rūšių pėdas tame pačiame eilėrašty ir net toj pačioj eilutėj.

Ėžero | skáisčios | bángos liū|liávo — ⏑⏑ | — ⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑

Žaliú | smaragdú. ⏑ — | ⏑⏑ —

Láivą | be írklo | váré, lin|gávo — ⏑⏑ | — ⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑

'Vėsós | dvelkimú. ⏑ — | ⏑⏑ —

Maironis.

Šiame eilėrašty pirmoj eilutėj daktilis jungiamas su chorėju, antroje — jambas su anapestu.

Dažniausiai ir pasitaiko tokis jungimas: chorėjas su daktiliu, jambas su anapestu; amfibrachis su visomis keturiomis pėdomis. Tokių eilių ritmas vadinamas *mišriuoju,* ar sudėtiniu.

Pėdų skaičius eilutėje, kaip matom, nevienodas. Net tam pačiam eilėrašty įvairios eilutės gali turėti nevienodą skaičių pedų.

3. Cezūra.

Ilgesnės eilės (4-5-6 pėdų), kad būtų lengviau skaityti, kartais dalinamos pusiau: vidury eilutės daroma pauza, stabteliama. Tas stabtelėjimas eilutės vidury vadinamas *cezūra* (perkirtimu). Ji žymima dviejų stačių brūkšnelių ženklu (||).

Máno jaunýstė || — skréndantis sapnas:

vákar nuo skrúostų || ášaras braukė,

Šiándien, atklýdus, || aléjoj viéši,

margúos bulváruos || ìškilmės láukia. —*A. Miškinis.*

Skaitydami iš tiesų čia stabteliame eilučių vidury; tik ne ten, kur pėdos baigias, bet kur baigias žodžiai. Taigi cezūra esti tik žodžio pabaigoj, lygiai kaip nesustojam galo žodžio nepasakę. Suskaitę duoto eilėraščio pėdas, randam, kad stabteliame vidury eilutės po 5 skiemens. Tas stabtelėjimas jausti per visą eilėraštį. Jam atsako ir pats minties dėstymas. Dėl to dažnai ten, kur tenka cezūra, randam sintaksės skiriamuosius ženklus (pal. pirmą ir trečią eilutę).

Tačiau ne visada stabteliama. Štai nors Putinas pavartojo 6 pėdų ritmą, bet cezūros apie eilutės vidurį nejausti.

Mano viešpats ir valdovas rengia puotą.
Skamba džiūgauja sujudęs visas dvaras,
O vergai aukštiem svečiam lig žemės lenkias
Ir sodina į garbingas jų vietas.

4. Laisvas ritmas.

Ne visiems eilėraščiams galim taikyti penkeriopų pėdų matą. Kai kurie nesiduoda tuo būdu skanduojami. Pav.:

Sáulė vė́juotą vákarą

nuskéndo Baltíjos máriose.

Gintáro žvejaí į Baltíją

Íšplaukė sáulės žvejóti.

Per náktį nerímo Baltijá.

Iš rýto žvejaí į pakrántę

Véžė sáulę gintáro váltyje.

Visose eilutėse randam po vienodai kirčiuotų skiemenų, išskyrus paskutinę. Tačiau kirčiai ne visur krinta ant skiemenų, vienodai nutolusių nuo eilutės pradžios. Čia laisvai pasirinkti kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys. Šitokis laisvas pasirinkimas kirčiuotų skiemenų vietos eilutėje yra vadinamas *laisvu ritmu.*

Laisvas ritmas paiso logiškų kirčių. Jo poetinė svarba ta, kad galima lengviau pabrėžti svarbieji žodžiai, tuo tarpu kad kalboje, griežtai besilaikančioje klasikinio ritmo, tie žodžiai liejasi bendra skambėjimo banga.

Šis laisvas eiliavimas sutampa kaip tik su grafišku žodžių išskyrimu atskiromis eilutėmis ar atskirais šriftais.

Paisydamas logiško kirčio laisvasis ritmas artėja prie dailiosios prozos ir eiliuotinės tautosakos kirčio.

5. Eiliuotinės tautosakos kirtis.

Liaudies dainos nėra skirtos deklamuoti, bet dainuoti. O dainuojant kai kurie žodžiai ar jų dalys tariami ne tik stipriau, bet ir pratęsiamai. Tas dainavimo pratęsimas *dažniausiai* sutinka su logikos kirčiais.

Pėdomis daina netenka skirstyti, o tik žiūrėti, kiek ji turi logikos kirčių. Paprastai liaudies dainose pasitaiko eilutėj 2, 3, 4 kirčiai, bet esti taip pat ir maišyto ritmo.

Šito liaudies ritmo yra pasigavę ir poetai: vieni nesąmoningai, patys būdami tos liaudies dvasios (Strazdelis, Vienužis), kiti sąmoningai imdami tą ritmą kaip poetinę priemonę (L. Gira, Krėvė).

I. Klausimai. 1. Keleriopai žodis gali būti vartojamas poezijoj? — 2. Kuriomis stiliaus priemonėmis reiškiasi poezijos skambumas? — 3. Ką vadiname poezijos ritmu? — 4. Kurios yra poezijos ritmo rūšys? Kuo pagrįstas yra toninis, metrinis, silabinis ritmas? — 5. Ką vadiname gramatikos kirčiu? eilėdaros kirčiu? nemetrišku kirčiu? — 6. Ką vadiname eilėraščio pėdą? Keleriopos esti pėdos? — 7. Kaip pėdos yra jungiamos eilutėje — grynos pėdos ar negrynos? — 8. Ką vadiname cezūra? Kam ji vartojama? — 9. Kaip grafiškai žymime pėdas ir cezūrą? — 10. Kas yra laisvas ritmas? — 11. Kokis ritmas vartojamas liaudies dainose? Ar žinot kokią dainą? Suraskit, kur čia bus logiški kirčiai? — 12. Kokį eilėraštį mokat? Kokis čia ritmas?

II. Uždaviniai. *1. Pagalvokit: ar ritmas vartojamas tik poezijoj ir apskritai mene, ar jo galim pastebėti ir pačiam kasdieniniam gyvenime? — Kuo skirtųs medžio alejos ritmas nuo širdies plakimo ritmo, nuo kareivių žingsniavimo? Kuriais jutimais juos patiriame: klausa, regėjimu? — 2. Suskanduokit ir suraskit, kur eilėdaros kirtis, kur eilėdaros kirtis nesutampa su gramatiškuoju kirčiu eilėraščiuose „Vilniaus vartai užkelti“, „Kryžkely“. — 3. Suskanduokit ir suraskit pėdų rūšis šiuose eilėraščiuose: „Jaunystės daina“, „Nuostabios naktys“, „Baltieji kalnai“, „Užmigo žemė“, „Trys berželiai“, — 4. Patikrinkit kokį ritmą dažniausiai vartoja Maironis, Putinas chrestomatijoj duotuose pavyzdžiuose (choreją, jambą... anapestą?).*

II. Metrinis ritmas.

Toninis ritmas, kaip matėm, yra paremtas kirčiuotais ir nekirčiuotais skiemenimis. Metrinis — ilgaisiais ir trumpaisiais skiemenimis.

Kiek jis nepaiso gramatikos kirčių, matyti iš šio lotyniško pavyzdžio, kurio gramatiški kirčiai šiaip suskirstyti:

Árma virúmque cáno Tróiae quí prímus ab óris.

Tas pats sakinys metriškai šiaip skanduojamas:

Árma virúmque *canó Troiaé* quí prímus ab óris.

Matom, kad metrinis ilgumas nesutampa su gramatikos kirčiais. Panašių pavyzdžių randam ir Duonelaičio raštuose.

Ańt žiemós narsaí jau vė́l *rūstáudami* grį́žta..

Ó gaspadínė jó pustýnes *mandágiai* lópė...

Metrinio eiliavimo eilutės dalinamos pėdomis kaip ir toninio. Tik pėdą sudaro ne kirčiuotas skiemuo su nekirčiuotais, bet ilgas skiemuo su trumpaisiais. Pirmasis Duonelaičio sakinys aiškiai rodo, kad skandavimo ženklai yra padėti tik ant ilgųjų skiemenų. Prie ilgųjų skiemenų yra pritapę arba du trumpi, arba vienas ilgas, nes du trumpi = vienam ilgam. Dėl to metrinis ritmas tetinka toms kalboms, kurios turi ilguosius ir trumpuosius garsus. Vartotas jis ypačiai graikų ir romėnų, tačiau tinka ir lietuvių kalbai; ji taip pat turi ilguosius ir trumpuosius garsus (ilgieji — ą, ę, į ų, y, ū, ė, o, visi dvibalsiai, a ir e po kirčiu dažniausiai žodžių šaknyse; trumpieji — i, u, kartais a ir e).

Iš daũgelio metrinio ritmo formų tenka pažymėti *hegzametras:*

Jū́s nepri|válot | dė́l to|kių́ kal|bų́ nusi|gė́dint...

–́ ⏑ ⏑ | –́ – | –́ – | –́ – | –́ ⏑ ⏑ | –́ –

Ír besi|spárdy|dáms taip| báisiai| kéikti pa|gávo... *Duonelaitis.*

–́ ⏑ ⏑ | –́ – | –́ – | –́ – | –́ ⏑ ⏑ | –́ –

Matom, kad hegzametras turi *šešias* pėdas — dviskiemenes arba triskiemenes, tik ***daktilius*** su ***chorejais***[1]). Čia turime keturias pėdas chorejines, penktą — daktilinę, šeštą — chorejinę. Chorejas su daktiliu gali lengvai kaitaliotis, išskyrus dvi paskutines pėdas; paskutinė pėda ***visados dviskiemenė,*** priešpaskutinė ***visados triskiemenė.***

Lietuvių literatūroje hegzametrą pirmiausia yra vartojęs Duonelaitis. Tačiau jo hegzametras nėra gryno metrinio ritmo. Štai pavyzdys:

Jau saulelė vėl atkopdama budino svietą.

Ilgieji ir trumpieji šitos eilutės skiemenys šitaip suskirstyti:

— — | — — | — ◡ | — ◡ ◡ | ◡ ◡ — | — —

Kirčiuotų skiemenų atžvilgiu šita eilutė skanduojama jau kitaip:

´ ◡ | ´ ◡ | ´ ◡ | ´ ◡ ◡ | ´ ◡ ◡ | ´ ◡

Matom, kad suskanduoti šitoji eilutė pagal skiemenų ilgumą nepavyko. Tačiau gavom hegzametro pėdų skaičių ir jų rūšį tą sakinį skanduodami toniškai. Taigi išvada — lietuvių kalboje metrinis eiliavimas buvo sujungtas su toniniu. Iš metrinio eiliavimo paimtos hegzametro pėdų rūšys ir skaičius eilutėje, iš toninio — pėdos, pagrįstos kirčiuotais skiemenimis.

I. Klausimai. 1. Kas yra metrinis ritmas? Kuo jis skirias nuo toninio? — 2. Kurioms kalboms metrinis ritmas tinka vartoti? — 3. Ar lietuvių kalba turi ilgųjų ir trumpųjų garsų? Jei turi, kuriuos? — 4. Kokią metrinio eiliavimo formą žinote? — 5. Ar lietuvių kalboje vartojamas metrinis eiliavimas? Kuo lietuvių literatūros hegzametras skirias nuo kitų tautų hegzametro?

II. Uždaviniai. *Suskanduokit „Senąją ir naująją gadynę". **Patikrinkit, kaip atrodys pėdos, jei suskirstysim pagal ilguosius ir trumpuosius skiemenis ir pagal kirčius.***

III. Silabinis ritmas.

Silabinis, arba skiemeninis, ritmas yra pagrįstas vienodu *skiemenų* skaičium eilutėje. Jis nepaiso, kaip metrinis ritmas, ilgumo ar trumpumo, nepaiso nei kirčių, kaip toninis ritmas. Visoj eilutėj jam užtenka vieno tik pastovaus kirčio:

---

[1]) Metriniam eiliavime dviskiemenė pėda, kur abudu skiemenys ilgi, vadinama spondeju, tačiau lietuviškam hegzametre spondeją atstoja chorejas. Dėl to jo terminą čia ir vartojam.

Kad rytą saulė spinduliu pirmiausiu
Apreiškė žemei tekėjimą savo,
Sugaudė Varpas liepimu aiškiausiu,
Tarytum jisai žmogaus lūpas gavo.

V. Kudirka.

Pamėginkim šitą posmą suskanduoti toniniu eiliavimu. Nepavyks: negalėsim rasti ritmo. Suskaitę šiame eilėraštyje skiemenis, randam, kad visose eilutėse yra po 11. Pažiūrėję į kirčius, vėl pastebim, kad kirčiai nevienodai krinta skiemenyse, bet *priešpaskutinis skiemuo* visose eilutėse yra kirčiuotas. — Taigi aišku, kad šis eilėraštis parašytas silabiniu ritmu, nes: 1° visose eilutėse vienodas skiemenų skaičius, 2° visose eilutėse yra vienas pastovus kirtis. Silabinio ritmo eilėraščiuose skiemenų esti nuo 4 ligi 14 ir labai retai 16. Dažniausiai 11 — 13, kaip ir mūsų pavyzdy.

Pasitaiko, kad ir skiemenų skaičius įvairiose eilutėse nėra lygus, ypačiai pasakėčiose. Tai jau savotiškas iškrypimas.

Silabinis ritmas tinka toms kalboms, kurių žodžiai turi pastovius kirčius — nuolatos ant to paties skiemens; sakysim, prancūzų kalbai — kur kirtis visados krinta ant paskutinio skiemens, lenkų kalbai, kur kirtis krinta ant priešpaskutinio. Lietuvių kalba, būdama lanksti, prisitaiko ir prie šio ritmo; ji turi žodžių, kuriems kirtis gali kristi ir ant paskutinio, priešpaskutinio ar bet kurio kito skiemens. Tik lenkų kalbos įtakoj mūsiškiai silabiniai eilėraščiai kirčius turi priešpaskutiniam skiemeny.

Seniausias literatūroj vartojamas ritmas yra metrinis, — juo parašyti klasikiniai kūriniai „Iliada“ ir „ Odisėja“, o lietuvių literatūroj Duonelaičio „Metai.“ Viduramžiais iškilo silabinis ritmas; iš vakarų Europos (italų, ispanų, prancūzų) per prancūzus atklydo į lenkus, o iš čia ir į lietuvių literatūrą (Klementas, Valiūnas, Stanevičius, Baranauskas, net Kudirka). Toninis ritmas vėliausiai išdirbtas. Labiausiai prigyti jis pradėjo 18 a. gale vokiečiuose ir angluose. Lietuvių literatūroj jį vartoja poaušrinė gadynė (jau vartoja Kudirka, o aukščiausiai ištobulina Maironis), laisvasis toninis ritmas įsigali daugiausia XX amžiuj, ypačiai Rusuose. Lietuvių literatūroj apsčiai vartojamas jaunųjų poetų.

Ritmo keitimas įneša į literatūrą tam tikro gyvumo. Bet visos ritmo formos turi savo pagrindą, pasakytum, visi ritmai yra geri, ir poetas visus gali pavartoti savo kūrybai.

I. Klausimai. 1. Kas yra silabinis ritmas? Kuo jis skirias nuo metrinio ir toninio? — 2. Kurioms kalboms jis tinka? Ar lietuviai vartojo silabinį ritmą? — 3. Kuris ritmas seniausias? — 4. Kuris dabar vartojamas lietuvių literatūroj?

II. Uždaviniai. *Patikrinkit, kokio ritmo yra Kudirkos „Asilas ir Apuokas“.*

b) RIMAS.

1. Rimuotos ir baltosios eilės.

Stiliui skambumo duoda ne tik ritmas, bet ir *vienodas eilučių galų sąskambis, vadinamasis rimas.* Senovėje eilėms rimo nevartota, tenkintasi ritmu. Tik nuo viduramžių jis įsigali visose literatūros rūšyse: epe, dramoj, lyrikoj. Tačiau XIX a. drama atmetė rimą. Dabar dažnai randam net eilėraščių vėl be rimo. Nemėgsta rimo ir liaudies kūryba.

Nerimuoti eilėraščiai vadinami *baltaisiais.*

Du pavyzdžiai rimuotų ir baltųjų eilėraščių:

1. Paliai kapą rymau vienas,
O vėjelis man alsuoja,
Ir berželiai plevėsuoja:
— Tai ne vėjas rauda graudžiai,
Tai ne medžiai siaudžia,
Tiktai jaunos tavo dienos. — *M. Gustaitis.*

2. Ir eina vergas kalnais, eina kloniais,
Bet jau ne vergas ,tik nykus klajūnas,
Didžių nebodamas, mažų neliesdamas —
Visus šypsniu pasveikina ramiuoju,
O džiaugsmas spindi jojo akyse. — *Putinas.*

2. Gero rimo ypatumai.

Rimo uždavinys — *skambėjimu* stiprinti eilėraščio nuotaika. Tam reikalui rimas privalo ne tik sąskambio vienodumo, bet ir *įvairumo* bei *vaizdingumo,* kuriais jis klausytoją nustebina ir sužavi.

a) *Įvairumas.* Geras rimas derina įvairius netikėtus žodžius, kad skaitytojas, vieną žodį paskaitęs, negalėtų susivokti, kokis kitas žodis atsakys pirmajam. Jį nustebins tas naujumas, įvairumas.

Rimas daros įvairus, kada derinamos viena su kita įvairios kalbos dalys, pav.: daiktavardžiai su veiksmažodžiais, prieveiksmiais; kada derinamos kad ir tos pačios kalbos dalys, bet įvairios jų formos. Pav.: Plaštake — nesukakę, vidužiemį — užėmė,

baltmarškiniai — pynei, dangų — langu, skaidrumu — imu, tyliausia — neklausia, šilkastygiai — lygiai, užplūsti — rūsti, svetys — pabarstys, varo — cigaro, pasivėlini — mėlyni, vėlai — sakalai.

Neįdomus mažybinių ar maloninių žodžių rimas.

Rimai, lygiai, kaip ir kitos poetinės priemonės, turi būti individualūs, kitų nevartoti ar bent nenuvartoti. Kad nesikartotų jau kitų vartoti rimai, rašytojai griebias net svetimų kalbų žodžių ir juos rimuoja: gyvas — lokomotyvas, gera — Cachara, saulėtas — skeletas, perkūnija — unija, miliono — Ierichono.

Naujumo ieškodami kiti sąmoningai rimuoja ir maža sąskambio beturinčius žodžius: atsiduso — ūsai, sietyno — švino, zigzagai — dega.

b) *Vaizdingumas.* Esama dvejopų žodžių: vieni patys prasmingi, kiti tą prasmę gauna tik santyky su kitais žodžiais. Prasmingieji žodžiai — daiktavardžiai, būdvardžiai, veiksmažodžiai; beprasmiai — prielinksniai, jungtukai, kai kurie prieveiksmiai. Vaizdingas rimas gaunas derinant prasminguosius žodžius, o ne beprasmius. Vaizdingo rimo pavyzdžių aukščiau turėjom. Bet štai pavyzdžių ir nevaizdingo rimo:

tvirtai — tiktai, nu — sapnu, jau — daugiau, tas — radastas, neretai — tai, da — tada, ugnis — vis.

3. Rimų rūšys.

Rimai esti trejopi: 1° *vyriški*, 2° *moteriški*, 3° *daktiliški.*

1°. Man liū́d|na bú|vo ír | sun*kú*
Keliáut | gyvé|nimó | ta*kú*
Be draú|go dár | jaunám. — *Maironis.*

2°. Žinaú aš, | draúge, | pasáulį | *dídį,*
Pasáulį | grážų, | pasáulį | *týrą,*
Lyg šviésų | rýtą, | kai gélės | *žýdi,*
O skáisčios | rásos | nuo lápų | *býra.* — *Putinas.*

3°.
Lankás iš|*márgino*
žaliásis | *kílimas,*
išjójo | *dárganas*
gegúžis | *mýlimas.* — *K. Inčiūra.*

Pavyzdžiai rodo, kad rimuojamos eilučių dalys pradedant nuo paskutinio kirčiuoto skiemens. Pirmojo pavyzdžio kirčiuoti yra paskutiniai skiemenys; antrojo pavyzdžio — antrieji skiemenys nuo galo; trečiojo pavyzdžio kirčiuoti yra tretieji nuo galo skiemenys. Rimą, kuriame kirtis yra ant paskutinio eilutės skiemens, vadiname *vyriškuoju;* rimą, kuriame kirtis yra ant priešpaskutinio eilutės skiemens, vadinam *moteriškuoju;* rimą, kuriame kirtis krinta ant trečiojo skiemens nuo galo, vadinam ***daktilišku.***

Eilėraščiuose dažnai esti viena eilutė vyriško rimo, antra moteriško ar daktiliško. Tokis rimas vadinamas *mišriuoju:*

Ežero skaisčios bangos liū*liavo* (mot. rimas)
Žaliu smarag*du;* (vyr. r.)
Laivą be irklo varė lin*gavo* (mot. r.)
Vėsos dvelki*mu.* — *Maironis.* (vyr. r.)

4. Posmai.

Eilėraščio eilutės gali būti rimuojamos tarp savęs labai įvairiai. Rimas per tam tikrą eilučių skaičių gali pasikartoti, bet gali ir visai vienas likti. Kada eilėrašty nejausti taisyklingo rimų kartojimosi, yra *laisvas* rimas. Kada rimas kartojasi per tam tikrą eilučių skaičių, yra *posminis rimas.* Posmas rodo ne tik taisyklingą rimų kartojimąsi, bet reiškia ir visai pabaigtą mintį. Jame esti 2—14 eilučių; dažniausiai pasitaiko ketureiliai.

Jeigu paimsim keturių eilučių posmą, tai ir jame rasime keleriopo rimavimo:

1°. Pirmosios dvi eilutės surimuojamos vienu rimu, antrosios dvi — antru rimu:

Tau pirmą pavasario dainą aukoju. (A)[1])
Tau žiedus žibučių sudėsiu po kojų. — (A)
Tik skriskim kartu su pavasario vėju, (B)
Su jaunu kvapu sprogstančiųjų alejų. (B)

S. Neris.

Šitoks rimavimas vadinasi *gretimasis.*

2°. Pirmoji eilutė rimuojama su trečiąja, antroji su ketvirtąja:

[1]) Didžiosiomis raidėmis žymėtas moteriškas rimas, mažosiomis — vyriškas.

Aušrai auksu auštant, vos rasa sumirga, (A)
Vos rasa sumirga, aš bundu keliu... (b)
Ir einu balnoti bėrą, ristą žirgą, (A)
Bėrą ristą žirgą tymo belneliu. — *Salys Šemerys.* (b)

Šitoks rimavimas vadinasi *kryžminis.*

3°. Galima rimuoti pirmąją eilutę su ketvirtąja, antrąja su trečiąja:

Kas ašen Jūsų šviesioj kelionėj? (A)
Medelis menkas, kur liūdnas šlama, (B)
Miglos paveikslas, kur aušrai gema, (B)
O rytui nyksta gamtos svajonėj... — *M. Vaitkus.* (A)

Šitoks rimavimas vadinas *gaubiamasis.*

4°. Gali būti surimuotos tik antroji eilutė su ketvirtąja, o pirmoji su trečiąja tokiu atveju lieka visai be rimo:

Baltais balandžiais atlekia,
Juodais varnais išvyksta (A)
Tos mano dienos, naktys tos,
Apvildamos jaunystą. — *S. Neris.* (A)

Kai kurios posmų struktūros yra dažniau vartojamos ir turi tam tikrus vardus. Tais vardais vadinami ir ištisi eilėraščiai, sudaryti iš tų posmų.

Svarbiausi — 1°. tercinas, 2°. trioletas, 3°. oktava, 4°. sonetas.

1°. *Tercinas* — trieilių virtinė, kurioje rimas kartojas kryžmai tris kartus. Jis eina nenutrūkstama grandine tokia tvarka: aba—bcb—cdc—ded...

2°. *Trioletas* — 8 eilučių posmas su dviem rimais, ketvirtoji eilutė yra tokia pat kaip pirmoji, o septintoji ir aštuntoji — kaip pirmoji ir antroji. Jis išreiškiamas tokiu rimu: *ab* a*a* a b *ab*

3°. *Oktava* — aštuoneilis su trejopu rimu, kur jie paskirstyti tokia eile: ab ab ab cc.

4°. *Sonetas* — 14 eilučių: du posmai po 4 eilutes ir du po 3. Ketureiliuose yra dvejopas rimas, pasikartojąs po 4 kartus,

trieiliuose trejopas, pasikartojąs po 3 kartus. Soneto formulė maždaug tokia: abab — abab — ccd — ede: Gali kiek ir įvairuoti.

I. **Klausimai.** 1. Kas yra rimas? — 2. Kas yra rimuotos ir baltosios eilės? — 3. Ko privalo geras rimas? — 4. Kurios yra rimo rūšys? — 5. Ką vadiname posmais? Kaip posme yra suskirstyti rimai? — 6. Ką vadinam tercinu? oktava? trioletu? sonetu?

II. Uždaviniai. *1. Suraskit, kurie eilėraščiai („Neris", „Klaidžioju", „Rugiagėlės", „Golgotos paveikslas") yra tercinai, oktavos, trioletai, sonetai. — 2. Patikrinkit jų rimą: vyriškas, moteriškas, maišytas. Ar geras?*

ANTROJI DALIS.

KOMPOZICIJA.

Kompozicijos dalykas.

Kai paskaitom Krėvės „Silkes“, Lazdynų Pelėdos „Stebuklingąją tošelę“, Šatrijos Raganos „Mėlynąją Mergelę“, matom, kad rašytojai čia imas atvaizduoti kokius dalykus, išreikšti kokias idejas. Pasirenka, vadinas, apie *ką* pasakoti. Dalykas, apie kurį veikale pasakojama, mūsų buvo pavadintas *tema.*

Toliau — apie tą dalyką — apie silkes, apie tošelę, apie mergelę — yra papasakotas tokis įvykis atsitikimas. Įvykių pasakojimas apie atvaizduojamąjį dalyką sudaro veikalo *fabulą* ir *siužetą.* Įvykiuose dalyvauja žmonės, vieni svarbesni, kiti mažiau svarbūs; jie literatūros veikale vadinami *veikėjais,* arba iš prancūzų kalbos personažais.

Skaitydami jaudinamės dėl veikėjų nelaimių, džiaugiamės jų pasisekimais, lyg veikale būtų aprašomi tikri įvykiai; grožimės nuoseklumu, kaip vienas dalykas išplaukia iš kito. Matyt, rašytojas įstengė taip pagrįsti *motyvuoti* aprašomąjį dalyką, kad jis mums sukelia tikrovės įspūdį.

Taigi veikalo pagrindinės sudedamosios dalys yra šios: 1° *tema,* 2° *fabula siužetas,* 3° *veikėjai,* 4° *motyvavimas.* Šitų dalių vieningas suderinimas į veikalo visumą čia vadinamas *kompozicijos* vardu.

I. Tematika.

Pirmoji poetikos dalis (stilistika) nagrinėjo žodžius ir sakinius. Iš žodžių ir sakinių yra sudarytas veikalas, nelyginant kaip iš plytų yra sudarytas rūmas. Kaip rūmo plytas sujungia cementas ar kuri kita medžiaga, taip veikalo sakiniams vieningumo suteikia *tema.* Tema (tai, apie ką kalbama) yra jungtis,

jungianti visus sakinius ir mažesnes veikalo dalis, kaip magnetas kad sujungia geležies adatėles.

Temą turi kiekvienas literatūros veikalas. Tačiau vienas veikalas gali turėti ne vieną temą. Pav., „Gražinos" tema — kaip moteris, pati pasiaukodama, išgelbėjo savo kraštą nuo priešų. Atskiros šito veikalo dalys turi savas temas: kaip Liutauras pakvietė kryžiuočius, kaip Gražina maldavo savo vyrą su kryžiuočiais nesidėti, kaip Gražina išvedė pulkus, kaip ištiko kova ir t. t. Šitos temos yra siauresnės nei pirmoji; jos plėtojamos tik atskirose veikalo dalyse, o pirmoji — per visą veikalą.

Tema, kuri apima visą veikalą ir duoda jam kryptį, yra pagrindinė, o kitos yra *antrinės,* arba šalutinės, temos. Pasakojimas arba aprašymas, pinamas aplink antrinę temą, vadinamas *epizodu.* Tokiu būdu visas veikalas yra sudarytas iš epizodų.

Atskiri epizodai esti sudėti iš dar smulkesnių dalelių, kuriose atvaizduojami atskiri veiksmai, nuotykiai, dalykai. Pav., turim Gražinos laidotuvių epizodą. Jame galime išskirti dar smulkesnių dalelių: Gražinos kūnas žūva liepsnose; Liutauras šoka pats į ugnį. Čia vėl turime dvi atskiras temas. Temos tokių smulkių dalių, kurių smulkinti daugiau nebegalima, vadinamos *motyvais.* Taigi kiekvienas savarankiškas sakinys gali turėti savą motyvą, savą temą.

Veikale paprastai pastebim, kad visas turinys yra suskirstytas skyriais, paragrafais, posmais. Šitas suskirstymas ir atsako naujoms temoms, motyvams.

I. Klausimai. 1. Kurie dalykai priklauso veikalo kompozicijai? — 2. Kas yra veikalo pagrindinė tema? epizodas? motyvas?

II. Uždaviniai. *1. Suraskite svarbiausius „Čičinsko", „Tėvo", „Žvaigždės" — epizodus ir motyvus. 2. Suskirstykite epizodais Biliūno „Liūdną pasaką", L. Pelėdos „Motulė paviliojo", Žemaitės „Marčią", Š. Raganos „Irkos tragediją".*

II. Fabula ir siužetas.

1. Veikalai su fabula ir be fabulos.

Skaitydami Šatrijos Raganos „Živilę", matom, kad vienas pasakojimo elementas eina pirma, paskum jį kitas. Pirma, sakysim, Parajus su Živile susimyli, paskum Živilė pasisako tėvui

mylinti valdinį, paskum ji įmetama į kalėjimą ir t. t. — Čia matom *laiko* nuoseklumą.

Tarp tų įvykių esama ir prežasties ryšio: kad nebūtų Živilė Parajaus pamilus, nebūtų liūdėjus; kad nebūtų liūdėjus, tėvas nebūtų sužinojęs jos liūdesio priežasties; kad nebūtų sužinojęs dukterį mylint valdinį, nebūtų į kalėjimą įmetęs...

Taigi čia vienas epizodas sujungtas su kitu *priežastingumo* būdu — taip, kaip retežio žiedai susikibę. Vieną nukirsk, ir retežis nutruks. Vieną epizodą išmesk, ir kiti jau bus nebeaiškūs. Tokio laiko ir priežasties ryšio kaip tik nėra, sakykim, Baranausko „Anykščių šilely“. Čia pirmiau aprašyti tie gamtos paveikslai, kuriuos matom; paskum — kuriuos girdim ir t. t. Jeigu tuos du elementus sukeisim; jeigu pirma aprašysim, ką girdim, o paskum—ką matom, tai temos plėtojimas nenukentės. — Nėra ten nė priežasties ryšio: ar kad šilelis gražus akiai, dėl to ir ausiai turi būti malonus? — Ne. Taigi čia turim plėtojamą temą, kurios elementai eina *tuo pačiu laiku be vidaus tarpusavio priežasties.*

Jei temos elementai yra sudėstyti pirmojo tipo pavyzdžiu, sakom, kad veikalas turi savo *fabulą;* jeigu antrojo — veikalas be fabulos. Daugumas poezijos veikalų (romanai, apysakos, poemos, dramos) silpnesnę ar stipresnę fabulą turi. Lyriniai veikalai ar aprašymai — be fabulos. Taigi *fabula vadinam visetą veikalo įvykių, išdėstytų laiko eilėje ir priežastingai tarp savęs susietų.*

2. Intryga.

Fabula rodo ištisą eilę įvykių tarp grupės žmonių, vadinamų veikėjų. Veikėjai turi tarp savęs bendrų reikalų, interesų (prekybos kompanjonai, darbdavys ir darbininkas, mokiniai, plėšikai) ar kitokių santykių (pav., giminės).

Santykiai tarp jų vienu kuriuo momentu vadinami *situacija,* arba padėjimu. Pav., Parajus myli Živilę, Živilė myli Parajų, — tai viena situacija. Joje čia dalyvauja du asmenys; santykiai tarp jų — vienas valdinys, antra kunigaikštytė, bet abudu jungia meilė.

Veikėjai patys ar kas kitas verčia situaciją pakeisti, pereit, vadinas, į naują situaciją. — Parajus ir Živilė nori susituokti, nori esamą situaciją pakeisti. Pereinant iš vienos situacijos į kitą, susiduriama su kliūtimis, kurios trukdo naują situaciją pasiekti. Parajaus ir Živilės meilei prieštarauja kunigaikštis. Veikėjai kliūtis stengias nuveikti; susidaro kova. Šita kova tarp dviejų pusių vadinama *intryga.*

Intrygoje, toje veikėjų kovoje, dažnai lengva skirti trys tarpai: 1° *intrygos užuomazga,* 2° *intrygos plėtojimas,* 3° *intrygos atomazga.*

Pati pirmoji situacija, kurioj rašytojas, tarsi, išveda skaitytojui prieš akis visus veikėjus, vadinama *ekspozicija.* Pav., Biliūnas aprašo iš pradžių laimingą Banių gyvenimą. Tai ekspozicija. Tą gyvenimą iš paprastų vėžių iškreipia žinia apie sukilimą.

Įvykiai, kurie ekspoziciją, arba išeinamąją situaciją, pakeičia, yra intrygos *užuomazga* (kur bus „Živilės“ intrygos užuomazga?). Paskum jau eina intrygos plėtojimas. Kuo labiau priešingi veikėjų reikalai, interesai, tuo ir pačios situacijos daros labiau įtemptos, intryga stiprėja. Pav., kunigaikščiui svarbiau už viską luomo tradicijos, garbė, o Parajui ir Živilei — meilė. Intryga juo labiau stiprėja, juo artėja situacijos didžiausias persikeitimas. — Živilė kalėjime, Parajus atveda rusus, ją išgelbsti, jau galės įvykti jų abiejų noras. Situacijos keičia viena kitą pagal Parajaus norą. Bet staiga situacija keičias visai priešinga kryptimi: Živilė nuduria Parajų ir pati miršta.

Kada veikėjai žuvę, kova toliau nebegali eiti: įvyksta *atomazga.* Atomazgoj pradingsta tie prieštaravimai tarp veikėjų, kurie skatino eiti iš vienos situacijos į kitą, kovoti ir pinti, kaip sakoma, intrygą.

Atomazgoj prieštaravimai dingsta keleriopu būdu: arba veikėjai žūva, arba viena pusė laimi, ir antroji kovos nebevaro toliau, arba abidvi pusės susitaiko. (Kuo baigias „Liūdnos pasakos“ intryga?).

Tačiau ne visuose veikaluose randame tuos intrygos elementus, lygiai išplėtotus. Žinios, kurios esti pasakomos apie veikėjus ekspozicijoje, dažnai esti išbarstytos po visą veikalą (pal. Biliūno „Žvaigždę“, „Ubagą“).

Šalia ekspozicijos kartais pasitaiko dar įžanga ir pabaiga. (Pal. Biliūno „Liūdną pasaką“, L. Pelėdos „Stebuklingąją tošelę“). Ypačiai tokias įžangas ir pabaigas mėgsta novelės.

3. Siužetas.

Fabula tėra dar tik medžiaga kūriniui. Jai svarbu tik patys įvykiai. Svarbu fabulai, sakysim, kad V. Krėvės „Inde, kuriame karalius laiko savo geriausią vyną,“ būtų pažymėta: karalaitė pasijuokė Arkazario negražumu; Arkazaris sutiko atsakyti, kodėl jis negražus, kai patikrins karalaitė, kame jos tėvas laiko geriausią vyną; karalaitė pamatė, kad molio induos; pakeitė juos aukso ir t. t. Tačiau fabulai nesvarbu, kaip tie įvykiai bus atvaizduoti: kokiom scenom, kokiais dialogais ar monologais, kuriose vietose—ar rūsy ar rūmuos—eis pats pasikalbėjimas ir t. t. Tai jau siužeto dalykas. Dėl to rašytojas, jau turėdamas sugalvotą fabulą, dar turi nuspręsti:

1° *Ties kuriais fabulos įvykiais jis stabtelės ilgėliau;* atvaizduos juos scenomis, su veikėjų dialogais; kuriuos įvykius tik pats papasakos trumpai tam, kad būtų aiškus logiškas ryšys tarp smulkiai atvaizduotų scenų. Štai „Marčioje“ Žemaitė ilgėliau sustoja ties pirmuoju epizodu, kur Vingiai kalbasi apie reikalą Jonukui vesti. Šitai scenai skiria penkis pusl., pasakoja daugiausia dialogine forma. Paskum kalbama apie Jonuko piršlybas. Bet čia teskirta tik nepilnas puslapis; pasakojime vyrauja monologinė forma. Trečias epizodas — vestuvių puota — vėl atvaizduotas dialogais per 6 pusl. Tai, kas svarbu, aprašinėja plačiau.

2° *Kuria tvarka bus išdėstyti epizodai ir scenos.* Pav., „Marčioje“ vienas epizodas eina po kito chronologine tvarka. Tačiau „Sutkuose“ chronologinės eilės nesilaikoma. Pirmas jų epizodas — padubysy pasirodo vyras ir moteris, sužadėtiniai. Iš jų pasikalbėjimo sužinom naujus epizodus: kaip juodu pirmu kartu pasimatę, kaip vienas antram kritę į akį. Šitie epizodai jau nukelia mus į praeitį. Nauji epizodai vėl eina chronologine tvarka: vienas už dvejų metų, antras už trejų, trečias už dešimties.

Svarbu nuspręsti, kurioje pagrindės temos dalyje išdėstytini antriniai epizodai ar gamtos paveikslai, kurie intrygos pir-

myn nevaro. Pav., Š. Raganos „Vinco Stonio“ apysakaitėj įdėti „Mergelė karžygė“, „Pilėnų gynimas“, kurie turi savas fabulas.

3⁰ *Kiek ir kurioj vietoj skaitytojui galima leisti situacijų priežastys pažinti,* kiek ir kurie įvykiai nuo jo nuslėpti. Tai daroma tam, kad skaitytojas, nežinodamas įvykių priežasties ir motyvų, jaustų tam tikrą paslaptį ir susiintriguotų. Pav., Pietaris „Algimante“ praneša, kad dingo Danutė. Suintriguoja skaitytoją tuo dingimu, tačiau nepasako, kur ji yra. Skaitytojas tik tada sužino, kai ir Algimanto žmonės ją suranda.

4⁰ *Kuriuo stilium* pasakoti: komišku — tragišku, epišku, lyrišku.

5⁰ Keno vardu pasakoti visas veikalas ar atskiros jo dalys: savo ar veikėjų pasipasakojimo būdu.

Pasakojimo būdai iš pagrindų yra dvejopo tipo: a) abstraktus pasakojimas, b) konkretus pasakojimas. — Abstraktaus pasakojimo autorius „žino“ viską; ne tik veikėjo darbus, bet ir slapčiausias mintis. Konkretus pasakojimas tai žodžiai tokio pasakojimo, kurį iš paties kūrinio pažįstam. Pav., Š. Raganos „Sename Dvare“. Žinom, kas „Senojo Dvaro“ gyvenimą pasakoja — mergaitė ir jos motina. Jos nušviečia visus įvykius pro savo psichiką; papasakoja ne tik pačius nuotykius, bet pasako ir, iš kur ir kuo būdu tas žinias gavo.

Šitokis veikalo medžiagos suskirstymas epizodais ir scenomis, parinkimas tam tikros literatūriškos formos sudaro kūrinio *siužetą*[1]).

I. Klausimai. 1. Ką vadiname veikalo fabula? Kuo skirias veikalas su fabula nuo veikalo be fabulos? — 2. Ar žinote kokį veikalą su fabula? be fabulos? — 3. Kas yra intryga? veikalo situacija, ekspozicija? intrygos užuomazga? atomazga? — 4. Ar žinote veikalą, kuriame intryga būtų labai stipri? silpna? — 5. Kurie veikalo elementai priklauso siužetui?

II. Uždaviniai. *1. Išnagrinėkite „Žvaigždės“, „Čičinsko“, „Indo, kuriame karalius laiko geriausią savo vyną“, siužetas; suraskite intrygos užuomazgą, aukščiausią įtempimą, atomazgą; suraskite kitas siužeto priemones, suminėtas Literatūros teorijoj. — 2. Patikrinkit ar galima tokiu pat būdu išnagrinėti „Margi Sakalai“.*

---

[1]) Siužetu dažnai yra vadinama ir pati fabula arba net dailės veikalo tema. — Terminas nėra griežtai apibrėžtas. Kai kas tuos dalykus, kuriems čia davėm siužeto vardą, vadina konstrukcija, architektonika.

III. Veikėjai.

1. Teigiami ir neigiami veikėjai.

Fabulos įvykiai yra pinami apie eilę žmonių. Tie literatūros veikalo žmonės yra vadinami *veikėjais,* veikiamaisiais asmenimis, arba — iš prancūzų kalbos — personažais. Svarbiausi veikėjai, į kuriuos yra atkreiptas visas dėmesys, vadinami veikalo *herojais:* Parajus ir Živilė, Margis „Pilėnų gynime", Petras ir Juozapota „Liūdnoj Pasakoj", Petras Jonaitis „Klaidoj"...

Veikėjai esti dvejopi mūsų simpatijų jiems atžvilgiu. Vienus užjaučiame, nórime, kad jiems sektųsi kliūtys nugalėti; kitų nekenčiame, džiaugiamės, kada jiems nepavyksta. Pirmuosius veikėjus, siekiančius to, kas gera, vadiname *teigiamais,* antruosius — *neigiamais.*

Teigiamus ar neigiamus juos padaro ne pats skaitytojas, bet autorius. Aprašinėdamas veikėją, autorius įdeda nejučiomis į jo paveikslą savo emocijas. Į teigiamųjų asmenų lūpas dažnai autorius įdeda ir tas mintis, kurias pats nori pasakyti. Dėl to simpatizuodamas teigiamiesiems veikėjams, skaitytojas užsikrečia jų skelbiamomis mintimis ir emocijomis, pasiduoda paties autoriaus įtakai.

Veikiamieji asmens atlieka ir kitą pareigą — jie palaiko skaitytojo susidomėjimą, nes skaitytojui rūpi, kuo baigsis jo simpatizuojamo herojo likimas.

Dažnai veikėjai yra labai sudėtingi — neaišku ar jis teigiamas ar neigiamas, turi ir gerų ir blogų pusių maždaug vienodai; persvaros nejausti.

2. Charakteristika.

Veikale tas veikėjas daro įspūdžio, kuris ryškiai aprašytas ir lengvai išsiskiria iš kitų. Jeigu veikale yra keli veikėjai, tai kiekvienas jų yra vis kitoks: kitokio būdo ar nusiteikimo, kitokio socialinio padėjimo, amžiaus ar kt. Tas skirtumas turi būti aiškiai išreikštas. Pav., Žemaitės „Marčioj" aiškiai jaučiam, kad

Joniuks yra amžinas miegalis[1]), tėvas — girtuoklis, motina — apskretėlė.

Veikėjo psichinių ir fizinių (dvasios ir kūno) ypatumų atvaizdavimas vadinamas charakteristika.

Vadinas, meno veikale veikėjai turi būti gerai charakterizuoti. Kuriomis poetinėmis priemonėmis daroma charakteristika?

Charakteristikoj svarbu 3 momentai: 1⁰ kurie dalykai veikėją charakterizuoja, 2⁰ ką jame charakterizuoja ir 3⁰ kuria poetine forma.

1⁰ Veikėją charakterizuoti gali — a) pats jo vardas — *Kušlius, Pogoda Nekastjevna, Vakchanalij Vziatkovič Krugloďurov, Sabakevičius, Lientejevas;* b) autoriaus tiesioginės pastabos, kaip veikėjas atrodo; c) kitų veikėjų išsitarimai apie jį; d) autocharakteristika (išpažintis); e) paties herojo dialogai su kitais veikėjais ir f) jo veiksmai, poelgiai.

2⁰ Veikėjo charakteristiką sudaro jo *išorės* ir *išvidės* ypatumų aprašymas. Vieni nuo kitų juk daug pareina. Charakterizuodamas išorę — drabužį, veidą, eiseną, kalbėseną, aplinkybes, kuriose gyvena, — pasakai drauge ir apie veikėjo charakterį. Bet galima ir tiesiog charakterizuoti jo būdą — papročius, gabumus, palinkimus... visa, kas priklauso žmogaus dvasios. Žinoma, veikėjo charakteris turi sutikti su jo darbais, kad per visą laiką jaustum, jog veikia vienas ir tas pats veikėjas.

3⁰. Charakterizuoti reikia vaizdinga forma. Labai dažnai pavartojama *sinekdocha* — viso žmogaus paveikslo vietoj aprašomi tik charakteringieji jo ypatumai. Sakysim, reikia aprašyti žmogaus išorė: veidas, sudėjimas, manieros. Jeigu aprašinėtum išskaitinėdamas: nosis vidutinė, akys pilkos, ūgis aukštas ir t. t... tai gautume ilgą sąrašą žmogaus ypatumų, bet negautume poetiško vaizdo, ryškios charakteristikos. Gera charakteristika pagauna du — tris bruožus ir stipriai juos pabrėžia, o skaitytojas pats jau vaizdą papildys. Štai ryškios charakteristikos pavyzdys:

---

[1]) Tiesa, čia jis yra ir šaržuotas.

...Buvo tai senas žydas, iki akių apžėlęs, ilga raudona barzda, Plaukai buvo visai žili, barzda tik pusiau, ir šis pusiaužilumas nedengė ir negadino prigimtos jo plaukų spalvos. Jis buvo labai kušlas ir niekuomet nematė, kas guli po kojom, todėl eidamas čiupinėdavo pirma savęs lazda, kaip aklas; ypačiai atsargiai žengdavo, jei dar nešė kiaušinius. — *V. Krėvė.*

Čia pabrėžti tik du ypatumai — žydas apžėlęs plaukais, žydas kušlas, tačiau jo vaizdas mums ryškus ir be kitų smulkmenų.

Norėdami atvaizduoti veikėjo dvasios ypatumus: papročius, polinkius, galim pasitenkinti papasakodami, kaip tas veikėjas praleido dieną: iš tos vienos dienos darbų, kalbų, galima spręsti apie herojo charakterį, apskritai apie tai, kaip jis gyvena ir kitomis dienomis. (Palyginti Krėvės „Silkių" Kušliaus pasikalbėjimas su šeimininke).

Šitokis charakteristikos būdas yra plačiai literatūros vartojamas. Tai toji pati sinekdocha, tik paimta ne sakinio, o veikalo maštabu.

3. Tipai.

Herojo charakteristikoj galim pastebėti dvejopus būdo ypatumus: tuos, kuriais jis yra panašus į kitus; tuos, kuriais jis nuo kitų skirias. Asmuo, kuris yra charakterizuojamas jo individualybių atžvilgiu, yra *charakteris,* o asmuo, kuriame yra sutelkiamos žymės visos grupės žmonių, yra vadinamas *tipu.* Dėl to literatūros kūriny, užuot kalbėjus apie ūkininkus, pirklius, kunigus, amatininkus, duodamas dažnai tų luomų atstovas — tipas. Nors tipai gali būti daiktų, gyvulių, bet literatūros kūriniuose paprastai kalbama apie žmonių tipus.

Žmonės galima mintimis skirstyti į įvairias grupes, dėl to ir tipų gali būti įvairių.

Štai keletas svarbiausių tipų rūšių.

a) *Psichologiniai tipai.* Galime grupuoti žmones pagal proto, jausmų, valios panašumus, pagal psichologiškas žymes. Pav., žmonės — tvirtavaliai — bus viena grupė, silpnavaliai — kita, šykštuoliai — trečia, pavyduoliai — ketvirta, valdžios ir garbės trokštantieji... pasiaukojantieji, žmonės stipraus proto, žmonės pragariškų emocijų — vis tai žmonių grupės, kurių charakterius gali išreikšti tipai. Šituos tipus ir vadinam psichologiniais tipais. Šekspyro Otello — aistros ir pavydo tipas, Antonijus — ištikimo draugo tipas, Dezdemona ištikimos žmonos tipas, Šarūnas — garbės

troškėjo ir nerimstančių siekimų tipas, Don Kichotas — fanatikas, gerų intencijų, bet apykvailis.

Kai kurie tipai labai sudėtingi (Hamletas).

Šitoki tipai laikomi *visuotiniais*, nes jie išreiškia tas charakterio žymes, kurios pasitaiko visais amžiais ir visose tautose. Amžiaus papročiai, gyvenimo sąlygos čia esti antraeilis dalykas, palyginti su bendrai žmogiškais dvasios reiškiniais.

b) *Socialiniai tipai.* Tuos tipus, kuriuose daugiau atvaizduoti amžiaus papročiai, materialinio ir dvasios gyvenimo sąlygos, kuriuose matyt žmogaus luomo, profesijos žymės — vadinam socialiniais tipais. Toki tipai, sakysim, bus ūkininko, amatininko, valdininko, kario, bankininko, laikraštininko, pirklio... Juk kiekvienas jų kitokį darbą dirba, tam tikrus savo profesijos ar išsilavinimo žodžius dažniau vartoja — kitokia susidaro jo psichologija.

Mūsų literatūroje daugiausia tipų yra kaimiečių (Žemaitės, Krėvės, Lazdynų Pelėdos, Vienuolio), šiek tiek dvariškių (Žemaitės, Lazd. Pelėdos), kiek inteligentų (Šatrijos Raganos, Vienuolio, Savickio).

c) *Tautiniai tipai.* Jei rašytojas, kurdamas socialinius tipus, labiau pabrėš tautiškuosius žmogaus ypatumus, gausim tautinius tipus. Tautiškąsias žymes ypačiai sunku charakterizuoti, tai dalykai, kurie pasireiškia žmogaus galvojimo, jautimo būde ir greičiau pajaučiami, nei suprantami. Tautinio tipo pavyzdžiu galėtume paimti L. Pelėdos „Klaidos" Jonaičius.

Skirti tipas į vieną ar į kitą grupę pareina nuo to, kuriuos jo ypatumus rašytojas labiau pabrėžia, nes negali būti tipo, kuris būtų visu kuo visuotinis, vadinas, ir savo drabužiais ir savo papročiais tiktų *visiems* laikams, lygiai kaip negali būti meniškai atvaizduoto tipo, kuris tereikštų *tik* tam tikro laikotarpio, tam tikro socialinio luomo, tam tikros tautos žmones.

I. Klausimai. 1. Kas yra kūrinio veikėjai? teigiamieji? neigiamieji?— 2. Iš kur kyla skaitytojo simpatijos veikėjams? — 3. Kas yra charakteristika? 4. Kuriuo būdu veikėjas charakterizuojamas? 5. Kas yra tipai? Keleriopi?

II. Uždaviniai. *1. Suraskit svarbiausius Žemaitės „Petro Kurmelio" veikėjus: ar jie teigiami ar neigiami; kiek juos charakterizuoja patys vardai, kuriais žodžiais charakterizuoja juos autorius, kuriais posakiais charakterizuoja veikėjus jų pačių kalbos ir jų darbai. — 2. Patikrinkit kuo daugiausia charakterizuoja Vaižgantas „Daktaro gimines", Krėvė „Kušlių". L. Pelėda „Klaidoje" Jonaičius ir Petrą. — 3. Charakterizuokit visais Literatūros Teorijoj nurodytais būdais Žemaitės „Marčios" Katrę, tėvą, motiną, Joniuką. — 4. Suraskite svarbiausius Š. Raganos „Sename dvare" tipus. Charakterizuokit. — 5. Parašykite „Mano draugo charakteristika".*

IV. Kūrinio motyvavimas.

Kūrinys yra vieningas kaip koks rūmas. Kaip rūme kiekviena dalis turi savo tikslą (langai vienam tikslui, durys kitam, stogas...), taip kiekviena net mažiausioji literatūros veikalo dalis turi savo paskyrimą. Kiekvienas motyvas, kiekvienas veikėjas turi atsakyti į klausimą: kam jis pavartotas. Šitokis veikalo dalių pateisinimas vadinamas *motyvavimu.*

Kūrinys motyvuoti svarbu dviem atžvilgiais: 1° *kompozicijos* ir 2° *gyvenimo tikrovės.*

1. Kompozicijos motyvavimas.

Jei sakome, kad veikalas turi būti motyvuotas kompozicijos atžvilgiu, tai reiškia, kad tikslingai turi būti pavartoti motyvai, kurie charakterizuoja *daiktus* ir veikėjų *veiksmus.* Kiekvienas parodomas veikale daiktas turi turėti reikšmės tolimesnei fabulos eigai ar asmens charakteristikai. Kitaip jis yra nereikalingas veikalui. S. Čiurlionienės „Aušros sūnūse" tėvas, eidamas knygų kontrabandos, apžiūri revolverį, ar nesudrėkę šoviniai. Pataria ir sūnui. •Sūnus nepaiso ir savo revolverio netikrina. Kam reikėjo čia to epizodo? Aiškėja iš tolimesnio veiksmo: kada grįžtančius su knygomis juos pasitiko žandarai, tėvas atsišaudydamas liko gyvas, o sūnus prišokęs šovė žandarą, bet jo revolveris neveikė, ir jis pats žuvo. Štai čia randam to epizodo motyvaciją.

Veiksmai charakterizuoja pačią intrygą ir veikėjus. „Gražinoj" karo vadas išjoja į kovą su kryžiuočiais. Išjoja tyliai, be trimito garsų. Ne taip kaip paprastai. Šitas nepaprastumas motyvuojamas tuo, kad tikrasis vadas miega ir trimito garsas galėtų pažadinti. Vadas, ant žirgo sėsdamas, prisikabina kardą prie dešinio šono. Vėl motyvas vado asmeniui charakterizuoti: juk tai ne Liutauras, bet moteris...

Visi veiksmai turi eiti taip, kad neprieštarautų veikėjų psichologijai: kitaip sakoma, kad veikėjams trūksta psichologinės tikrovės.

2. Gyvenimo tikrovės iliuzija.

Kai skaitome kurinį, atrodo, kad visa, kas jame parašyta, yra tikrai buvę. Susidaro vadinamoji *tikrovės iliuzija.* Tikrovės

iliuzija nereikalauja, kad aprašomi įvykiai tikrai būtų buvę, tačiau reikalauja, kad jie būtų *galėję* būti. Ar skerdžius Lapinas gyveno, mes nežinom, bet kad jis galėjo gyventi, neabejojam. Jeigu skaitytume veikale, kad herojas vakar išplaukė iš Amerikos į Klaipėdą, šiandien jau Klaipėdoj, o už dienos Australijoj avis piaus — pasakytume, kad tai priešinasi gyvenimo tikrovei.

Tik atskirus motyvus supynę į fabulą, fabulą sugrupavę siužeto tvarka, išreiškę ją rašto ar žodžio poezijos stilium ir gerai motyvavę, gausim poezijos kūrinį.

I. Klausimai. 1. Kas yra veikalo motyvavimas? — 2. Kas reikia motyvuoti?

TREČIOJI DALIS.

POEZIJOS ŽANRAI.

Poezijos veikalų suskirstymas į epą, lyriką, dramą.

Poezijos veikalą esam palyginę su namu. Namai, nors kiekvienas vis kitoks, tačiau turi ir bendrų žymių. Lygiai taip ir poezijos veikalas, nors kiekvienas duoda ką nauja, tačiau daug kuo panašus yra į kitus veikalus. Kaip namus pagal jų paskyrimą ir pastatymo konstrukciją skirstom grupėmis (gyvenamieji, sandėliai, dirbtuvės...), lygiai panašiu būdu skirstome rūšimis, arba *žanrais,* ir poezijos veikalus.

Atsižvelgdami į tai, *apie ką* ir *kaip* veikale rašoma, skiriame trejopus poezijos žanrus: 1⁰ *epą,* 2⁰ *lyriką,* 3⁰ *dramą.*

1⁰. *Epas* graikiškai reiškia *pasakojimą.* Dėl to epiško veikalo svarbiausias elementas yra *pasakojamasis.*

Apie ką autorius pasakoja?

Štai Stanevičius pasakėčioj apie „Aitvarus“ papasakoja ištisą *įvykį:* kaip artojui sekėsi gyventi, kaip žmonės pramanė jį aitvarą turint, kaip urėdas atėjo patikrinti ir t. t. Autorius čia pasakoja apie artoją ir urėdą — vadinasi, ne apie save, o *apie kitus.*

Biliūnas „Kliudžiau“ vaizdely rašo, kaip *jis* išėjęs medžioti, kaip *jis* užmušęs katytę. Čia pasakoja apie *save.* Tačiau vis dėlto daugiau aprašyti darbai ir įvykiai.

Vienuolis „Ąžuole“ kalba ne apie žmones, bet apie medį, apie *gamtą.*

Taigi rašytojas epo veikale gali pasakoti apie — 1⁰ savo, 2⁰ kitų žmonių, 3⁰ gamtos gyvenimą.

Kaip rašytojas pasakoja?

„Aitvaruose“ Stanevičius papasakoja nuotykį apie artoją, bet *nepasako* savo nuomonės, ar tas artojas gerai darė, ar urė-

das teisingai jį barė, nesijaudina dėl artojo turtų ar jo apkalbų; jis aprašo tik patį įvykį, o išvadas tepasidaro pats skaitytojas. Visą laiką lieka ramus, *objektingas* stebėtojas iš šalies. — Taigi

epas yra poetiškas objektingas savo paties, kitų žmonių ar gamtos gyvenimo atvaizdavimas.

2°. *Lyrikos* vardas kilęs taip pat iš graikų kalbos; ten jis reiškė muzikos instrumentą, kuriuo buvo pritariama dainoms.

Ką aprašo lyrinio veikalo rašytojas?

Paskaitykim Putino „Rūpintojėlį". Čia jis aprašo iš pradžių naktį. Ką jis toje naktyje pastebi? — „O žvaigždės, žvaigždės, didelės ir mažos, taip spindi". Toliau autorius neva išeina į lygų kelią, prieš jo akis dunkso Rūpintojėlio medis. Autorius kalba apie Rūpintojėlį. Taigi turime du išviršinio pasaulio objektus: Rūpintojėlį ir žvaigždes. Bet ar poetas plačiai tuos dalykus aprašinėja? — Ne. Juos tik sumini, o toliau reiškia savo nuostabą tomis šviesiomis žvaigždėmis, savo graudumo jausmus, kuriuos jam tos žvaigždės sukėlė; pasakoja mintis, kurias sužadino Rūpintojėlis, reiškia sukilusius norus: „priimk gi ir mane, budrus Dievuli mano, prie lygaus kelio šiąnakt parymoti". Šitie poeto jausmai, šitos jo mintys, šitie jo norai — yra svarbiausias kūrinėlio dalykas.

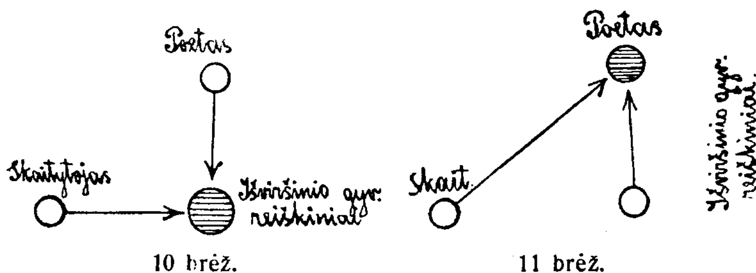
Kaip jis aprašo?

Aprašo, kaip jam atrodo, kaip jis pergyvena kurį dalyką. Taigi aprašo *subjektingai.* Dėl to

lyrika yra poetiškas subjektingas atvaizdavimas savo jausmų, minčių, norų kartu su priežastimis, juos sukėlusiomis.

Lyrika yra epo priešingybė, nors dažnai pasitaiko, kad episkam veikale yra įmaišyta lyrikos.

Šių dviejų žanrų skirtumas ryškėja iš tokios schemos:

10 brėž. 11 brėž.

Pirmasis brėžinys: Poetas skaitytojo akis nukreipia į aprašomą dalyką, į išviršinio gyvenimo reiškinius, o pats su savo vidaus gyvenimu lieka skaitytojui nepastebimas. Tai epas.

Antras brėžinys: Poetas skaitytojo dėmesį atkreipia į savo vidaus pergyvenimus (jausmus, mintis, norus), kurie sukyla jam išviršinio gyvenimo reiškinių įtakoj. Tai lyrika.

3°. *Dramos* vardas — graikiškas: reiškia *veiksmą.*

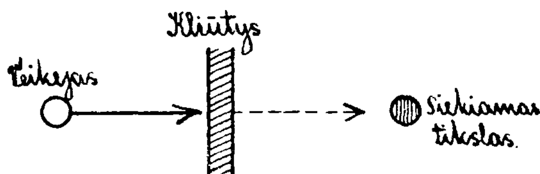
Veiksmas yra svarbiausias dramos elementas. Veikia dramos dalyviai *veikėjai.*

Ką jie veikia? — Siekia kokio *tikslo* (valdžios, turtų, vedybų, tautos gerovės, keršto...). Pakeliui į tikslą jiems stoja kliūtys. Reikia jos nugalėti. Įvyksta *kova. Kova* yra antras svarbusis dramos elementas.

Apie tą kovą ir jos priežastis sužinom ne iš keno pasakojimų, bet iš paties veiksmo, kuris eina prieš akis, ir iš kovojančių asmenų *pasikalbėjimų.* Tai trečiasis dramos elementas — pasikalbėjimas, arba *dialogas.* — Taigi

drama yra atvaizdavimas veiksmu įvykių, kuriuose tam tikri žmonės, siekdami tikslo, kovoja su kliūtimis.

Dramos elementus galime išreikšti grafiškai:

12 brėž.

I. Klausimai. 1. Kuriomis rūšimis (žanrais) suskirstoma poezija? — 2. Kas yra epas? lyrika? drama? — 3. Į ką atsižvelgdami šitaip poeziją suskirstom?

A.

Epas.

Epo veikalų suskirstymas į tautosakos ir rašytinį epą.

Kilimo atžvilgiu epas skirstomas į dvi rūšis: 1. *tautosakos*, arba liaudies, ir 2. *rašytinį*, arba individualinį, epą.

1°. *Tautosakos* epą laikom sukurtą pačios tautos, liaudies; rašytinį, arba *individualinį*, — atskiro rašytojo.

Daug tautosakos yra atsiradusios senais laikais, dar prieš pasirodant rašytinei literatūrai. Sukurtas dalykas perėjo per daugybę kartų ir taip pasikeitė, kad nežinia, kas yra pirmasis kūrėjas, lygiai kaip nežinia, kas sukūrė kalbos žodžius. Kaip kalba yra visos tautos padaras, lygiai taip visos tautos savybė yra ir tautosaka.

2°. Tautosakos epas eina iš kartos į kartą, iš lūpų į lūpas gyvuoju žodžiu, rašytinis epas — raštu. Liaudies atminty tautosakos epas išlieka be jokių užrašų, kol pasitaikys koks senienų mėgėjas, nusiklausys iš žmonių ir surašys.

Pirmu kartu mūsų tautosaka pradėta domėtis 18 amž. svetimųjų. Paskum jau 19 amž. ir patys lietuviai ėmė tautosaką rinkti ir surašinėti (Daukantas, Valančius, bet daugiausia tautosakos epo yra surašęs Dr. J. Basanavičius).

3°. Tautosakos epe esti labai daug *fantastinio* elemento. Ir juo kūrinys senesnis, juo fantastinio elemento daugiau. Rašytiniam epe jo daug mažiau, čia vyrauja prasimanymas, neprieštaraująs gyvenimo realybei. Fantastinio elemento esti daugiau tik kai kuriose rašytinio epo rūšyse (pasakėčioj, baladėj).

4°. Tautosakos epas griežtai *objektingas:* autoriaus nejausti; labai retai kur pasakys apie savo jausmus, norus; lyrinio elemento neįdės. — Rašytiniam epe objektingumas nėra taip griežtai išlaikomas: čia autorius nutrauks pasakojimą savo pastabomis, samprotavimais, atsiminimais.

Tautosakos epas skirstomas į — 1° pasakas, 2° karžygių epą, 3° istorijos epą ir 4° patarles, mįsles, kurios sudaro tautosakos smulkųjį epą.

Rašytinis epas esti eiliuotinis (1° poema, 2° baladė, 3° pasakėčia) ir neeiliuotinis (4° romanas, 5° novelė).

a) TAUTOSAKOS EPAS.

I. Pasakos.

Pasakos yra liaudies pasakojimai, kuriuose klausytojas nukeliamas į fantazijos pasaulį. Fantastinis elementas yra charakteringiausioji pasakos žymė. Su tikruoju gyvenimu ji maža ką bendro turi. Net vieta, laikas, žmonės yra nežinomi: — pasakos dažnai prasideda: už devynių žemių, už devynių marių gyveno kartą karalius...

Pasaka gali vaizduoti daiktus, žmones ar jų santykius ne tokius, kokie yra gyvenime. Pav., stalas lakioja, lazda pati muša, gyvulys prašneka, žmogus virsta vilku ar varle. Vis tai realaus gyvenimo iškraipymas. Tačiau pasakos niekados neiškreipia dorovinės tiesos. Ir pasakoje esti teisingumas, pasigailėjimas, atpildas už gerus ir blogus darbus. Ir pasakos labai stropiai saugoja, kad teisybė galų gale laimėtų, o nedorybė būtų nubausta. Teisingas, geras veikėjas po ilgų nelaimių gaus atpildą — karalystę ir gražią karalaitę, pinigų maišą ir be rūpesčių gyvenimą...

Turinio atžvilgiu pasakos skirstomos į — 1° mitų pasakas, 2° būties pasakas, 3° gyvulių pasakas.

1. Mitų pasakos.

Tai pasakos, kuriose atsispindi senovės žmonių tikėjimas. Jos yra seniausios — iš tų laikų, kada žmogus gyveno vadinamu pirminiu gyvenimu, kada miško ošimas, upelio čiurlenimas, perkūno trenksmas, nakties tamsa, dienos šviesa, saulės temimas ir spinduliai — žmogui rodės gyvos būtybės padaras, panašios būtybės kaip pats žmogus, tik daug galingesnės. Ir šiuos reiškinius ar jų valdytojus žmogus ėmė laikyti dievais. Pasakojimai apie tų dievų blogą ar gerą gyvenimą, jų tarpusavio kovas vadinami *mitais*. Mitinėmis pasakos gali eiti lietuviškos pasakos apie laumes, aitvarus, velnius ,raganas, Perkūną, apie

žmones, išvirtusius gyvuliais, medžiais, ežerais, akmenimis paukščiais. (Žiūr. Lit. teor. 19 pusl., Chrestomatijoj „Laumė").

Mitinės pasakos labai svarbios kaip pirmykščio žmogaus tikėjimo liekanos.

2. Gyvulių pasakos.

Gyvulių pasakos yra to paties kilimo kaip ir mitai, iš tų laikų, kada žmogus tikėjo, jog gyvuliai — kaip ir jis — galvoja, kalba — gyvena panašiai kaip žmogus.

Vėliau gyvulių vardai jau tapo simboliais žmonėms žymėti. Susidarė atskiri gyvulių tipai: lapė — gudruolė, vilkas — kvaišas, liūtas — išdidėlis, lokys — tinginys, miegalis... Lietuviškose pasakose dažnai minimi vilkas, lapė, zuikis, meška, šarka, kurmis, liūtas, šernas, ožys, šuo, katinas, pelė, avinas, ožys[1]).

Gyvulių pasakos turi daug pamokomosios prasmės.

3. Būties pasakos.

Būties pasakos, kaip ir visos pasakos, gali turėti fantastinio elemento (gyvuliai kalba, negyvieji atgyja...), tačiau jų turinys kalba daugiausia apie žmonių realų gyvenimą: apie šeimos, visuomenės gyvenimą, jų narių sugyvenimą. Veikėjai čia dvejopi: gerieji žmonės ir blogieji — našlaitis ir pamotė; neturtėlis, bet savo neturtu nesiskundžiąs; turtuolis pragobėlis, bet dar daugiau grobstąs; gudrus žmonių akyse, bet iš tikrųjų neišmintingas; kvailas žmonių akyse, bet gera širdis jam atstoja gudrybę. Blogiesiems žmonėms iš pradžių sekasi, gerieji skriaudžiami, bet pasakos gale blogieji baudžiami, gerieji gauna atpildą. Būties pasakos parodo žmonių papročius, lygiai kaip mitų pasakos parodo religines pažiūras.

Būties pasaka ne tik bloguosius baudžia, bet kartais ji moka jų darbus ir pajuokti. Tai satyros pasakas.

Kai kurios būties pasakos yra skiriamos vaikams — tai vaikų pasakos (žiūr. Chrest. „Bobulės pasaką").

---

[1]) Visą lietuviškų pasakų ciklių yra stilizavęs V. Pietaris. Žiūr. jo „Lapės gyvenimas ir mirtis", „Sakalo" leid., 1930 m.

II. Karžygių epas.

Jaunesnis už mitus yra karžygių epas. Jame kalbama jau apie įvykius, daugiau ar mažiau susietus su tam tikra geografine vieta, turinčius panašumo ar primenančius tam tikrus istorinius atsitikimus.

Žmonės, yra linkę iš prigimties garbinti ką nors: jei ne Dievybę tai žmogų. Mitų laikais garbino dievus ir apie juos dėjo pasakas, vėlesniais laikais pasakojimus dėjo apie atskirus žmones, iškilusius iš kitų žmonių tarpo. Per ilgą laiką darbus, kuriuos nuveikė visa tauta, priskyrė vienam asmeniui ir palaikė jį karžygiu, herojum. Pasakojimai apie tokių karžygių darbus ir vadinasi karžygių, arba herojų, epu. Daug karžygių epo turi graikai: apie Heraklą, apie Tezėją. Lietuvių karžygių epo mažu pavyzdžiu gali eiti Žemaičių Karalius, Šarūnas (žiūr. Chrestom.).

Karžygių epas turi dar daug fantastinio elemento.

III. Istorijos epas.

Dar jaunesnis už karžygių epą yra istorinis epas. Tai pasakojimai apie tuos *istorinius* įvykius ir asmenis, kuriuos liaudis dar atmena.

Dalis istorinio epo yra dainuojama, dėl to ji vadinama *istorinėmis dainomis.*

Lietuvių literatūrai yra išlikę kelios menkos istorinės dainos apie lenkmetį (Kasciušką), prancūzmetį (Napoleoną), turkų, japonų karus. Teisingų istorijos žinių jose negalima ieškot, nes dažnai liaudis istorinius įvykius ir asmenis apdainuoja taip, kaip juos pati nugirdo, suprato, įsivaizdavo.

Pasakojimai apie istorinius asmenis ar istorinius įvykius, kurių istorinis tikrumas yra abejotinos vertės, kurie tačiau yra moralizuojamosios prasmės, yra *legendos*[1]), arba padavimai. Jose dažnai esti įmaišyta apsčiai fantastinio elemento. Legendų yra *religinių*, ypačiai daug apie Kristų ir šventuosius, bet yra ir tautinių (Vilniaus pilies įkūrimas, Birutės pagrobimas, Vytauto išgelbėjimas).

[1]) Legenda — iš lot. skaitytinas dalykas.

IV. Smulkioji tautosaka.

Smulkiajai tautosakai čia priskiriamos patarlės ir mįslės. Patarlės yra trumpi tikslūs posakiai, kuriais liaudies reiškia gyvenimo išminties mintis, sprendimus, taisykles. Pav., Lašas po lašo ir akmenį prakala.

Mįslės yra alegoriški posakiai, kuriuose vienas dalykas išreiškiamas kitu, turinčiu su pirmuoju kokio nors panašumo. Du bėga, du veja, penktas kelią rodo (Vežimo ratai ir rodiklis).

Patarlės ir mįslės priskiriamos prie poezijos dėl to, kad jų mintys yra išreiškiamos vaizdingąja kalba: juk visos mįslės yra alegorijos, o ir patarlės mėgsta vaizdingąjį minčių reiškimo būdą. Kartais jos net surimuotos. Prie episkosios poezijos priskiriamos dėl to, kad ir patarlės ir mįslės yra griežtai objektingos, o antra, dažnai kilusios iš ilgesnio episko pasakojimo. Jų tik paskum atitrūkta nuo viso veikalo ir savarankiškų virsta[1]).

Nuo liaudies mįslių ir patarlių reikia skirti rašytinės mįslės ir patarlės. Tokios patarlės jau gauna aforizmų vardą.

Klausimai. 1. Kaip yra skirstomas epas? — 2. Kuo skiriasi tautosakos epas nuo rašytinio? — 3. Kaip skirstomas tautosakos epas? — 4. Kas yra pasakos? Keleriopų jų esama? — 5. Kokių pasakų pavyzdžių žinote?— Kurios rūšies yra šita jūsų pasaka: mitų, gyvulių ar būties? — Kuo skiriasi viena nuo kitos tos trys pasakų rūšys? — 6. Kas yra karžygių epas? Kada jis atsiradęs? Kokius karžygius žinote tautosakos epo minimus? — 7. Kas yra istorinis epas? istorinės dainos? legendos? Kokių žinote istorinių dainų? legendų? — 8. Ką laikome smulkiuoju tautosakos epu? Pasakykite po keletą patarlių ir mįslių. Kodėl jas skiriame prie poezijos veikalų?

b) RAŠYTINIS, ARBA INDIVIDUALINIS, EPAS.

I. Poema.

Iš liaudies herojinio epo išaugo eiliuotinis pasakojamasis *poemos* žanras. Griežtai ji charakterizuoti nėra galima, nes literatūros istorija rodo ją daug keitusis. Poemos istorijoj skiriam tris laiko tarpus, o dėl to ir trejopas poemas: 1° tas *seniau-*

[1]) Pal. Dainas, sudėtas iš vienų mįslių.

sias herojines poemas, kuriose yra apdirbtas liaudies herojinis epas ir kurių tobuliausiu pavyzdžiu yra laikomos Homero poemos, vadinamas *klasikines,* 2° tas poemas, kurios seka Homeru ir jo artimiausiu sekėju Virgilijų, vadinamas *pseudoklasikines* ir 3° poemas *naujųjų laikų.*

1. Karžyginė poema.

Seniausioji karžyginė poema, arba epopeja, yra meniškai sudorotas liaudies karžyginis epas (1) apie svarbų istorinį įvykį, kuriame dalyvavo visa tauta (2). — Tokiu būdu herojinei klasikinei poemai charakteringos yra šios žymės:

1°. *Karžyginė poema yra meniškai sudorotas liaudies karžyginis epas.* — „Iliadoj", pavyzdžiui, ar „Odisėjoj" surinktos meniškai sudorotos tos dainos, kurias liaudis sudėstė apie atskirus Trojos karo karžygius. Dainos grupavosi apie du svarbiausius herojus: Achillą ir Odiseją. Panašiai iš atskirų dainų yra sudėstyta vokiečių „Nibelungų giesmė".

2. Senoji karžyginė poema yra pasakojimas apie svarbų *istorinį įvykį, kuriame dalyvavo visa tauta.* — „Iliadoj" pasakojama apie graikų karus su trojėnais, „Odisėjoj" apie graikų grįžimą į tėvynę, „Nibelunguose" apie kovas su hunais — atsispindi tautų kilnojimasis; „Rolando giesmėj" kryžiaus karai.

Iš šių dviejų žymių eina visa eilė kitų:

3°. Karžyginėje poemoje, kuri ištisais amžiais kūrėsi, reiškiamos visos epochos tikybinės pažiūros, politinis, visuomeninis, kultūrinis, socialinis, moralinis būvis.

4°. Vyriausi veikėjai yra karžygiai, pusdieviai, dievai, arba bent aukštojo luomo žmonės. „Iliadoj" ir „Odisejoj" — Achilas, Odisejas, Agamemnonas, Patroklas, Zeusas, Atenė, Afroditė; „Nibelunguose" — Zigfridas, Kriemhilda, Brunhilda; „Rolando giesmėj" — Karolis, Rolandas.

5°. Karžyginėj poemoj yra daug *fantastinio elemento.*

6°. Pasakojimo tonas — *ramus, objektingas* — taip kaip liaudies kūriniuose. Ypačiai epiškas Homeras.

2. Pseudoklasikinė poema.

Pseudoklasikinėmis poemomis vadinamos tos, kurios yra parašytos tyčiomis sekant graikų karžyginėmis. —

Pirmiausia į Homerą nusižiūrėjo romėnų Virgilijus Augusto laikais ir parašė „Eneidą", 12 giesmių. 14—15 a., kada Europa uoliai mokėsi gyventi ir rašyti iš graikų ir romėnų, „Iliada" su „Odiseja" ir „Eneida" buvo laikomos pavyzdžiu, keip reikia rašyti poemos. Šitas sekimas graikų ir romėnų menu vadinasi *pseudoklasicizmas* (nevaklasicizmas). Jis truko ilgai — iki XVIII a. antros pusės. Per tą laiką kiekviena tauta stengės susikurti poemą klasiškosios poemos pavyzdžiu: italų Torquato Tasso parašė „Išvaduotąją Jeruzalę" (XVI a.) — kaip kryžininkai paėmė Jeruzalę per pirmąjį Kryžiaus karą; portugalų Komoensas „Luziadą" (XVI a.) — kaip portugalai žygiavo į Indiją; anglų Miltonas „Prarastąjį Rojų" (XVII a.) — kaip pirmieji tėvai davėsi piktosios dvasios sugundomi; vokiečių Klopštokas „Messiadą" (XVIII a.) — kaip Kristus atpirko žmones; prancūzų Voltaire „Henriadą" (XVIII a.); rusų Cheraskovas „Rossiadą" (XVIII a.). Lietuvių Valiūnas buvęs parašęs lenkiškai „Sobieskiadą". Pseudoklasikinės poemos lietuvių literatūroj nėra.

3. Naujoji poema.

Nuo 19 a. pradžios žlunga pseudoklasicizmas ir jo poema. Naujai atsiradusi poema nuo karžyginės jau daug kuo skiriasi.

1°. Naujoji poema vaizduoja arba istorišką kokios tautos įvykį arba kokios įžymios asmenybės gyvenimą.

2°. Naujoji poema neatvaizduoja — kaip karžyginė — visos epochos gyvenimo: ji tenkinasi tik ta gyvenimo dalimi, kuri reikalinga jos pagrindinei idejai išrodyt.

3°. Charakteristikas duoda ne visapusiškas, bet apmestas tik tais bruožais, kurie labiausiai reikalingi idejai pabrėžti; kurie yra svarbiausi, daugiausia nulemia herojo gyvenimą. Dėl to poemos charakteristikos atrodo nepilnos.

4°. Herojus charakterizuodama, naujoji poema daugiausia paiso jų vidaus gyvenimo (jausmų pasaulio).

5°. Pasakojimas esti ne toks objektingas kaip klasikinių poemų. Dėl to naujųjų laikų poema dažnai vadinama *lyrine*.

6°. Fabulos ne visada paisoma įdomios, painios. Pasitenkinama nuotrupomis.

Tačiau naujoji poema — lygiai kaip ir karžyginė — yra išlaikiusi eilių formą.

Naujosios poemos pradžia priskiriama anglų poetui Baironui (1788—1824). Žymiausios jo poemos „Jauno Haroldo kelionės“, „Šiljono kalinys“ (išverstas ir į lietuvių kalbą), „Netikintysis“. Paskum juo pasekė ir kiti.

Lietuvių literatūroj žymiausios poemos yra Maironio „Jaunoji Lietuva“, „Mūsų Vargai“, „Raseinių Magdė”, Vaitkaus „Laimė“, Putino „Kunigaikštis Žvainys“, F. Kiršos „Rimgaudo žygis“. Duonelaičio „Metai“ galima būtų ir priskirti prie aprašomųjų poemų. Poemos žanras nėra visai miręs. Tačiau apskritai jos vietą jau paveržė kitos epo formos: romanai ir apysakos.

Poemos priešingybė yra *idilija* — epinis veikalas, kuriame vaizduojamas ramus, taikus paprastų žmonių gyvenimas.

Idilijas pradėjo rašyti tie patys graikai ir romėnai. Tačiau ir šiandien ramus giedras paprastų žmonių gyvenimas vadinamas *idilišku.*

II. Baladė.

Baladė yra neilgas eiliuotas episkas kūrinys, kuriame pasakojamas fantastingas nuotykis norint sukelti tam tikrą nuotaiką.

Esminė baladės žymė — *fantastingas* nuotykis. Maironio Čičinską perkūnas žiemą nutrenkia, o dvaras nugrimsta, tik kartais girdėt, kaip ten gaidžiai gieda, o paties Čičinsko kūno žemė nepriima. Šito fantastingo nuotykio baladėj neleidžiama aiškinti natūraliu būdu: pav., kad apačioj dvaro po žemės sluoksniais tekėjo vandens gyslos, ištirpino, sakysim, mineralines druskas, atsirado tuštuma, ir žemės pluta neišlaikius įgriuvo. Baladė pripažįsta čia aukštesnės būtybės paslaptingą įsikišimą, Dievo bausmę už nedorus darbus. Tuo būdu fantastingas įvykis pasakojamas norint išvesti tam tikrą ideją ir sukelti jai atsakančią nuotaiką. Baladžių temos dažniausiai yra paimtos iš liaudies padavimų.

Baladės žanras kilęs viduramžiais, XII a. pietų Prancūzijoj (Provanse). Iš pradžių tai buvo neilga lyriška dainelė, kuriai pritardavo muzika ir šokiu (ballare = šokti, iš čia — baletas). Jas kūrė tautiški liaudies poetai, vadinami trubadūrai. Pseudoklasicizmo laikais baladė buvo užmiršta; ją atgaivino tik XVIII a. gale romantizmas, poezijai medžiagos ieškodamas liaudies padavimuose. Baladžių rašė Goethe, Schilleris, Valter Skotas, o lietuvių literatūroj žinomos Maironio baladės: „Čičinskas“, „Jūratė ir Kastytis“, „Alaušo varpas“.

III. Pasakėčia.

Pasakėčia yra (1) *alegoriškas pamokomasis* (2) *pasakojimas, vaizduojąs žmonių gyvenimo reiškinius.* (3) — Pasakėčios apibūdinimas sudarytas iš trijų elementų:

1°. Pasakėčia *alegoriškas* pasakojimas. Paprastai veikiamaisiais asmenimis eina gyvuliai, paukščiai, medžiai, žolės ar net ir žmonės. Tačiau šalia savo tiesioginės prasmės jie turi netiesioginę prasmę — alegoriją.

2°. Netiesioginė prasmė — alegorija turi *pamokomąją* prasmę.

Tas pamokymas kartais yra išreikštas skyrium keliom eilutėm arba pasakėčios pradžioje arba — dažniau — gale. Tokiais atvejais pasakėčia padalinama į dvi nelygias dalis. Bet esti pasakėčių, kur pamokymo tiesioginiais žodžiais nėra išreikšto: jis aiškus ir iš paties vaizdo.

3°. Pamokymas taikomas žmogui, dėl to pasakėčia, kalbėdama apie gyvulius ar augalus, visados turi minty žmonių gyvenimo reiškinius.

Pasakėčios stilius dažniausiai yra kasdieninės kalbos ir kiek ironiškas. Dėl to ir visa pasakėčia gali būti vartojama satyros vietoj.

Pasakėčios žanras senas, išaugęs iš gyvulių pasakų. Įžymiausi pasakėčių rašytojai yra graikų Ezopas (II a. pr. Kr.), romėnų Fedras (I a. Kr. g.); pasakėčios, kaip poezijos kūrinio, tobulintojas prancūzų Lafonienas (XVII), rusų Krilovas, lietuvių Duonelaitis (XVIII a.), Stanevičius (XIX a.), Arminas (XIX a. gale), Kudirka, (Chr. „Apuokas ir Asilas").

Pasakėčios — lygiai kaip poemos ir baladės — paprastai rašomos eilėmis.

Poema ir pasakėčia yra seni žanrai. Juos pavaduoja šiandien naujesnio žanro pasakojimai: romanas, apysaka, apysakaitė, novelė, pasakojimas, vaizdelis. Senieji žanrai rašyti eilėmis, naujieji neeiliuoti. Naujieji parankiausia skirstyti į dvi pagrindines grupes *didumo* atžvilgiu: didžioji epo forma — *romanas,* mažoji — *novelė.*

Klausimai. 1. Kaip skirstom rašytinį epą? — 2. Kuriuos tarpsnius yra išgyvenusi poema? — 3. Kuo charakteringa karžyginė poema? — 4. Kurias poemas priskiriame prie karžyginių? — 5. Ką vadiname pseudoklasikine poema? — 6. Kuo skirias naujoji poema nuo karžyginės? — 7. Kokias esa-

te skaitę lietuviškas poemas? Keno gyvenimas čia atvaizduojamas? Kurio laiko tarpo? Kurio luomo veikėjai? Kurios jų būdo ypatybės čia iškeliamos? Kiek čia jaučiate lyrizmo? — 8. Kas yra idilė? — 9. Kas yra baladė? Kada ji atsirado? Kokią baladę pažįstate? Dėl ko šitą pasakojimą laikom balade? — 10. Kas yra pasakėčia? Iš kurių dalių pasakėčia sudėta? Kokią pasakėčią mokate? Kuri yra jos vedamoji mintis?

IV. Romanas.

Romanas yra *didelio masto* (1) *epiškas kūrinys, kuris atskirų asmenų gyvenimo pasakojimu* (2) *charakterizuoja epochą* (3).

1°. Išviršinė romano esmės žymė — didelio masto veikalas.

2°. Kiekviename romane randam atvaizduotą *atskirų žmonių gyvenimą.* a) Atvaizduojamas ne vienas epizodas, bet *visas gyvenimas,* ar bent žymioji to gyvenimo dalis taip, kad kitą jo dalį ir pats skaitytojas gali numanyti, arba iš jo gyvenimo nebėra ko daugiau laukti.

b) Romanas ypačiai atvaizduoja herojo *dvasios* gyvenimą. Apie išorės gyvenimo nuotykius romanistas pasakoja tam, kad iš jų gautum aiškų herojo dvasios paveikslą: jo charakterio bruožus (proto, valios, jausmų ypatumus). Romanas yra veidrodis ištisos eilės žmonių ne tik išviršinio, bet ir dvasios gyvenimo.

c) Romano autorius nepasitenkina tik papasakodamas apie savo herojo vidaus pasaulį, bet parodo ir *priežastis,* dėl kurių jis susidarė toks, o ne kitoks. Romanistas, pavyzdžiui, pasakoja apie aplinkybes, kuriose herojas buvo auklėjamas, apie įvykius ir žmones, kurie jo dvasios evoliucijai padarė įtakos.

d) Rašydamas apie atskirų asmenų gyvenimą, romanistas sukuria ir *fabulą.* Vienų romanų fabula stipresnė, kitų visai silpna. Pav., visai kitoki fabulos atžvilgiu Valter Skoto romanai ir Pier Loti. Gyva stipri fabula romaną daro įdomų (pav., L. Pelėdos „Radybos"), tačiau romanistas gali padaryti romaną įdomų ir kitomis priemonėmis (pav., Pier Loti „Islandijos žvejys" vaizdingais peizažais ir lyrizmu).

Fabula susidomėjęs skaitytojas dažnai nepastebi kitos romano esminės dalies — aprašomosios epochos vaizdo.

3°. *Epochos vaizdas.* Aprašydamas atskirus asmenis, romanistas charakterizuoja ir pačią jo laikų visuomenę, kurios

įvairiems sluoksniams atstovauja romano veikėjai, tipai. Iš tipų atsispindi ne tik žmonių charakteriai, bet ir išviršinis materialinis gyvenimas, kada rašytojas, pavyzdžiui, kalba apie tipų drabužius, gyvenamąsias trobas, susisiekimo priemones...

Romanas, tokiu būdu iškeldamas aikštėn tipingus epochos bruožus, atpalaiduojamus nuo temdančių smulkmenų, duoda mums suprasti pačią tos epochos visuomenės esmę.

Jis atlieka tokį pat darbą kaip istorija, geografija, pedagogijos vadovėlis, bet skirias tuo, kad tas pats darbas atliktas poezijos keliu — tie patys dalykai yra išreikšti poezijos forma.

3°. Romano formoj randam visus minčių reiškimo būdus, kurie apskritai esti vartojami veikaluose: *aprašymą, pasakojimą, protavimą.* Randam taip pat ir išviršinius formos elementus: monologinę, dialoginę, epistolinę formą. Kai kurie romanai parašyti grynai laiškų forma. Randame romane daug to, kas reiškiama paprastai kitomis poezijos formomis: pavyzdžiui, lyrinių dainų, padavimų, legendų, baladžių, pasakų ir t. t. Į romaną sutelpa visi literatūros žanrai. Taigi romano rėmai yra daug platesni už kitas poezijos rūšis.

Romano įvairių fabulų jungimas į visumą — kompozicija — laisvas. Dažniausiai pasitaiko šie trejopi būdai:

a) Fabulos eina viena paskui kitą taip, kad susidaro ištisa pasakojimų grandinė. Ypač šį sudarymo būdą mėgsta avantiūriniai (nuotykių) romanai.

b) Fabulos eina paraleliškai. Vienam epizode pasakojama apie vienus veikėjus, paskum einama prie kitų, ir vėl sugrįžtama.

c) Romanas gali būti panašus į novelę, kurioje yra įsprausta ištisa eilė ją kertančių kitų novelių.

Romano galas duoda aiškiai pajusti, kad veikėjų gyvenime toliau nebeįvyksta jokių svarbių nuotykių, turi, kaip sakoma, įvykti intrygos atomazga.

Romano užuomazgos būta jau graikuose, tačiau jis išaugo ir patį vardą gavo tik viduramžiais *romanų* tautose. Pirmiausia atsirado *ritierių* romanai Prancūzijoj, o paskum Ispanijoj; juose buvo pasakojama apie ritierių žygius. XVI a. jau prasideda *satyriški* romanai, kurių viršūnė yra Servanto „Don Kichotas", išjuokęs ritierių romanus. XVIII a. Anglija duoda pradžią *šeimos* romanams (Ričardsonas), paskum Anglijoj atsirado ir *istoriškasis* romanas, kuris vaizdavo praeities gyvenimą (V. Skotas), *avantiūrinis* romanas (pranc. A. Dumas, tėvas, Main Ridas), *sociali-*

nis romanas, kuris ypačiai atvaizduoja visuomenės socialinių sluoksnių santykius (anglas Dikensas), *psichologinis* romanas (Balzakas, Flobertas, Dostojevskis), *fantastinis* romanas (Al. Tolstojus, Žiul Vernas, Uelsas).

Romano žanras tebegyvas ir plačiausiai vartojamas; jis išstūmė iš gyvenimo kitas epo rūšis, pats visas jas atstodamas. Lietuvių literatūroj romanų maža beturim. Pirmasis J. Dobilo „Blūdas", visuomeninis istorinis romanas iš 1905 m. revoliucijos Lietuvoje.

Mažesnio tūrio romanas yra vadinamas *apysaka*. Lietuvių literatūroj pirmoji apysaka V. Pietario „Algimantas"[1]), toliau — L. Pelėdos „Klaida", Šatrijos Raganos „Sename Dvare", „Viktutė", Vienuolio „Prieš dieną", Švaisto „Kerpių berniūkštis" ir kt.

V. Novelė.

Novelė yra mažojo maštabo episkas pasakojimas. Ji išaugusi iš liaudies pasakų, dėl to, jeigu novelėj yra fantastingo elemento, ji ir vadinama *pasaka*, o jeigu joje vaizduojami realiai galimi įvykiai, tai turi novelės vardą. (Pal. „Juodas Katinukas" ir „Tėvas").

Novelės fabula paprasta, dažniausiai tevaizduojamas *vienas* pagrindinis įvykis, epizodas, o kiti faktai yra labai artimai su juo susieti. Jeigu išmestum kurį, sugriautum novelės visumą. Dėl to novelės pasakojimas yra labai vieningas.

Novelės kompozicijai labai charakteringas vieno asmens pasakojimo būdas. Susirenka keli žmonės ir vienas iš jų papasakoja atsitikimą, kuris sudaro visos novelės fabulą. Palygink J. Biliūno „Žvaigždę". Antras būdas: atvaizduota kokia veikėjo situacija. Šitoj situacijoj būdamas, jis atsimena savo praeities įvykį. Ir tas įvykis sudaro vėl novelės fabulą.

Kas novelei būtina — tai *galas*. Novelė turi taip baigtis, kad jaustum, jog dėstymas toliau ir nebegalimas. Paskutiniai novelės žodžiai iš viso pasakojimo padaro apibendrinančią minties ar nuotaikos išvadą.

Būdama mažo mato, novelė negali duoti visuomenei vaizdo ir visai išplėtotų charakterių; ji pabrėžia tik svarbiausius bruožus.

Novelė mūsų literatūroj labiausiai išsiplėtojęs žanras.

---

[1]) Bent autoriai šiuos veikalus vadina apysakomis, nors „Algimantas", pavyzdžiui, daugiau panašus į romaną.

Šalia novelės esama mažojo maštabo epinių veikalų ir kitaip vadinamų: apysakaitė, apsakymas, vaizdelis. Tokių vaizdelių ir apysakaičių daugiausia yra davusios Žemaitė, Lazdynų Pelėda, Š. Ragana, Vienuolis, Krėvė...

B.

Lyrika.

I. Eilėraštis ir jo elementai.

Lyrikos žanrui priklauso tie poezijos veikalai, kurių svarbiausias elementas yra autoriaus nuotaikos, arba jausmų, reiškimas.

Dažniausia lyrikos žanro forma — *eilėraštis,* nors apskritai lyrikai nėra būtina eiliuotinė forma. Lyrika gali būti reiškiama ir ne eilėmis[1]) (Žiūr. Chrestomatijoj „Aukso sapną“).

Ko mes galime eilėrašty ieškoti? Kurie yra jo sudedamieji elementai? — Paskaitom Putino Mykolaičio „Pavasarį“.

Ak, tas pavasaris!
Viešpatie, kas per gražumas!
Dienų šiltumėlis, dangaus žydrumėlis, —
Saulutė — žeme ritinėjas.
O gi vakarai kad užraus, kad užpliskins,
Tai, rodos, nemigtum per kiaurą naktelę, —
Taip gera ant lauko—
Po sprogstančiu beržu —
Bedaliui!

Kur žiūri — tik džiaukis, tik džiaukis!
Žali žalumėliai net glosto blakstienas,
O sodai — kaip rojus.
Dievuliau, ir kiek tų žiedų, tų žiedelių!
Kiekvienas medelis bepūpso papuręs, —
O čia dar bitutės tik dūzgia, tik zvimbia, —
O gi tie rėksniai — tie špokai, tie strazdėnai
Kad čirškia, kad klega, —
Net miela.

---

[1]) Lyrika, išreikšta neeiliuotine kalba, vadinama *poezija prozoje,* prozos terminą suprantant siauresne prasme.

Tai jau, tūr būt, visą mūs džiaugsmą
Mieloji žemelė savy išmaitino —
Diegais išsprogdino, žiedais išžydėjo
Ir duoda visokiam gyvam sutvėrimui.
O mums tai ir laimė, kad viskas atgijo,
Pražydo, prakvipo, linksmai suklegėjo, —
Ir minta, ir auga —
Ir džiaugias, ir puošias —
Ir mylis.

Poetas kalba apie pavasarį: kad dienos šiltos, kad dangus žydras, kad saulė žeme ritinėjas, kad vakarai rausta. O toliau, tarsi, matom po sprogstančiu beržu patį poetą. Jis stovi ir seka tas dienas, tą dangų, tuos vakarus, ir jam, bedaliui, taip gera ant lauko, kad jis nemigtų ir kiaurą naktelę, gyvendamas tik tais jausmais, kuriuos jam sukėlė pavasario gamtos paveikslai.

Tai pirmas posmas. Čia jau radom du eilėraščio ir apskritai lyrikos elementu: 1° pareiškimą *jausmo* ir 2° *priežasties,* kurį jausmus sukėlė.

Antram posmely vėl jausmas :net miela ir džiaugsmas ima. Iš kur tas džiaugsmo jausmas? — į sodus bežiūrint, į žiedus; bitučių, špokų besiklausant. Trečiam posmely poetui kyla ne tik jausmas, bet ir *mintis,* kad visus tuos džiaugsmus mieloji žemelė išmaitino. Taigi lyrikoj reiškiami ir jausmai ir mintys.

Džiaugsmo, ramumo ir nuostabos nuotaiką poetas čia išreiškia *ritminga* kalba.

Tokiu būdu svarbieji eilėraščio elementai yra trys: 1° dalykas, kuris sukelia jausmus, 2° *jausmai, mintys ar norai,* 3° jų išreiškimas žodžio forma. Taigi

eilėraštis yra trumpas poezijos veikalas, kur ritminga forma dėl kokio dalyko reiškiama poeto nuotaika.

1. Lyrikos motyvai.

Išrašytame Mykolaičio Putino eilėraštyje džiaugsmo jausmus sukelia gamtos grožis. Vadinas, to jausmo objektas yra gamta. Tačiau žmogus gali pajausti tam tikrą nuotaiką bažnyčioj, kada sutemos apgaubia skliautus, ir tik vienų vienas žiburėlis mirksi; gali žmogus skaudžiai pergyventi savo krašto, savo tėvynės nelaimes; gali džiaugtis ar liūdėti dėl savo pasisekimų ar smūgių. Kiekvieną kartą bus vis kitokis to jausmo objektas.

Atsižvelgdami, kas jausmus sukėlė, apie ką jausmas telkiamas, kas yra, kitaip sakant, to jausmo objektas, lyriką skirstome *motyvais.*

Svarbiausi motyvai pasitaiko šie:

a) religiniai:

Marija, Marija, skaisčiausia lelija,
Tu švieti aukštai danguje... — *M a i r o n i s.*

b) patriotiniai:

Pamesk, tėvyne, rūbą seną, kurį užvilko svetimi.—M a i r o n i s.

c) visuomeniniai, kada visuomenės reikalai, kitų žmonių gerovė ar ydos sukelia nuotaiką:

Kol jaunas, o broli, sėk pasėlio grūdą. — *V. K u d i r k a.*

d) gamtos:

O baltieji kalnai, o baltieji kalnai,
Nusilenkti aš jums kaip dievams atėjau. — *S. N e r i s.*

e) egotistiniai[1]), kada reiškiamas jausmas dėl savęs paties:

Jau pajėgos mažinas, vystu kaip lapas. — *V a i č a i t i s.*

Prie egotistinių dažniausiai priskirtinas ir *erotinis* (meilės) motyvas. Kurių motyvų eilėraštyje pasitaiko daugiausia, tų vardu vadinamas ir pats kūrinėlis: visuomeniniai eilėraščiai, religiniai, patriotiniai ir t. t.

Nevienodai gyvenimo reiškiniai poetą veikia: vienas žmogus reaguoja daugiau protu, kitas jausmu. Kur poetas reaguoja *daugiau* protu, kyla protaujamoji, *refleksinė* lyrika (Pal. Kudirkos visuomeninius eilėraščius); kur vyrauja jausmo reiškimas — *emocinė* lyrika (Putino „Pavasaris").

Vieni dalykai verčia poetą džiaugtis, antri — liūsti, treti juoktis, piktintis. Štai Putinas pavasariu džiaugias, Maironis vasaros naktį liūdi, Vaičaitis juokias girtybe. Dėl to lyrikoj reiškiamo poeto nuotaika pasitaiko šių trijų svarbiausių rūšių — *džiaugsmo,* pagarbos; *liūdesio* (elegijos); *juoko,* pasipiktinimo.

2. Žodžio vaidmuo lyrikoje.

Lyriškus nusiteikimus poetas išreiškia žodžiu. Tačiau ne vienaip čia žodis pavartojamas. Štai Maironis „Ant saulės laidos" sako:

Taip liūdna man kartais ant saulės laidos!
Tarytum šviesos spinduliuos
Palydžiu sapnus paskutinės maldos;
Lyg, rodos, ko trokštu, gailiuos!..
Ir norint rytojaus sulaukti viliuos,
Man liūdna ant saulės laidos!

Čia poetas *tiesiog* kalba apie save, apie liūdesio ir gailesio jausmus, kuriuos sukelia saulės paskutiniai spinduliai. Pats išviršinis akstinas, —

---

[1]) Ego = aš.

saulės nusileidimas — tik tik suminėtas. Bet tas pats poetas lyriškus nusiteikimus ir kitaip reiškia:

Naktis graži, rami, vaizdi;
Toli juokavimus girdi
Ir dainas, ilgesy pradėtas!
Malonu vienkart ir graudu;
Į toli eitum vienu-du!
Naktis graži, dangus žvaigždėtas..

Mėnulis šviečia. Pradalgių
Pakvipo šienas. Už rugių
Griežlė begriežia kanapėta.
Ant kalno snaudžia pušynai;
Kapuos sapnuoja milžinai!...
Naktis graži, dangus žvaigždėtas.

Mėnulis šviečia. Nuo arklių
Juodi šešėliai iš šalių
Į kraštą lydi užžavėtą,
Tenai, tenai, kur pušynai,
Kur ilsis bočiai milžinai!..
Naktis graži, rami, žvaigždėta.

Ar daug čia poetas kalba apie save, savo jausmus, mintis, norus? Ne. Čia jis, taryt, stovi nuošaliai ir aprašinėja gamtą. Bet mes aiškiai jaučiame šitam eilėrašty ramumo, svajingumo nuotaiką, kurią autorius norėjo išreikšti. Čia ta nuotaika išreikšta ne tiesioginiu pasisakymu, bet *vaizdais.* Tie vaizdai yra lyg poeto nuotaikos simboliai, ženklai, ir jie tiek vertingi, kiek tą nuotaiką pajėgia išreikšti.

Jausmo simboliu eina ir pats žodžio *garsas.* Dėl to lyrikoj ypačiai paisoma ritmikos. Sukeiskime tik išrašytuose pavyzdžiuose sakinio žodžių tvarką, sulaužykime ritmą, ir pradings pirmykštis įspūdis.

Taigi poetas savo nusiteikimams pareikšti vartoja žodžio *tiesioginę prasmę, žodžio vaizdingumą, žodžio muzikingumą.*

3. Eilėraščio kompozicija.

Lyrinio eilėraščio tema ne taip plėtojama kaip epo. Čia fabula labai retai tesusidaro, o jeigu ir kalbama apie kokį įvykį (pal. Putino „Margieji sakalai“), tai tas įvykis neplėtoja toliau jokios intrygos. Margieji sakalai pakilo į dangų ir negrįžo, kokie to vaisiai, jau nebesvarbu, nebekalbama.

Eilėrašty aiškiai ar nejučiomis pareiškiama pagrindinė tema. Paskum aplink ją gretinama eilė naujų motyvų. Pav., Maironis „Vasaros naktyje“ duoda pagrindinę temą: *graži naktis,* paskum plečiama naujais motyvais: mėnulis šviečia, pradalgių pakvipo šienas ir t. t.

Nauji motyvai įpinami nepaisant, ar jie sujungiami su ankstesniu priežastingumo ryšiais ar ne. Pav., eilėrašty nesvarbu, ar Maironis pasakė pirma apie pakvipusį šieną ar pirmiau būtų pasakęs apie kanapėtą griežlę. Nauji motyvai pinami tie, kurie poeto kuriamojoj vaizduotėj asociacijos keliu iškilo pirmąjį motyvą betariant.

Tačiau lyrikoje svarbu psichologinis nuoseklumas: išvidinis ritmingumas, harmonija, tarp tų nuotaikų ir minčių, kurias sukelia mums žodžių reikšmė, nauji motyvai. Dėl to eilėraštyje negalima dėti visa, kas į galvą gali ateiti, o tik tai, kas harmonizuojasi su pagrindine tema nuotaikos at-

žvilgiu. Šitam išvidiniam ritmingumui paprastai atsako ir išviršinis žodžio muzikingumas.

Antriniais motyvais išplėtotas eilėraštis — baigiamas. Kartais pasitaiko naujas motyvas, kuris nutraukia senuosius ir, taryt, apibendrina pačio eilėraščio nuotaiką (pal. Putino „Sausas lapas“, „Vakare“).

I. Klausimai. 1. Kas yra eilėraštis? — 2. Kurie yra lyrinio eilėraščio elementai? — 3. Kas yra lyrikos motyvai? Kurie dažniausiai pasitaiko? 4. Kas yra refleksinė lyrika? emocinė lyrika? — 5. Kas yra tiesioginis lyrinio nusiteikimo išreiškimas? — 6. Kaip poetas lyrinį nusiteikimą išreiškia netiesioginiu būdu? — 7. Kiek reikšmės lyrikoj turi žodžio vaizdai ir garsas? — 8. Ar svarbu lyriniam eilėrašty fabula? — 9. Kaip plėtojama pagrindinė tema? — 10. Ką reiškia lyrikoje psichologinis nuoseklumas?

II. Uždaviniai. *1. Suraskit pagrindinius motyvus (jausmo objektus ir jausmų rūšis) eilėraščiuose — Putino „Nuostabios naktys“, Kiršos „Vilniun vartai uždaryti“, Binkio „Rugiagėlės“ — 2. Išnagrinėkite Maironio „Užmigo žemė...“, Kudirkos „Labora“ ir pasakykit, kur yra refleksinė, kur emocinė lyrika, kur emociniai pergyvenimai išreikšti tiesioginiu, kur netiesioginiu būdu. — 3. Išnagrinėkit Putino „Marguosius sakalus“, Binkio „Vėjavaikį“ ir suraskit, kur čia yra pagrindinė tema, kur yra antrinės, kiek yra logiško ryšio tarp atskirų temų.*

II. Tautosakos lyrika.

1. Dainos.

Kilimo atžvilgiu lyrika skirstoma į — 1° *tautosakos,* arba liaudies, ir 2° *rašytinę,* arba individualinę, lyriką. Tautosakos lyriką sudaro *dainos* ir *raudos.*

Dainos yra liaudies sukurtoji lyrika, dėl to nuo rašytinės lyrikos jos skirias ir išvidinėmis ir išorinėmis žymėmis.

1°. Dainų nėra tokia plati tematika kaip rašytinės lyrikos. Ir suprantama kodėl: liaudies gyvenimas nėra toks sudėtinis kaip inteligento. Liaudies poetas išreiškia lyrines emocijas, kurias jam sukelia neįvairus jo paties gyvenimas ir gamtos reiškiniai. Inteligento poeto pasaulėvaizdis daug platesnis, dėl to jis ir temų daugiau užgriebia.

2°. Formos atžvilgiu tautosakos lyrika yra daug paprastesnė. Stiliaus priemonės yra *natūralios,* nors labai vaizdingos. Inteligentas poetas sąmoningai stiliaus priemones kuria; dėl to jo lyrika labiau svarbu nagrinėti formos atžvilgiu, tuo tarpu kad tautosakos poetui daugiau turinio rūpėta.

3°. Tautosakos lyrika skiriama dainuoti. Dainavimo pobūdis atsiliepia ir pačiai formai: ritmas yra paremtas ne gramatiškais, bet logiškais kirčiais. Rimo labai dažnai nesti. Dainuojamai lyrikai dar svarbiau muzikalumas, dėl to tenai randam tarp prasmingų žodžių tariamai beprasmių, kuriuos vadinam *priegiesmiu,* arba *refrenu.* Refreno vietoj dažnai pakartojama dainos dalis.

Nuo tikrųjų liaudies dainų reikia skirti individualinės dainos, sukurtos tautosakos pavyzdžiu. Vienos tų liaudiškų dainų atsiranda *nesąmoningai,* kitos *sąmoningai.* Kada poetas gyvena liaudyje, jo psichika daros panaši į liaudies žmonių psichiką, ir dainos, jo sukurtos, visai be jo pastangų, daros panašios į tautosakos dainas. Mūsų literatūroj tokių dainų yra palikęs Strazdelis (XIX a. pradžioj) ir A. Vienažindys (XIX a. gale). Sąmoningai liaudiškų dainų atsiranda, kada poetas tyčiomis nori pasekti tautosakos dainų formomis. Mūsų literatūroj sąmoningai liaudies dainomis pirmieji ėmė sekti L. Gira ir V. Krėvė (Žiūr. „Trys berželiai").

2. Raudos.

Raudos yra kalbos, kuriomis raudama ar gailaujama kam mirus ar ištekant.

Raudos yra išlikusios iš tų laikų, kada buvo tikima, jog neapraudota vėlė turėsianti klajoti. Raudodavo, arba verkaudavo, ne būtinai tėvai ar vaikai, kuriems velionies mirtis yra didelis smūgis. Verkaudavo ir visai pašaliniai žmonės — jau tam tyčia parinktais žodžiais, sugrupuotais tam tikra tvarka. Tik šitų žmonių raudos ir reikia laikyti poezijos raudomis, nes poezija reikalauja, kad mintis ar jausmas būtų išreikštas tam tikra pastovia forma. Kai motina verkia sūnaus ir ištaria vieną kitą posakį, tai čia dar nebus poezijos, nors jausmo ir labai daug, lygiai kaip nejausim meniško pasitenkinimo pamatę ką gatvėj nusiduriant, tuo tarpu kai scenoj mums tokia mirtis sukelia poezijos pasigrožėjimo. (Raudos pavyzdys chrestomatijoje).

Klausimai. 1. Į kurias rūšis skirstoma lyrika? — 2. Kuo liaudies dainos skiriasi nuo rašytinės lyrikos? — 3. Kaip atsiranda rašytinių dainų, panašių į liaudies dainas? Pasakykit kokį rašytinės dainos pavyzdį. — 4. Kas yra raudos?

III. Rašytinė, arba individualinė, lyrika.

Lyrikoj reiškiamas jausmas dažniausiai esti trejopas: džiaugsmas, liūdesys, juokas. Pagal tas tris jausmo kokybes rašytinę lyriką skirstom į — 1° *odę*, 2° *elegiją* ir 3° *satyrą*.

1. Odė.

Odė yra lyrinis kūrinys, kuriame iškilminga forma reiškiami džiaugsmo jausmai, sukelti kokio svarbaus dalyko.

Odei pradžią davė Graikija. Jos vardu buvo vadinamos pagarbos giesmės dievams ir herojams. Odė buvo dainuojama, pritariant lyrai. Graikuose šią lyrikos rūšį ištobulino Pindaras (V amž. pr. Kr.). Jis dainavo odes apie viešųjų žaidimų laimėtojus. Romėnuose jas rašė Horacijus. Pseudoklasikų laikais odė atgijo sykiu su poema. Šiandien odės žanras jau retai tevartojamas.

Prie odės žanro reikia priskirti religiniai, valstybiniai ir įvairių organizacijų *himnai* (Chrest. „Tu, Vytaute...“).

2. Elegija.

Elegija yra liūdesio nuotaikos kūrinys.

Elegija yra labiausiai išplitusi lyrikos rūšis ir šiais laikais, nes dažniau pasitaiko akstinų, sukeliančių liūdesio jausmus.

Elegija buvo žinoma jau M. Azijoj kaip laidotuvių giesmė, pritariama fleitos. Paskum elegija randama jau Graikijoj. Čia ji dainuojama ne laidotuvėse, bet ištikus šalį ar miestą kokioms nelaimėms. Graikų senoji elegija buvo *politinio* pobūdžio ar kariško, kada poetai drąsindavo kareivius į kovą su priešais. Šiais laikais elegija yra visai odės priešprieša. Jei odė reiškia jausmus dėl nuotykių, daugelį žmonių jaudinančių, elegija imasi temų giliai asmeniškų: gamtos apmąstymas, meilės ilgesys — ir t. t.

Lietuvių literatūroj labai daug elegijų duoda Maironis, Vaičaitis, Putinas.

3. Satyra.

Satyra yra lyrinis kūrinys, kuriame reiškiamas autoriaus pasipiktinimas arba pajuoka.

Satyra, kurioj yra reiškiamas *pasipiktinimas*, vadinama *rimtoji;* kurioj reiškiama *pajuoka* — *pajuokiamoji.*

Satyros objektu esti žmogaus ar visuomenės gyvenimo ydos. Tačiau satyra neturi paliesti paties asmens, būti užgauli; kitaip ji virs *pamfletu* (šmeižimu).

Pajuoką satyra sukelia parodydama disproporciją tarp žmogaus sugebėjimų ir užimamos vietos, tarp pajėgų ir užsimojimų (spangas apuokas asilui vadovauja), prieštaravimą tarp žodžių ir darbų (inteligentai kalbasi apie reikalą tautą šviesti, o besikalbėdami patys prageria pinigus).

Satyros tėviške laikoma Graikija; tenai ją vadino jambais; satyros vardas kilęs iš romėnų.

Mūsų literatūroj satyrų yra prirašę Vaičaitis, Maironis, Jakštas, Kudirka.

Satyros vardas dabar įgavęs platesnės prasmės. Juo vadinami ne tik eilėraščiai, bet ir apskritai pajuokiamojo pobūdžio epiniai kūriniai. Pav., V. Kudirkos „Lietuvos Tilto atsiminimai", „Vilkai", Servanto „Don Kichotas", kai kurios pasakėčios („Apuokas ir asilas", „Beždžionė ir veidrodis").

Nors odė, elegija ir satyra skiriasi jausmo charakteriu, tačiau tai nereiškia, kad tam pačiam eilėrašty nerastume, sakysim, satyros ir elegijos nuotaikos, odės ir satyros. Pav., Maironio „Vintas" nors pavadintas satyra, bet turi ir daug iškilmingo tono. Arba to paties autoriaus „Mano draugams" yra ir elegija ir satyra kartu. Eilėraštis pavadintas satyra dėl to, kad satyrinio elemento jame daugiau. Apskritai, kurio elemento veikale esti daugiau, to ir vardas tenka visam veikalui.

Klausimai. 1. Kurios yra rašytinės lyrikos rūšys? — 2. Kas yra odė? Pasakykit kokį odės ar himno pavyzdį. — 3. Kas yra elegija? Kokius elegijos rašytojus žinote? Pasakykit kokią elegiją: kas čia sukelia elegišką nuotaiką? — 4. Kas yra satyra? Kokią žinote lietuvių literatūros satyrą? Kas čia pajuokiama? Ar tai rimtoji ar pajuokamoji satyra?

C.

Drama.

I. Išviršiniai draminio veikalo elementai.

1. Replikos.

Dramos veikalą esam apibūdinę taip: drama yra veiksmu atvaizdavimas įvykių, kuriuose tam tikri žmonės, siekdami tikslo, kovoja su kliūtimis.

Tą kovą atvaizduoja *kalbos, judesiai, mimika.* Dėl to autorius draminiam veikale surašo žodžius, kuriuos turi kalbėti vaidintojai, ir nurodo iš dalies judesius, veiksmus. Veikėjų kalbos yra svarbiausioji draminio veikalo dalis. Jos turi tam tikrą vardą — *replikos.* Pasikalbėjimas tarp dviejų arba daugiau veikėjų yra *dialogas.* Jeigu kalba tik vienas asmuo (pav., vienas scenoj), yra *monologas.*

Dialogas dramoj turi labai svarbią vietą: jis ne tik pareiškia kokius nuotykius, bet svarbiausia plėtoja patį veiksmą ir charakterizuoja pačius kalbėtojus, veikiamuosius asmenis.

2. Pastabos.

Šalia dialogų, paprastai skliausteliuose, parašoma, kuriuo metu eina veiksmas — dieną, vakarą, naktį, kokia scena — kambarys, miškas, gatvė, kokie daiktai yra scenoj, kaip apsirengę veikiamieji asmenys, ką jie veikia, kada ateina, išeina. Šitie prierašai yra vadinami iš prancūzų kalbos *remarkomis.* Mes galim vartoti *pastabų* vardą.

2. Veiksmai.

Draminis veikalas suskirstytas *veiksmais,* arba *aktais.* Tai tos veikalo dalys, kurios vaidinamos be pertraukos. Kiekvienas veiksmas turi išplėtotą ir išbaigtą vieną temą, vieną draminės kovos momentą. Veiksmų esti nevienodai. Kiek svarbiausių kovos momentų, tiek galima daryti veiksmų. Paprastai dramoj esti trys veiksmai. Bet gali būti ir vieno ir iki penkių.

Vaidinime tarpai tarp veiksmų yra vadinami *antraktais* (iš prancūzų entre actes = tarp aktų). Mes galėtume vadinti *pertraukomis.*

Veikalas skirstomas aktais ne tik literatūriškais sumetimais, bet ir grynai psichologiškais ar techniškais. Žmogus, atsidėjęs žiūrėdamas ilgiau kaip 40 minučių, išvargsta, reikia duot pasilsėti. Antra, reikia pakeisti dekoracijos, persirengti artistams.

4. Paveikslai ir scenos.

Kartais dekoracijos pakeisti reikia ir veiksmo vidury. Tokios veiksmo dalys, kurios vaidinamos su įvairiomis dekoraci-

jomis, vadinamos *paveikslais*. Esminio skirtumo tarp veiksmo ir paveikslo beveik nėra.

Kiekvienas veiksmas yra suskirstytas *scenomis*. Scena vadinama ta veiksmo dalis, kurioje veikiamieji asmenys scenoj yra tie patys; nauja scena prasideda, kai bet kuris veikėjas išeina, arba ateina naujas.

5. Prologas ir epilogas.

Kai kuriose dramose esti *prologas* ir *epilogas*. Prologas tai scena iš įvykių, buvusių prieš vaizduojamos dramoje kovos pradžią; *epilogas* — eina po paskutinio veiksmo; jis atvaizduoja veikėjų likimą, pasibaigus dramoj parodytai kovai.

Klausimai. 1. Kas yra drama? — 2. Kuriuos draminio veikalo elementus skiriam prie išviršinių? — 3. Kas yra replikos? monologas? remarkos? veiksmai? paveikslai? scenos? — 4. Kam drama skirstoma veiksmais ir paveikslais? — 5. Kas yra prologas? epilogas? — 6. Kokių draminių veikalų žinote?

II. Išvidiniai draminio veikalo elementai.

Drama atvaizduoja žmogaus ***kovą*** su ***kliūtimis*** dėl kokio ***tikslo***. Taigi dramoj esti šie elementai: a) siekiamasis tikslas, b) siekiantysis asmuo, c) kliūtys, d) kova — veiksmas.

a) siekiamasis tikslas gali būti labai įvairus — Hamletas nori įkūnyti pasauly teisybę, „Venecijos pirkly" net dvi fabulos, dėl to du tikslai išgelbėti draugas, antras — vestuvės. „Aušros sūnų" tėvo tikslas — knygų kontrobanda, dukters tikslas — vestuvės, „Amerikos Pirty" siuvėjo tikslas — pasipinigauti, dukters tikslas — ištekėti už siuvėjo. Tikslai gali būti ***kilnūs*** ir ***žemi*** moraliniu atžvilgiu.

b) Siekiantieji žmonės lygiai įvairūs: visokių luomų, visokių amžių, visokios profesijos, visokios psichologijos. Čia vėl skiriame juos į dvejopus: ***teigiamus*** ir ***neigiamus, valingus*** ir ***nevalingus***. Vienų stipri valia, kitų valia silpna, bet emocijos stiprios, kitame ir valia stipri ir emocijos galingos, bet protas silpnesnis (Otello).

c) Kliūtys gali būti dvejopos: *išviršinės* ir *išvidinės:* jeigu veikėjui pastoja kelią į tikslą kiti žmonės ar daiktai, yra išviršinės kliūtys. Pav., „Klastoj ir meilėj" Ferdinandas ir Luiza nori

susivesti. Jiems neleidžia tėvai dėl luomų skirtumo. — Jeigu veikėjui kelią pastoja jo paties kiti jausmai, bus išvidinės kliūtys. Pav., Putino „Valdovo" Gytis su Skaidra yra prisiekę išvaduoti kraštą iš kraugerio valdžios. Bet Gytis yra to kraugerio sūnus; čia susikerta prisiektas kraugeriui kerštas ir tėvo meilė. Senosiose dramose kliūtys būdavo ir nežemiškos. Veikėjų siekimams kelią pastodavo nenugalimas Likimas — Moira. Pav., Edipas stengiasi išvengti to, ką jam likimas lėmė. Tačiau kuo jis daugiau stengiasi, tuo greičiau įvykdo Likimo lemtą ateitį: užmuša tėvą, veda savo motiną. Kliūtys gali būti *nugalimos* ir *nenugalimos.*

d) Kova — veiksmas. Kova pasitaiko ir nedramos veikaluose — epe. Pav., Parajus kovoja, kad gautų Živilę. Stoja kliūtys: išviršinės kliūtys — luomų nelygybė; išvidinės — kada Parajus planuoja įleisti priešus į miestą, jame kovoja du jausmai: tėvynės meilė ir Živilės meilė. — Tačiau dramos kova nuo epo skirias tuo, kad ji atvaizduota ne pasakojimu kaip epe, bet *veiksmu,* kuris įvyksta *dabar* prieš pat žiūrėtojo akis. Dėl to dramos visą įspūdį tegalim pažinti tik tada, kada ji vaidinama su tam tikromis dekoracijomis, šviesų ir garsų efektais, veikėjų gestais ir mimika.

Kovos veiksmo skiriamos tokios pat pagrindinės dalys kaip ir episkam veikale, tik čia jos daug svarbesnės: 1° *ekspozicija,* 2° intrygos *užuomazga,* 3° *veiksmo išplėtimas* (peripetijos) ir 4° *atomazga.* Atomazga, kuri baigiasi veikėjo žuvimu, vadinama *katastrofa.*

Kartais vienoje dramoje eina kelios intrygos kartu. Viena jų laikoma pagrindine, kitos paralelėmis. Pav., „Venecijos pirkly" Basaniaus ir Porcijos intryga, Jesikos ir Lorenco.

Drama žiūrėtojui sukelia nevienodą įspūdį: jeigu įspūdis didingas, atomazga sukelia užuojautos ir pasibaisėjimo jausmus, dramos veikalą vadinam *tragedija;* jeigu sukelia juoką — *komedija.* Veikalai, kur sujungiami tragedijos ir komedijos elementai, vadinami tiesiog *drama.* Taigi dramos veikalų skiriame tris pagrindines rūšis:

1° *tragediją,* 2° *komediją,* 3° *dramą* (siauresne prasme).

Klausimai. 1. Kuriuos draminio veikalo ypatumus laikome išvidiniais? — 2. Kas yra siekiamasis tikslas? veikėjas? kliūtys? — 3. Ką vadiname išviršinėmis, ką išvidinėmis kliūtimis? Ar žinote, kokią dramą, kur būtų išviršinių veikėjams kliūčių? išvidinių? — 4. Ką vadiname dramos veiksmu? — 5. Kuo dramos intryga skirias nuo epo intrygos? — 6. Kokius jausmus drama sukelia žiūrėtojui? — 7. Kaip dėl to draminius veikalus suskirstome?

III. Tragedija.

1. Tragedijos charakteris.

Tragedijoj randame šiuos svarbiausius ypatumus, kurie skiria ją nuo kitų dramos rūšių:

a) *Veikiamieji asmenys stipraus charakterio:* galingų aistrų (pykčio, pavydo, meilės, garbėtroškos, pasiaukojimo), stiprios valios. Jeigu tragedijos asmuo būtų silpnavalis, tai jis nestengtų kovoti su kliūtimis.

b) *Kliūtys didelės, nenuveikiamos.* Pav., „Prometejuj" Prometejus vienas atsistoja prieš visus dievus, „Antigonoj" Antigona mergaitė atsistoja prieš karaliaus įsakymus, „Plėšikuose" Karlas prieš visuomenę, „Otele" Otelas kovoja su savo pavydu. Tragedijos kliūtys nenuveikiamos. Iš čia —

c) *Veikėjų katastrofa.* Veikėjai žūva: arba fiziškai, arba morališkai. Jų kova iki paskutinosios ir jų žuvimas žiūrėtojui sukelia —

d) *Nusistebėjimo, užuojautos, pasibaisėjimo jausmus.* Mes *stebimės* nepaprastu veikėjų charakterio galingumu; mes *baisimės* matydami baisius darbus, į kuriuos pastūmi žmogų aistros ar valios jėga; *užuojautą* mums sukelia tos dvasinės kančios, kurias veikėjas pergyvena kovoje su kliūtimis.

Atsižvelgdami į šiuos ypatumus, tragedija vadiname *atvaizdavimą veiksmu stipraus charakterio žmonių su nenugalimomis kliūtimis kovos, sukeliančios nusistebėjimo, pasibaisėjimo ir užuojautos jausmus.*

2. Tragedijos istorija.

Tragedijos istorijoj skiriami 3 etapai: 1° klasikinė graikų tragedija, 2° pseudoklasikinė prancūzų tragedija ir 3° realistinė anglų tragedija.

a) *Klasikinė graikų tragedija* išaugo iš religinių apeigų. Derliaus dievaičiui Dionizijui pagerbti rudenį buvo rengiamos iškilmės, kuriose vienas, o

paskum du veikėjai pasakodavo jo kančias, choras reikšdavo savo užuojautą kenčiančiai dievybei. Ant aukuro degindavo ožį (graik. tragos = ožys, odė = giesmė). Čia randam jau ir veiksmą ir vedėjo dialogą su choru.

Vėliau šalia dievų imta vaizduoti herojų nuotykiai.

Labiausiai graikų tragedija išaugo V a. pr. Kr. Įžymiausi tragedijų kūrėjai — Eschilas, Sofoklis, Euripidas.

Išaugusi iš religinių apeigų graikų klasikinė tragedija buvo tuo charakteringa:

1⁰. tragedija vaizduoja dievų, pusdievių, herojų ar šiaip žymių žmonių gyvenimą;

2⁰. tragedijos veikėjai neturėjo laisvos valios. Juos valdė nepakreipiamas likimas, su kuriuo vis dėlto stengėsi kovoti;

3⁰. veikiamųjų asmenų tarpe būdavo *choras*, kuris reikšdavo objektingą sprendimą apie veikėjų darbus;

4⁰. tragedijoj nebūdavo komiško elemento;

5⁰. laikėsi laiko, vietos ir veiksmo vienumo: vaizduodavo įvykį, kuris trunka ne daugiau kaip 24 val.; vaizduodavo įvykius, kurie eina vienoj ir toj pačioj vietoj; plėtodavo vieną tik intrygą. Dėl to ir veiksmais tragedija nebuvo skaidoma.

b) *Pseudoklasikinė prancūzų tragedija* buvo nustačius griežtas taisykles, pasekdama graikais. Pagrindinės — tos pačios kaip ir graikų teatro. Be to: 1⁰ veikėjai imami iš mitų ar senovės, 2⁰ tragedija skirstoma penkiais veiksmais.

Įžymiausi atstovai — *Kornelis, Rasinas* (abu 17 a.).

c) *Realistinę anglų tragediją* sukūrė Šekspyras (1564—1616). Jo tragedija — pseudoklasikinei priešingybė:

1⁰. veikėjų daug, pseudoklasikinėj maža;

2⁰. intryga paini, dažnai su paralėlėm, pseudoklasikinėj — ne;

3⁰. veiksmas įvyksta scenoj, pseudoklasikinėj — už scenos, dėl to Šekspyro tragedijoj daugiau veiksmo ir gyvumo pseudoklasikinėj — daugiau retorikos, patoso;

4⁰. tragedijoj jungiamas tragiškas elementas su komišku, pseudoklaskinėj griežtai skiriamas;

5⁰. nepaiso laiko ir vietos pseudoklasikinės tragedijos vienumų; vaizduoja kelerių metų įvykius, įvairiose vietose;

6⁰. charakteriai išplėtoti visapusiškai, pseudoklasikinės vienas bruožas.

Šekspyro tragedija artėja labiau prie gyvenimo; jungia savy visus realaus gyvenimo elementus, dėl to ją pavadinom *realistine tragedija.*

Paskutiniais laikais tragedijos beveik nerašomos, jas išstumia drama siauresne prasme. Ir lietuvių literatūroj yra tragedijų: Maironio „Vytautas Didysis", L. Giros „Kerštas", Vydūno „Gaisras".

Klausimai. 1. Kas yra tragedija? — 2. Kokio charakterio yra veikiamieji asmenys? — 3. Kokios yra tragedijos kliūtys? — 4. Kas yra katastrofa? — 5. Kokius jausmus sukelia tragedija? — 5. Kuriuos tarpsnius ski-

riame tragedijos istorijoje? — 6. Kas davė pradžią graikų tragedijai? — 7. Kuo ji charakteringa? — 8. Kurie svarbiausieji graikų tragedijos rašytojai? — 9. Kuo charakteringa pseudoklasikinė tragedija? — 10. Kas sukūrė realistinę tragediją? — 11. Kuo ji skirias nuo pseudoklasikinės? — 12. Kurias tragedijas esate skaitę? Suraskite jų svarbiausius elementus.

IV. Komedija.

1. Komedijos charakteris.

Komedija yra tragedijos priešingybė sukeliamų jausmų atžvilgiu.

a) *Komedijos veikėjai menko charakterio žmonės.* Ir valios neparodo, daugiau užsispyrimo. Tai paprasti kasdieniniai žmonės, pilni ydų. Kartais tam tikra yda (tuštybė, gobšumas, neteisingumas) yra apvaldžiusi visą žmogų ir jo veiksmus daro menkus, ne tokius kaip žmogui priderėtų.

Komedijoj paprastai esti dvejopi žmonės: *teigiami* ir *neigiami.* Neigiamieji stato pinkles teigiamiesiems, bet atomazgoj laimi teigiamieji, arba jei pagrindiniais asmenimis esti neigiamieji, tai jie pralaimi.

b) *Kliūtys,* su kuriomis jie kovoja, yra *menkos,* kartais tik įsivaizduotos.

c) *Katastrofos* čia jokios nėra, nes visa kova nelietė žmogaus vidaus, o tik paviršių.

d) Jausmai, komedijos sukeliami, yra *pasipiktinimas ir juokas,* kartais *pasigailėjimas.* Žiūrėtojas *piktinasi,* kai mato, kaip smulkus veikėjas laužo dorovinės tvarkos dėsnius. Pav., kaip siuvėjas „Amerikoj Pirty“, meilindamasis ūkininko dukteriai ir žadėdamas ją vesiąs, pasirodo paskum tikras niekšas, kuriam tik pusbonkiai ir pinigai rūpi. Žiūrėtojas *juokiasi,* matydamas veikėjus pakliūvant į juokingas situacijas, pav., matydamas apkvaišėlę merginą Amerikos vietoj pakliuvus į pirtį, matydamas „Gluše“ bankininką, kuriam rūpi ne moters gražumas ir dorumas, o pinigai, — peršantis josios neturtingai draugei, palaikydamas ją per turtingąją. Komedija čia turi ir *moralinio sprendimo* elementą: geriesiems geru atmoka, blogaisiais priverčia piktintis ir juos pajuokti.

Komedija gali sukelti kartais ir *pasigailėjimo* jausmą. Pav., „Gluše" vyriausiu veikėju Glušu pasijuokiam, kada jis daro ne taip, kaip normalioj visuomenėj priprasta. Tačiau jo keistas elgesys niekam blogo nedaro. Atvirkščiai, jis stengias kitų neišnaudoti. Tos jo pastangos žiūrėtojuje randa pritarimo, o kada jį kiti broliai skriaudžia, ir jis tik gera iš tų skriaudų temato, žiūrėtojuje jis randa *pasigailėjimo,* užuojautos.

Atsižvelgdami į šiuos ypatumus, ***komedija vadiname atvaizdavimą paprastų žmonių su menkomis kliūtimis kovos, sukeliančios pasipiktinimą, juoką ir pasigailėjimą.***

2. Komedijos istorija.

Komedijos istorijoj svarbu pažymėti trys etapai: 1° klasikinė graikų komedija, 2° pseudoklasikinė prancūzų komedija, 3° naujųjų laikų komedija.

a) Klasikinė graikų komedija kilo iš tų pačių Dionizijo švenčių kaip ir tragedija — iš pavasario švenčių, kada būdavo džiūgaujama, triukšmingai einama per miestą, dainuojama, ir juokdariai scenas rodydavo. Ilgainiui pajuokos imta taikinti nebe dievui ,bet žmonėms; fabula imta iš kasdieninio gyvenimo, ir susidarė meno srities komedija. Garsiausias graikų komedijų rašytojas Aristofanas.

Pirmykštė graikų komedija laikėsi —

1°. laiko, vietos ir veiksmo vienumų;

2°. veikėju dalyvavo ir choras, išreikšdamas autoriaus nuomones ir sprendimus;

3°. turinį ėmėsi iš savo laiko gyvenimo, — žmones vadino tikraisiais vardais; vėliau konkretūs žmonės vaizduoti buvo uždrausta, ir komedija perėjo prie tipų;

4°. · komizmas buvo dažnai trivialus (nepadorus), kad moterims ir vaikams buvo net draudžiama komedijų žiūrėti.

b) Pseudoklasikinė prancūzų komedija reikalauja tų pačių trijų vienumų, veikėjus suskirsto į aiškiai teigiamus ir neigiamus, kurie atrodo dorybių įkūnijimu.

Didžiausias pseudoklasikinės komedijos kūrėjas Moljeras (XVII a.). Jo komedijos ir šiandien tebevaidinamos. Geriausios išverstos ir į lietuvių kalbą (Mizantropas, Tariamasis gydytojas, Tartifas, Juokingosios pamaivos ir t. t.).

c) Naujųjų laikų komedijai pradžią padarė Šekspyras. Jis paneigė pseudoklasikų taisykles ir įnešė daugiau natūralumo: intriga paini, daug veiksmo.

Lig paskiausių laikų komedija vaizduodavo arba 1° *papročius*, arba 2° *charakterius*, kada komedijos centre pastatydavo vieną veikėją ir pabrėždavo vieną kurį jo būdo ypatumą (Moljero „Šykštuolis“), arba 3° painią *intrygą*, kur visas pagrindas parodyti veikėjų komiškas būkles. Pagal tai, kurio elemento daugiau komedijoj yra, vadinama: *papročių, charakterio, intrygos.*

Lietuvių literatūroj pirmoji komedija Keturakio „Amerika Pirty“, paskum įžymiausi komedijų kūrėjai Čiurlionienė ir P. Vaičiūnas.

Klausimai. 1. Kas yra komedija? — 2. Kokio charakterio yra komedijos veikėjai? — 3. Su kokiomis kliūtimis jie kovoja? — 4. Kuriuos jausmus sukelia komedija žiūrėtojui? — 5. Kas davė pradžią graikų komedijai? — 6. Kuo charakteringa graikų komedija? — 7. Kuriuos žinote pseudoklasikinės, naujosios komedijos rašytojus? — 8. Kas yra parašęs komedijų lietuvių literatūrai? — 9. Kokią komediją esate skaitę? — Suraskite čia svarbiausius veikėjus, charakterizuokite juos, pasakykite, ko jie siekia, kokios kliūtys jiems į kelią pareina...

V. Drama siauresne prasme.

Mūsų dienų draminės poezijos kūriniai dažniausiai sujungia tragiškąjį elementą su komiškuoju taip, kad negalima jų priskirti nei tragedijoms nei komedijoms.

Tokis draminis kūrinys, kuriame eina ir tragiškas ir komiškas elementas, vadinamas tiesiog *drama* siauresne prasme.

Dramos veikėjai — vidutiniai žmonės, kliūtys vidutinės, atomazga — su katastrofa ar be katastrofos.

Drama stovi daug arčiau gyvenimo nei tragedija ar komedija, nes ir gyvenime lygiomis eina didingumas su menkybe, skausmas su juoku.

Drama atsirado XVIII a. Anglijoj ir Prancūzijoj. Jos vaizdavo miesto gyvenimą, dėl to buvo pavadintos miestiečių dramomis. Įžymiausi lietuvių dramos rašytojai yra Vincas Krėvė-Mickevičius („Skirgaila“, „Šarūnas“), Vaičiūnas („Sudrumsta Ramybė“, „Nuodėmingas Angelas“, ir kt.). Putinas („Valdovas“, „Moteris ir Žiedas“), Maironis („Kęstučio mirtis“, „Vytautas pas Kryžiuočius“).

Šiais laikais drama plačiai išaugus ir turi įvairiausių pavidalų.

Dažnai tenka susidurti su šiais draminių veikalų vardais.

1°. *Pjesė.* Šiuo vardu žymimas apskritai dramos siaurąja prasme veikalas. Turinys imamas iš realaus gyvenimo. (P. Vaičiūno „Sudrumsta ramybė“).

2°. *Melodrama.* Tai draminis veikalas, kuriame šalia žodžių ir vaidinimo vartojama muzika. Melodrama apskritai mėgsta išorės efektus, efektingas scenas (Santvaro „Žvejai“).

3°. *Vodevilis.* Komedijos rūšis. Jame ne tik kalbama, bet atskiros vietos (kupletai) ir dainuojamos. Nedidelio maštabo veikalas. (S. Čiurlionienės „Kuprotas oželis“).

4°. *Farsas.* Taip pat komedijos rūšis. Fabula labai sudėtinga, paremta netikėtais įvykiais. Jos tikslas ypačiai užkrėsti žiūrėtojai juoku.

5°. *Feerija.* Fantastiško lengvo turinio veikalas, mėgstąs efektingas, dekoratyvines scenas.

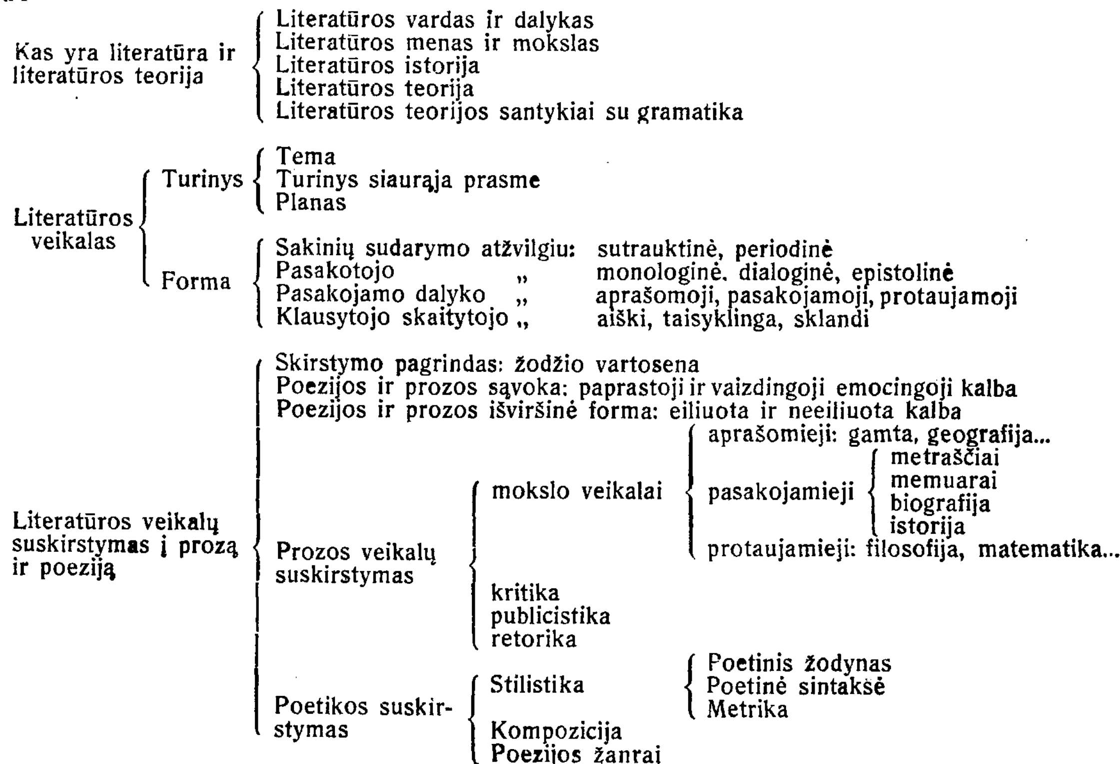
6°. *Misterija.* Misterijos vardas senas, viduramžiais vartotas, tačiau nėra išnykęs ir šiais laikais. Viduramžiais misterija buvo vaidinimas, kuriam turinys paimtas iš Šventosios istorijos: Kristaus užgimimas, nekaltų bernelių žudymas, Kristaus atsikėlimas iš mirusių ir t. t. Pirmiausia buvo vaidinamos bažnyčiose. Paskum, kada į religinio turinio misteriją ėmė spraustis pasaulinis elementas, iš bažnyčios iškeltos. Dabar misterijų turinys imamas iš žmonijos, tautos gyvenimo. Tautos ar žmonijos gyvenimo reiškiniai įprasminami misterijoj aukštesne ideja; juos valdo ne tik žmogus, bet aukštesnioji valia. Lietuvių literatūrai misterijų davė Vydūnas („Mūsų laimėjimas“), Krėvė („Likimo keliais“), Putinas („Nuvainikuota Vaidilutė“), L. Gira („Paparčio žiedas“ ir kt.).

Dažnai dramos pavidalas duodamas ir šiaip episkam ar pusiau episkam veikalui, kuriame išvidinio veiksmo yra maža: suminėtinos dramatizuotos poemos, dramatizuotos pasakos, dramatizuoti istorijos paveikslai ir t. t.

Klausimai. 1. Kas yra drama siauresne prasme? — 2. Kada ji atsirado? — 3. Kokias žinote dramas lietuvių literatūroje?

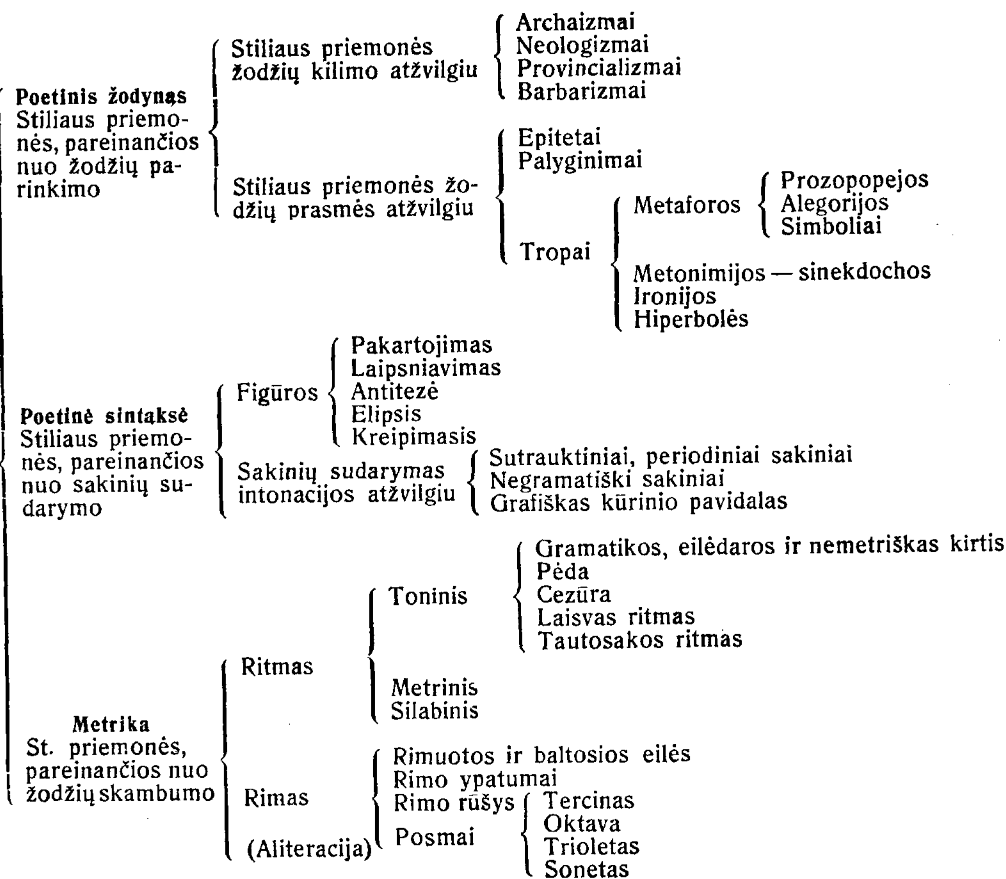
LITERATŪROS TEORIJA

POETIKA

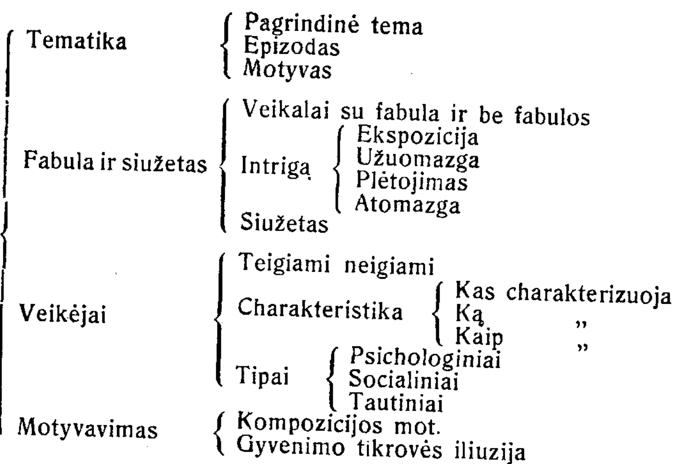

P—O—E—T—I—K—A

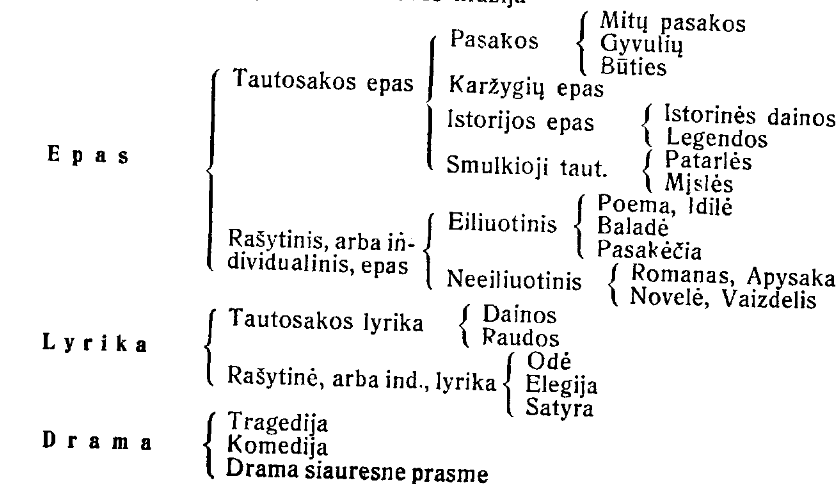
Stilistika

Kompozicija

Poezijos žanrai

Atitaisymai.

Pusl.	Eil.	Išspausdinta:	Turėjo būti:
3	5 iš v.	sujugiami	sujungiami
3	21 „	taikinti	taikyti
23	5 iš ap.	3. „Šventadieny“ yra aprašomoji forma	3. Kur „Šventadieny“ yra...
47	7 „	prąsmė	prasmė
49	13 iš v.	perplaukia	perplaukiau
58	12 „	vienodų	vienodu
61	9 „	Laivą | be irklo	Laivą be | irklo
61	11 „	chorėjas	chorejas
70	6 „	antrąja	antrąją
82	2 iš ap.	kurinį	kūrinį
91	3 iš v.	liaudies	liaudis
100	17 „	elementu	elementus
103	15 „	Vilniun vartai uždaryti	Vilniun vartai užkelti
111	13 „	pseudoklaskinėj	pseudoklasikinėj

TURINYS.

ĮVADAS.

Literatūros teorijos bendrosios žinios.

POETIKA.

Pirmoji dalis.

STILISTIKA.

Stilius ir stilistikos dalykas.

A.

Poetinis žodynas.

Trečioji dalis.

POEZIJOS ŽANRAI.

Poezijos veikalų suskirstymas į epą, lyriką ir dramą.

A.

Epas.

Epo veikalų suskirstymas į tautosakos ir rašytinį epą.

PRIEDAS

CHRESTOMATIJA

LITERATŪROS TEORIJOS PRATIMAMS

Pavyzdžiai literatūros teorijos pratimams sulasyti iš lietuvių raštų. Sutvarkyti maždaug ta tvarka, kaip vadovėlyje dėstomos literatūros teorijos žinios. — Kad chrestomatija nesusidarytų didelė ir nepabrangintų vadovėlio, pavyzdžiai rankioti tinkami bent keliems pratimams tie patys. Pav., „Laumės" pasaka tinka nagrinėjant kūrinio sudedamąsias dalis ir paskum kalbant apie pasakas; „Margieji sakalai" — kalbant apie ritmą, rimą, o paskum apie eilėraščio kompoziciją ir t. t. — Kai kurie dalykai, kurie literatūros teorijoj skiriami pratimams, čia neįdėti. Su jais susipažinti mokinys lengvai gali iš privačios lektūros, ypačiai dar jeigu metų pradžioj mokytojas paskirtų tam tikrus veikalus perskaityti.

J. A.

Laumė.

Kitados vargdienė žmona pagiryje viena šieną grėbusi. Neturėdama kur savo kūdikėlio padėti, ėmusi į medžio šakelę jį pasijusi ir pati begrėbdama pasišalinusi, nors vis širdyje krūpaudama, kad paukštis jos kūdikėlio nepagautų ar žvėris kad neprarytų. Tuo rūpindamasi, vakarop išgirdusi balsą prie lopšelio: „Čiū-čia, liū-lia; čiū-čia, liū-lia; netyčių darbas...“ Nusigandusi žmona šoka prie lopšelio ir randa tenai kūdikėlį, tyliai bemiegantį, didžiai brangiuose vystykluose įvystytą. Prasidžiugusi tuoj grįžtanti namo linksma su kūdikėliu. Bet, lig į savo trobelę neįėjusi, sutikusi savo kaimynę didžturtę ir džiaugdamasi papasakojanti apie laimę, kuri jos kūdikėlį buvo sutikus. Didžturtė gobšė, pavydėdama taip didžios laimės savo kaimynei vargdienei, ryto metą nunešusi savo kūdikį į pievą ir tenai į medžio šaką lopšyje pasijusi; pati paėjėjusi toliau grėbti, tarsi nieko nežinodama. Vakarop auklėjančios laumės balsas pas lopšį: „Čiū-čia, liū-lia; čiū-čia, liū-lia; tai tyčių darbas“. Didžturtė, vildamasi turtingesnė tapsianti, eina prie savo kūdikėlio, bet jį randa tenai pasmaugtą bei maitkauliais apkrautą.

Tautosaka.

Napalys skaito.

Kaip skaisti saulelė, Napalys pasirodė Šešiavilkių kieme savo netingėjimu ir mokėjimu skaityti... Kraipydamasis, burbuliuodamas, „raitas įjodavo“ į pirkią: kitaip negalima buvo pavadinti jo eigasties; verpte sukos po aslą, maišu pasidribindavo krikštasuolėje po langu, iškeldamas dešinę koją ant suolelio, o kairę ant suolo užustalėje. Ir tada tepradėdavo skaityti...

...Napalys skaitė tikrai žydišku temperamentu, kad net jam seilės tiško, nieko nepaisydamas, ar jo kas klauso ar ne; ar klausytojas pradžią girdi ar galą, — lygiai taip pat kaip kalbėtojas Londono Hayde Parke. Ir Šešiavilkių šeimyna tenkinos tuo,

ko gauna, juoba tenkinos girdimu dalyku, neg savo paties skaitomu. Skaityti vienas nemokėjo, kitas ne taip gerai paskaitė, trečias, ir gerai paskaitydamas, nepratęs, nepaslinko, arba biaurėjos bloga, sukta, dar neišdirbta lietuvių kalba, — taip Napalys skaitytojas ir buvo visiems reikalingas; jis paskaitė ir jau mokėjo persiversti per biauriai surašytą ir dar biauriau, be korektūros, išspausdintą senovinį raštą; lyg per suartą didelėmis velėnomis ir dar nenuakėtą dirvą...

...Ačiū jam už tai niekas nesakė, bet naudos dėl to nebuvo mažiau: lietuviai yra gimę tinginiai, ir jie į bet ką reikia tiesiog „įpratinti“, nelyginant teliukai putrą gerti — iš pradžių per pirštą, kol pradės patys. Užtat paskui pasakys tam pratintojui tokį ačiū, kurs bus lygus — su meile ir atminimu per visą amžių.

Vaižgantas.

Šventadienis.

Tarp Kirsnos kaimo ir pilies ant pievos vyrai ritinį mušė, mergos — vienos susėdusios šnabždenosi, kitos, iš lėto niūniuodamos, vainikus pynė iš žydinčių žolynų. Maži vaikai ėjo vanagu, blezdingą šoko, o radosi ir labiau išdykę, kurie katinais eidami vieni kitus per dilgyną ar per balaitę pertraukti taikė, sukeldami juokus ir užaugusių žmonių tarpe. Čia ir moters su pridengtomis galvomis tai gobtuvais, tai skepetomis sėdėjo pavėsyje. Netoli nuo moterų šeimynų tėvai, lėti vyrai, ant lygumėlės paunksnyje plačiai išsikerojusios liepos susėdę ir sugulę ant vejos, teiravosi apie namų darbus ir viešus reikalus. Po kita liepa žili seniai šnekučiavosi, kretendami žilomis galvomis, minėdami savo jaunystę: gėrėjosi vaikais, anūkais. O kelios bačkelės, pavestos jų globai, aptaisytos šiaudais, kvėpė midum, kvėpė alum ir gardžia gira...

... Tuo tarpu iš girios keleliu pasirodė beeinančiu du vyru. Vienas gana jau senas, prožilis, antras — vyras pačiame amžiaus smagume. Senis nešėsi kankles. Užmatę juodu, sujudo ant pievos visi žmonės, ir seni ir jauni.

— Mergos! vyrai! kelkite! — šaukė iš vyrų pulko jauno vaikino balsas ir pridėjo: ...

... — Sereikėli, paskambinki linksmą!

— Naują, Sereikėli! — prašė kiti.

— Duokite jau jūs, nuobradai, kveptelti žmogui! — sutrėmė dainiaus bendras.

— Tegul! Aš nepailsau! — atsakė į tai senis ir, pasirinkęs liepos paunksnyje vietą, atsisėdo ant vejos, paguldęs kankles ant kelių.

Suskambėjo smagi blezdingos daina, sujudindama ir senus ir jaunus...

... Davęs truputį pasilsėti pirštams, senis užskambino kitus šokius ir dainas. Atsirado dabar ir antros kanklės šalia senio, kurios pritarė jam dainose. Kelios patvaresnės poros jaunųjų sklaidė dar po pievą, bet, kaip matyti, pailso ir jos. Pailso pagaliau ir Sereikos pirštai, ir jis padėjo kankles šalia savęs.

— Sereikia! — šaukė pastebėjęs tai seniai. — Eiki šen pas mus.

— Šen prie alaus!! — gaudė, viliodama prie savęs kita minia.

— Prie mūsų! — rėkė žmonės iš kitos šalies.

Kol kiti šaukė, du seniu, paėmusiu Sereiką už pažastų, nusivedė pas save, prie midaus bačkelės. Netrukus ties šita bačkele susirinko beveik visas vyrų pulkas, tiktai kai kur retas iš jaunesniųjų įsimaišė į moterų būrelius neva pasišnekėti. Buvo ir tokių, kaip va Rėklių Lakišius, kurie, nutilus senio kanklėms, bandė ant savųjų tas pačias dainas išvadžioti, kurias ir senis griežė. Žinomas dalykas, jog toli jam buvo prilygti Sereikai...

... — Tėvuli! Kaip tu padarai, jog tau visados išeina puikios dainos? — kalbino senį Lakišius. — Aš tartum nesigailiu nei pirštų, nei nieko, kad išmokčiau... Čia, kaip matau, man trūksta lyg ko nors, ko aš nesuprantu ir nemoku Pamokyki mane, tėvuli!..

... — Nori, vaikeli, būti dainium, tai klausyki prigimties dainų ir krauki širdyje. Klausyki senų-senovių aidus, kur tvoskia nuo mūsų žemės, prosenių jausmus pajauski ir krauki viską širdyje, jeigu ten esama vietos tam lobiui. Girių glūdumose, upių skardžiuose, ant senų kapų mūsų prosenių liūdi

užkeikti dainų balsai. Nuo tenai juosius imki, o būsi dainium. Žmogus dainium tavęs neišmokys.

Nutilo senis, apmalšo ir kanklių balsai. Kanklės iš lėto skambėjo, tartum, tolimų giesmių aidai. Gaida sekė gaidą, kaip debesėlis padangėj debesėlį seka. *Pietaris.*

Bobulės pasaka.

Atsiminė Antanukas, kad ir apie mešką senelė daugel daugel jam pasakojo gražių pasakų.

— Bobule, pasakyk man pasaką! — prašo jisai senelę.

— Seku seku pasaką, kremta vilkas ašaką, kremta, ryja, nepraryja ir užspringsta, — erzina jį Alena.

— Ne tą, aš tokios nenoriu, — pyksta Antanukas. Alena juokiasi, patenkinta, kad suerzino Antanuką.

— Tupi vilkas ant kelmelio, koja dantis krapšto... — erzina ji toliau vaiką.

Antanukas supyko, suraukė kaktytę ir graso jai kumščiuku.

— Na, na! Tylėk!..

— Nekirkink, begėde, vaiko. Mazniule! — pabarė Aleną senelė.

—Kokia tau pasakyti pasakėlė? — klausia ji anūką.

Antanukas tiek jau jų buvo girdėjęs, kad nė vienos dabar neatmena, visos jam susipainiojo mažutėj jo galvutėj.

— Kuri gražiausia, gražiausia, bobule! — prašo jisai ir slenka dar arčiau prie senelės.

Senelė sustabdė ratelį, pasitaisė ant galvos skarą, paskui atleido verpstoko raikštį, perrišo, pataisė kuodelį, paseilino pirštus ir vėl ėmė verpti.

— Už jūrių, už marių, už mėlynųjų yra, anūkėli, tokia šalelė, kur saulelė skaisčiau šviečia, paukšteliai linksmiau čiulba... — ima pasakoti senelė pasaką.

Ji pasakojo apie mažąjį Jonulį, apie jo vyresniąsias seserėles, apie jų žiaurią pamotę, kuri Jonulio neapkentė ir jį pasmaugti norėjo. Būdama gudri ragana, gilia nakčia ji pavertė Jonulį juodu ereliu, nunešė jį tvartan avinėn ir paleido tarp mažų ėrelių.

Visi ėreliai buvo balti, gražūs, tik vienas Jonulis buvo juodas. Visi ėreliai avinėj linksmai šokinėjo, tik vienas Jonulis buvo nuliūdęs. Jis pas dureles stovėjo, gailiai verkė ir jaunų sesulių šaukė...

O tuo metu sesulės visur broliuko ieškojo — ir giriose, ir pievose, ir laukuose. Niekur nesuradę Jonulio, jos dabar sėdėjo ant upelio kranto ir gailiai verkė, manydamos, kad nuskendo mažas brolelis giliam vandenyj...

... Kada senelė ėmė pasakoti, kaip ragana pamotė įkalbėjo tėvuliui papiauti ėrelį Jonulį, kaip Jonulis visa girdėjo, tėvulį peilį gelandantį matė, bet į jį prakalbėti negalėjo, tik gailiai verkė, ašarėlės iš akelių jam byrėjo — Antanukas suvirko visa gerkle, kad net senelę nugąsdino.

— Ko tu dabar, anūkėli? — nusistebėjo senelė.

— Kad man Jonulio gaila!.. — bliauja Antanukas.

V. Krėvė.

Mamuže mano...

Mamuže mano, senoji mano,
Noriu saldaus miegelio.
Dukryte mano, jaunoji mano,
Eik į naują klėtelę.
Mamuže mano, čia negaliu miegoti
Mieguži išmiegoti.
Žirgytis žvengia, stainelė skamba,
Čia negaliu miegoti.
Dukryte mano, jaunoji mano,
Eik į rūtų darželį.
Mamuže mano, čia negaliu miegoti,
Mieguži išmiegoti.
Vėjužiai pučia, rūtelės linksta,
Čia negaliu miegoti.
Ir štai atėjęs jaunas bernytis
Pagauna mane barti.

Merguže mano, jaunoji mano,
Negeisk saldaus miegelio!
Išsimiegosi, mano mergyte,
Šventų dienų naktužėj.
Atsisilsėsi, mano jaunoji,
Staklėse beausdama.

Tautosaka.

Senoji ir naujoji gadynė.

Tarp lietuvininkų daugsyk tuls randasi tokis,
Kurs, lietuviškai kalbėdams ir šokinėdams,
Lyg kaip tikras vokietis mums gėdą padaro.
Daug tarp mūs yra, kurie durnai prisiriję,
Vokiškas dainas dainuot ir keikt pasipratin,
Ir kaip vokiečiai kasdien į karčiamą bėga.
Ak, kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės,
Kaip dar prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo
Ir nei kurpių nei sopagų dar nepažino,
Bet vyžas, kaip būrams reik, nešiodami gyrės.
Tai dar viežlybų kaimynų beigi bičiulių
Gėdėtis ir juos išpeikt nė viens neprivalė.
Ogi dabar, žėlėk, Dieve, tik gėda žiūrėti,
Kad lietuvninkai kaip vokiečiai sopaguoti,
Ar su kurpėm rudenyj ant čėsnių pasirodo.

Duonelaitis.

Leonas Pagirys.

— Kodėl šiandien nevažiavai daktaro? — (paklausė šeimininkas atėjusį Leoną Pagirį).

— Kad neturėjau laiko: reikėjo į skodą važiuoti... užvarė po štropa; tata pats liepė važiuoti.

— O ką ten padirbot suėję?

— Vot, jei bog, nieko nežinau... Dar mažne į kalodnę įkišo, kad aną velniai!..

— Na, meldžiamasis, už ką?

— Mat, kai nuvažiavome kartu su Statkumi, Rugienio žentu, jis sako: „Dar skodo nėra, eikim išmausim po kručoką“. Nulėkėm pas Srolį — tas neduoda arielkos pirma skodo... Paskui Berliukas įvedė mudu į kamarą per stadalą, išmovėm trejetą pusbutelių vienudu — ir nuėjom į selską... Statkus eidamas man sako: „Lęonai, tūrėkis smirno, bo paršedninkas yra atvažiavęs“... Įėjom į vidų. Mat, aš pamiršau kepurę nusimauti, stačiai priėjau prie pat stalo... Pišorius sušuko: „Što tu takoj!“ Aš pasidrąsindamas atsakiau: „Levon Pagir, vaša visoka parodije!“ Padalino akis kaip velnias šaukdamas: „Peštuk, u kalodna!“ Vyrai pradėjo mane stumti, mažne pavirtau, mat, arielka apsėdo... Ledva jau Statkus pripuolė, nutraukė man kepurę, nutildė pišorių, prižadėdamas magaryčių; mane atrėmė į pečių, liepė stovėti... *Žemaitė.*

Kūtvailiškių pievos.

Kūtvailiškių pievos išeina pailga lygme išilgui Ventos. Nuo sodós pusės kalvos ir kelmuoti dirvonai, priešais, antroj pusėje, pušynai žaliuoja. Venta po plotmą visaip išsivinguriuoja, skiriasi į šakas, kurios, vingį aprietusios, ir vėl į krūvą susibėga, bet plaukti tiktai per potvynius tepakilsta, o vasarą niukso ant vietos, pabliurusi dumblais ir purvynais, per tat ir pievos šlapios ir smukios, išdžiūsta tiktai pasitaikinus giedrai vasarai. Tankiai per šienpiūtę tyvaliuoja vanduo po žolyną pasruvęs, o jei kartais sodresnis lietus sudrožia, tada Venta, beveizdint, pakilsta, išsiliejusi plačiau priduoda vandens šakoms, ir susibūrusios visos per viena pasijudina plaukti. Tuomet nuplukdo, nuneša pradalges, kupsčius ir kūgius, o stačioji žolė, aptvinusi ligi viršūnių, lenkiama sraunumu vandens, susikloja gulsčia ligi pat žemės. Tuomet šienaujantiems padaro nemaža šoros. Užtat, nusekus pavasario potvyniams, stojus giedrai, atstu pirma šv. Jono subrūzda jau sodiškiai po ventas valiuoti. *Žemaitė.*

Aukso sapnas.

Raudoniems saulėlydžiams begęstant, baltų rožių sidabrinės akys žiūri į mane pro langą...

Ir nuskyniau vieną baltą rožę ir glaudžiau prie žiedo karštą kaktą... Motin mano! ar ne tavo rankos — baltos, meilios, kvapios ir švelnutės — taip mane meilingai glamonėja? Ar ne tavo tai rankelės brangios?

Ašaroms apsirasojo žiedas...

O pro langą sidabrinės akys žiūri vis. Ir jųjų kvapo bangos audžia seną aukso sapną. *Š. Ragana.*

Kranklys Krankluotis.

Jojo bajoras per žalią girią, pagal juodųjų didžiųjų raistų, ir bejodamas pamatė kranklį bekrankiantį. Kranklelis lekia, juodais sparnais tankiai mosuoja.

Ištempė bajoras miklią kilpinėlę, įdėjo aiklią droželę, nušaus bematant krankluotį kranklelį.

— Krank-krank, jaunasai berneli, netempk miklios kilpinėlės, nedėk aiklios drožtelės, nešauk mane krankluočio kranklelio!.. Žinau tavo sunkią godelę, tavo didžią nelaimę! Nešauk mane, berneli, tai aš tau pasakysiu, kaip be baimės užmigti, kaip ramiai atsikelti.

Nustebo jaunas raitelis, kranklio balsą išgirdęs: tiek metų medžiojo, tiek dienų pragyveno, dar niekuomet negirdėjo, kad kranklys kalbėtų, žmogaus mintis minėtų. Nusigando be galo jaunasai bernelis, nuleido baltas rankeles, išpuolė mikli kilpinėlė, pabirėjo aiklios drožtos vėlytėlės.

— Krank-krank-krank, jaunasis berneli, nesibaidyk manęs, garsusai bajorėli! Tik pabalnoki savo ristąjį žirgelį žalio šilko balneliu ir kamanoki juodbėrėlį grynuoju aukseliu, žeboki žirgelį sidabriniais rudilais, pakaustyk aukselio pasagėlėmis, tai tad joki tolimon šalelėn, į marias mėlynąsias, Prūsų žemelėn; ten rasi didį gojų, o tame gojuje seną senutėlį, po ąžuolu plačialapiu besėdintį, kaitrią ugnį bekuriantį. Tai jam išporyk savo darbelius, tai jam pasakyk savo vargelius, tai jis tave pamokys, kaip užrūstintus dievus permaldauti.

Taip prakalbėjęs nuskrido kranklys krankluotis.

V. Krėvė.

Liepelė.

Tu, liepele, tu žalioji,
Graži tavo viršūnėlė.
Viršūnėlė aukso žiedu,
Liemenėlis sidabrėliu.
Po ta liepa, po žaliąja,
Stovi nauja lovytėlė.
Prie tos lovos, prie naujosios,
Margas krėslelis stovėjo.
Tam krėslely, tam margajam.
Jauna mergelė sėdėjo.
Ei, berneli, jauns berneli,
Kur mane jauną dėsi?
Aš turiu seną tėvelį:
Tur tėvelis margą dvarą,
Tur tėvelis margą dvarą,
Ten tave mielą parvesiu.

Tautosaka.

Ašarėlės krinta.

Ne taip skamba akmenėliai,
Patkavom daužyti,
Kaip vaitoja mūsų broliai,
Šiaurėn nuvaryti.
Ne taip staugia platus plentas,
Gniaužtas diližonais,
Kaip vaitoja mūsų žemė
Po svetimais ponais.
Ne taip puola drėgnas rūkas,
Kai dienelė švinta.
Kaip gausingai mūsų brolių
Ašarėlės krinta.

Baranauskas.

Vakarinė giesmė.

... Ir taip jam skamba toji dainelė, lyg šimtas lakštuoja lakštelių plačiojoj girelėj, lyg šimtas liūliuoja mažų vieversėlių žalioje pošnelėj...

Kaip gegulė kukuoja, kaip raiboji žaliam beržely tupėdama, dainuoja trečiam daili karalaitė — ir šneka jam gintarų kankliai, kaip skundžiasi žuvusi niekais jaunystėlė, kaip verkia nykstančios jo svajonėlės, kaip užliūliuoja vargelio dainelė visam amželiui vargti, be vieko žūti. Ir sunkus jam dainėlės aidas, kaip sunkios aukštųjų kalnelių uolos, vai, ir šalta jam toji dainelė, kaip lygiam lauke šiaurus vėjelis; vai, spaudžia tam liūdną širdelę, lyg smeigia aštrūs iešmų ašmenėliai, lyg degina dėmės jausmeliai.

V. Krėvė.

Vėjavaikis.

Pasikinkęs jauną vėją,
Vėtrą šaunią apkabinęs,
Leidžiuos per padangių plynes
Su pavasariu lenktynių.
Gulbės — kelią!
Gervės — kelią!
Debesų keliu didžiuoju
Aš važiuoju!
Mano skraistė lengvo rūko
Plasta padangėj ištysus.
Mano vėtra kai padūko —
Išsislapstė žvaigždės visos,
Mėnuo nuo dangaus paspruko.
Kas man vėtrą paviliotų?
Kas man vėją pažabotų?
Debesų keliu didžiuoju
Tik aš vienas tevažiuoju...
Lik, pavasari, tarp pievų!
Gaudyk savo varles, sliekus...
Paukštės ilstančios, — sudievu!
Aš pralenkiu ir palieku.

K. Binkis.

Kirto galvelę.

Kirto galvelę
Kaip kopūstužį.
Bėgo kraujužėlis
Kaip upužis.
Virto brolių liemenėlis
Kaip girios ąžuolėlis.

Tautosaka.

Ir buvo iš ko: laikė karvę, iš kurios primilždavo tokią milžtuvę, kurioje kūdikis galėtų nuskęsti. *Vaižgantas.*

Dirbo atsitiktinai, daugiausia eidamas į budynes giedotų, nes balsą turėjo gražų ir didelį, kaip Gondingos varpas.

Vaižgantas.

Įkandin įslinko į vidų... Jonukas... Stambus, aukštas, plačiausių pečių, per didumą truputį sulinkęs, rankos degutuotos, burna kaip sėtuvė, nosis kaip už trečioką agurkas, akys užgriuvusios, galva didžiausia, pasišiaušusi pilkais plaukais ir nulinkusi į pryšakį, įremta liemenyje ant drūkto sprando.

Žemaitė.

Trobos stogas storai apkerpėjęs, kur-ne-kur tarpais styp-so stiebai žolių, vasarą žaliavusių ant stogo, kerpės kėkso kukuliais kaip duonos kepalais. Visa stogo paviršė rodėsi kaip kęsynė skynimuose. Stogas per vidurį giliai įlinkęs kaip kumelės nugara; viduryje iškišta lentų gerklė, kamino pavidalu, dabar visai nukrypusi į vieną pusę: rodėsi, lyg kad troba galvą kraipo. *Žemaitė.*

Vyrai kinkuoja ir slenka į vieną pusę; moteriškosios velka, šliaužia priešingai, į antrą pusę; vilnija kaip varpos, vėjo linguojamos maišosi, marguoja žaliosios ventų plotmos, tartum baltų žąsų prisklidusios. Taškosi po vandenį, murdosi po dumblynus, bėgioja, rodos, banda gyliuojanti. *Žemaitė.*

Bevelyčiau varlele šokavusi, neko į tokių beširdžių nagus pakliuvusi. *Žemaitė.*

Aušta aušrelė pro rūpestėlį,
Teka saulelė pro ašarėles.

Tautosaka.

Ten vedžiau, kur palei kapą dreba merdinti senatvė.

Putinas.

Linų laiškelis.

Ar aš nesakiau
Tavei, mergele,
Neik per linų laukelį.
Vai, užkris, užkris
Linų laiškelis
Už geltonų kaselių:

Ne vienai dienai,
Ne valandėlei, —
Visam tavo amželiui.
Žaibuok, žaibeli,
Griausk, perkūnėli,
Užmušk piktą vyrelį.

Tautosaka.

Margi Sakalai.

Lydėdami gęstančią žarą, vėlai
Pakilo į dangų margi sakalai.
Paniekinę žemės vilingus sapnus.
Padangėje ištiesė savo sparnus.
Ir tarė margieji: „Negrįšim į žemę,
Kol josios pakalnės ir kalnai sutemę.
Sapnai ir šešėliai padangėse mums
Šviesiųjų į saulę kelių nesudrums.
Mes, skaisčiąją aušrą dangum pasiviję,
Iš josios vainiko nuskinsim leliją —
Ir miegančios žemės laukus ir uolynus
Paversim į žėrinčius saulės gėlynus“.
Ir, tarę, suplojo iš naujo sparnais,
Tolyn ir aukštyn, kolei kraujas užkais
Pavytusios saulės ieškota liepsna,
Ir, tarę, suplojo iš naujo sparnais,
Bet štai rytuose jau nuraudo dangus,
Jau nušvietė saulė uolas ir laukus,
Tačiau iš dangaus nei anksti nei vėlai
Negrįžo į žemę margi sakalai...

Putinas.

Šilelis.

Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę!
Kas jūsų grožei senobinei tiki?
Kur toj puikybė jūsų pasidėjo?
Kur ramus jūsų ūžimas nuo vėjo,
Kai balto miško lapeliai šlamėjo,
Ir senos pušys siūravo, braškėjo?
Kur jūsų paùkščiai, paukšteliai, paukštytės,
Kurių čiulbančių taip ramu klausytis?
Kur jūsų žvėrys, gyvuliai, žvėreliai?
Kur žvėrių olos, laužai ir urveliai?
Visa prapuolė, tik ant lauko pliko
Kelios pušelės apykreivės liko!..

Skujom, šakelėm ir šiškom nuklotą
Kepina saulė nenaudingą plotą,
Į kurį žiūrint taip neramu regis:
Lyg tartum rūmas suiręs, nudegęs,
Lyg kokio miesto išgriuvus pūstynė,
Lyg kokio raisto apsvilus kimsynė!..

Baranauskas.

Šešupės tiltas.

Jau pusėtinas laiko galas, kaip tysau ant Šešupės. Jau daug vandens praleidau į Baltjūres; daug žmonių ašarų ir prakaito nuplaukė drauge su vandeniu; daug kojų, kurios mane mindžiojo, supuvo kapuose...

Pagimdė mane Lietuvos miškas; išvedė į svietą lietuvių rankos; nuo Lietuvos žirgų kanopų pirmąkart sudundėjau...

O drūtas buvau tiltas!..

Dar pamenu tą gadynę, kada ponai važinėjo, o žydai vaikščiojo pėsčiomis. Perlėks būdavo karieta, su ketvertu užkinkyta, — aš nė nejaučiau!..

Sueis viso miesto žydai nuodėmių skandint — aš nė nelinkt. Pervažiuos storiausias prabaščius — aš nė nekrust,... dar man smagiau, kad išlaikiau. Arba pavasarį, pradėjus lytims eiti, ponpalaikiai sustoję žiopso ir laukia, kada mane parmuš lytis.

— O jūs, žiopliai, manydavau: — aš netoks lepus, kaip jums rodėsi! Mane ne guvernantės augino!

Nueidavo sau lytis, o aš kaip stovėjau, taip ir stoviu.

Teisybę pasakius, tai ir lytlaužos be reikalo styrėjo. — Tik man garbę mažino.

Tvirtas buvau...

(Tiltą rusų valdininkai neva taisė, bet iš tikrųjų tik susilpnino).

... dabar aš jau toks ir tiltas.

Važiuoja tuščiomis, o aš siūbuoju, tarytum kliūbai; eina pėsčias — aš siūbuoju; šunelis zovada perbėgs — aš taipgi siūbuoju. Sakau, kad nebūčiau atgriebęs nors keletą savo senųjų dalių, tai būt buvę po manęs. *V. Kudirka.*

Nuostabios naktys.

Dabar tokios trumpos ir nuostabios naktys —
Budėjimų naktys — kerėjimų naktys!
Jei kartą išeisi
Pažvelgti, kaip leidžiasi saulė už kalno,
Jau tu nebegrįši namo — jau tu niekad namo nebegrįši.

Tu eisi ir eisi į nuostabią naktį,
Kur šilima kvepia užmigusi žemė,
Kur saulės šešėlis,
Kaip Dievo Dvasia virš pasaulio plazdena, —
Į naktį, kur vakaras rytą, kaip mylimą brolį, bučiuoja.

Sustoki!
Sustoki prie kryžkelio liūdno smūtkelio:
Šią naktį jo akys kaip motinos meilė...
Už girių, už kalnų
Toli pasiliko gimtinė pastogė —
Ir nuostabios vakaro aušros toli pasistūmė į rytus.

V. Mykolaitis Putinas.

Baltieji kalnai.

O baltieji kalnai, o baltieji kalnai,
Nusilenkti aš jums kaip dievams atėjau.
Jūsų skraistė — dangus, karūna — žvaigždynai,
O ir saulė jus myli užu viską labiau.

Vai, baltieji kalnai, — nebylieji dievai,
Ar jūs mokat taip jaust kaip mažoji širdis:
Ir kentėt, ir mylėt, ir skrajoti laisvai
Ten, kur krykščia jaunatvė, ten, kur siaučia mirtis.

S. Neris.

Trys berželiai.

Gale lauko toli
Trys berželiai auga,
Trys berželiai svyruonėliai
Tarpu savęs kalba:
— Kad bernelis būčia,
Puikus raitužėlis —
Saulės kardu sušvytruočia,
Naktelę nuveikčia...
— Kad bernelis būčia,
Jaunas artojėlis —
Viso svieto varguželį
Žagrele aparčia...
— Kad bernelis būčia,
Tėvulio sūnelis —
Bėrą žirgą pasbalnojęs
Pas mergelę jočia,
Pas mergelę jočia,
Gailią epušėlę —
Apkabinčia, nuraminčia,
Kad taip nedrebėtų...

L. Gira.

Jaunystės daina.

Ei, jaunyste, tu galinga,
Tu linksma, šviesi, audringa,
Kaip žaibai dausų!
Nieks tau kelio neužtvenkia,
Tau pasaulis galvą lenkia
Iš kovos balsų.
Jei pasišventė jaunystė,
Kas pasauly gal išdrįsti
Jo mėgint jėgų!
Kovose jai laimė duota.
Drąsiai eis apvainikuota
Laurų vainiku.

Dėl gyvenimo likimo
Vien kilnaus pasišventimo
Mūšin vedini,
Mūsų ateitį miglotą
Sielų pajėga liepsnota
Skaidrins tik jauni.
Tik per sunkų žemės tvanką
Tiesk dangun, jaunuoli, ranką:
Tavo ten mintis.
Ten nuo krašto ligi krašto,
Ant žvaigždėto gyvo rašto
Spindi Ateitis.

Putinas.

Kryžkely.

Ilgisi ant kalno pušys.
Meldžias vakaro tyla.
Sutemose verkia smuikas.
Verkia alpstanti siela.

Vai atplauks baltoji gulbė
Ir liepsnų sparnais sumos.
Aš išeisiu šviesiais rūbais
Iš užburtos sutemos.

S. Neris.

Apuokas ir asilas.

Per girią ėjo asilas apspangęs:
Į didį kelią buvo išsirengęs.
Na, ir paklydo, sakant tiesą gryną.
Sustojo vargšas ir gailiai vaitojo.
Laimė, kad krūmuos apuokas snapsojo.
Jis pagailėjęs to pakeleivingo,
Žadėj vadu būt žvėries nelaimingo.
O apuokas naktį, kad būtų tamsiausia,
Pažįsta, mato viską kuo geriausiai.
Užtūpė veŕkiai ant asilo sprando,
Ir jau abudu keliaut toliau bando.
Balas ir duobes, kelmelį kiekvieną
Prasilenkdami, sau drožė kaip dieną.
Rytą dar saulė šviesi netekėjo,
Pakeleivingi iš girios išėjo.
Tad asils melsti apuoko malonės,
Kad vadu liktų jam visos kelionės.
Mat, pravadyrių norėjo sau gauti,
Paskui per svietą išilgai keliauti.
Asilo prašyms apuokui patiko,
Ir vadžiot spangį kvailys pasiliko.
Dienai prašvitus, tarytum ant juoko,
Aptemo akys varguolio apuoko.
Kad ir nemato, ir akyse juoda,
Bet kelią rodo — giliuoti neduoda.
„Suki į kairę — po tiesei duobutė!“
Po tiesei nieko, po kairei grabutė.

„Dar syk į kairę!“ O ten duobė buvo.
Abu į duobę ant sprando įgriuvo.

Kas tik klausė kvailo vado,
Tas tikrai nelaimę rado.

V. Kudirka.

Daktaro giminės.

„Daktaro giminėmis“ Gondingos žemaičiai tevadino du pačiu turtinguoju savo miestelio žydu: galanterininką ir mėsininką. Su jiem dviem Gintautas atvirai „tesigiminiavo“. Mūsų ar žydų šventavakariais, kada Sviestavičiaus nebuvo, miestelėnai vis matydavo juodu daktaro gonke besėdint ar girdėdavo pro langą valgomajame kambaryje prie virtuvo belermuojant. Galanterininkas Seligmann, lietuviškai išvertus, būtų: palaimintasis, laimingasis, žmonių trumpai šaukiamas: Zelka, buvo dar jaunas žmogus: jam, nuo žydų „metrikos“ betariant, dar tebuvo trejetas vaikų. Mažutis, smulkutis, trumpai nusikirpęs, ne tik plaukus, ir barzdelę, trumpais, siaurais drabužėliais, — jis rodės greičiau miestiškai, ne sodietiškai; arba visados pasirengęs su kuo bėgti lenktynių ar su bradiniu bristi. Be barzdos, kuri buvo taip juoda, kad žmonės dar šaukė jį „Švaksabarzdžiu“, atseit, suvaksuota barzda, niekas kitas nereiškė jokio jo rimtumo. Tuo gi tarpu visai kitaip buvo. Zelikmanas buvo ilgai mieste pagyvenęs, gerokai apsišvietęs, gražaus apsiėjimo pramokęs ir toks lemtūta flegmatikas, kokiuo didesniu bebūti žydiškas būdas temperamentas nė nebeleidžia.

Mėsininkas buvo jau senas. Apie jo vaikus niekas nebekalbėjo, nes jau paskutinę dukterį buvo ištekinęs, o iš pirmųjų jau turėjo visą krūvą anūkų, kurių jis nei bepažino, nei jų vardų beatminė, tik bežinojo jų skaičių ir tuo tesidžiaugė, regėdamas savo vaisiuje įvykusį senovinį palaiminimą: kaip jurmalos smiltelių. Jis vadinosi visai netinkama jo amatui pavarde: Schumacher, lietuviškai išvertus, būtų: kurpius, nors niekas neatminė, kad bent kurs jo bočius būtų buvęs batų siuvėjas.

Šūmakeris buvo didelis didelis, labai įsiganęs storapilvis stipruolis, baltutelaite ligi juostai, gražia, tankia plačia barzda,

storais sraigiais susisukusiais peisais prie tyčiomis trumpai kerpamų plaukų, idant peisai dar ilgesni matytųs. Dėvėjo ilgiausiais, kuone ligi žemei balakonais, visados atsagstytais. Tad būtų rodęsis gryniausias tipas jau nykstančių senažydžių, kad būtų dar avėjęs čeverykomis su sagtimis, dėvėjęs išleistus cicelius ir šlikę, arba „šašdangą“, nuo žmonių betariant, ir jūsėjęs šniūreliu. Galicijoje tokių dar kiek tik nori. Tik Šūmakeris visa to nebevartojo, nors buvo ištikimas talmūdininkas. Gal jį buvo pagadinę šių dienų kultūros veiksniai.

Be Talmūdo ir Biblijos, kitokių mokslų Šūmakeris buvo kaip ir nėjęs; tačiau išsilavinęs buvo, kip tikras inteligentas ar, tikriau sakant, miestelėnas. Ir ką žinojo, tai žinojo tvirtai ir pamatingai; Talmūdo ir Biblijos ištisus skyrius atmintinai. Kad būtų reikėję kokiam artistui, piešėjui ar skaptuotojui modelio Mozei ar kuriam Senosios Sandoros Pranašui padaryti, būtų tetikęs Gondingos patriarchas Šūmakeris. Viena rimtybė pasižiūrėti.

Tuo tarpu visai kitaip buvo, kaip ir Zelikai. Neklystanti gamta, padarydama tuodu žydu, rodės benebūsianti suklydusi savo nuoseklume, duodama jiem dviem išvaizdas, visiškai neatitinkančias vidaus: biznio strukuodegio lėtam flegmatikui, ilgabarzdžio, ilgašvarkio pusantražydžio — gyviausiam, karščiausiam, grynai žydiško vasārių žmonių būdo Šūmakeriui.

Abudu žydu buvo saviškai labai doru: destis, tiek jau turtingu, jog nebereikėjo sukti ir apgaudinėti dėl laimėjimo keleto skatikų.

Didesnių priešingybių, rodės, nė pramanyti nebegalima, kaip tarp Zeligmano ir Šūmakerio. Tuo gi tarpu didesnių draugų ir sėbrų, kaip jiedu buvo, taip pat neradai. Jiedu tesiskyrė darbo valandomis. Ligi tik uždarė savo įstaigas, jau buvo drauge ir taip riejos, lyg visam miesteliui skandalą keldami. Rodės, štai štai, subėgs visi naujienos ištroškę žyduičiai. Tačiau niekas nebėgo; niekam tai nebebuvo naujiena, kaip Šūmakeris „prietelingai“ šnekas.

Milžinas Šūmakeris neužaugą Zelikmaną vedžiojosi, tikrai, kaip karvė veršiuką ir užpuldinėjo jį kaip tikras mėsinėtojas, kimbąs su peiliu tučtuojau patraukti jam per kaklą ir išdaryti.

Šūmakeris žengė skersomis, vieną savo skverną kišdamas pirmyn, antru lyg savo pėdsakus šluodamas paskui; pats visu kūnu kvempės ant žemo Zelikmano, idant visa savo barzda, ne viena tik burna, galėtų kalbėti savo draugui stačiai į veidą. Zelikmanas visai skendo Šūmakerio balakono skvernuose ir ėjo taip pat skersomis, kiek tik begalėdamas, gręždamas jam nugarą, idant turėtų alsuoti oro.

Kai sėdomis abudu šnekėjosi, Zelikai nebuvo lengviau: Šūmakeris šaukė dar garsiau, net seilės jam tiško; ir tokiuo įnirtimu savo barzdą kratė, kad net akys jam raudo nuo kraujo užplūdimo į galvą; ir kas minutė šokinėjo į Zeliką jam prie pat nosies prisikišti. Zelika tada rodės nebetekęs paskutinio vieko, vos vos bepakeliąs savo ranką ir silpnučiu balseliu betesiąs geruoju prašyti:

— Setze'ch, setze'ch! Sėskis, sėskis.

Senis sėdas, sausai nusispiauna, pasidairo į šalį, daugiau savo minčių, neg vaizdų žiūrėdamas; ir ligi tik pagavęs kokią naują savo ar išgirdęs iš Zelikos, vėl šoka kaip padūkęs jam į akis. Ir vėl tasai rankele ramina:

— Setze'ch, setze'ch!

Abiem atėjus į daktarą Gintautą, Zelikmanui buvo dar sunkiau.

Abudu miestelio žydbajoriai draugai, jausdamiesi tikrai pirmaisiais jo piliečiais, su savo daktaru sveikinosi už rankų, pirmieji atkišdami savąsias ir trumpai, vėžiškai kinktelėdami jam galvom:

— Guten morgen, guten abend, Herr Doktor!

— Guten morgen, Herr Schumacher, Herr Seligmann! — atsisveikindavo Gintautas.

Paskui dideliu pamėgimu asmeninės savo vertybės Zelika delikatniai papešiodavo strukutę savo barzdelę, o Šūmakeris, tokiuo plačiu užsimojimu ir taip atsilošdamas atgal, persibraukdavo išilgai savo barzdos, lyg jis siekė pradėti nuo lubų ir pabaigti pačiame pažemyje.

Paskui kalbą pradėdavo visados pirmas Zelika mandagiu pasiteiravimu:

— Niu, wie geht's, Herr Doktor? Was neues?

Ir sulaukęs iš jo vis tą patį:

— Danke schön, ganz gut! — varė jau gražia rusų kalba visos savaitės Gondingos ir jos apylinkių žydų kroniką, kas penki dešimt žodžių taisomas ar papildomas Šūmakerio blogai sudėstoma ir blogai ištariama lenkų kalba, nes rusiškai jis kalbėjo dar blogiau.

Pabaigus kroniką, pereidavo į plačią politiką, kurią visą nusitverdavo jau pats Šūmakeris, Zeliko vos retkarčiais bepataisomas ir bepapildomas. Veikiai abudu užmiršdavo visus savo vokiškus fanaberumus ir taisyklinga, nors nekaip teištariama, vietos žemaičių tarme jau vien tik lietuviškai bekalbėjo, nors Gintautas to ir nereikalavo iš jų.

Įžangą į plačiąją politiką Šūmakeris padarydavo, griežčiausiai iš pat pamatų iškeikdamas Rusų valdžią, kam jos policija taip skriaudžia, visų pirma, skerdėjus šliakterius: kabinėjasi prie išvežamos ir įvežamos mėsos, piovyklą verčia iškelti iš miestelio, baras, kad kiemelyje kraujai garuoja, taip ir toliau.

— Nu, kas tai matė dėl penkių karvių ir penkių dešimtų piaunamų avių statytis atskirą namą? Kas to nežino? Visi tai žino, tik ne Rusų policija. Ligi tik pristinga pinigų, tuojau bestijos atsimena Šūmakerį Gondingoje gyvulius piaunant savo kieme ir savo kūtelėje. Ir duok visą pustretinę. Lengva pasakyti — pustretinę! O kad visa, karvė, kaip čia laikoma, teverta ir temokama dvejatiek. Kad jie paspringtų tais mano pinigais! Aš jais būčiau kraitį sukrovęs dar vienai dukteriai, jei būčiau dar turėjęs... Arba vėl...

Dabar „auf das grosse Wasser" politikos išplaukdavo tai, kur ir kaip Rusų valdžia dar smaugia žmones. Tada Šūmakeris pradėdavo visiškai užsimiršti ir taip į daktarą šokinėti, taip jam į pat akis įlįsti, kaip šokinėjo ir kišės į Zelikmaną. Mandagų ir gražaus apsiėjimo mokantį Zeliką net prakaitas išpildavo, besiklausant tos pasiutiškos kalbos ir beraminant:

— Setze'ch doch, setze'ch! Niu, setze'ch, setze'ch.

Šūmakeris sėdos, kiek klausė kitų ir vėl šoko, it gyvatės įgeltas, visus pasaulio mandagumus ir kitokius laisvo žmogaus varžymus užmiršęs ir didelėm, plaukais apželusiom savo kumš-

tim taip aplink daktaro nosį sukdamas, lyg pasirengęs jam tvykstelėti. Tačiau, kad tarp Šūmakerio ir Zelikos ir abiejų su daktarų niekados nebuvo jokių nesusipratimų ir asmens dalykų, ilgai „besigiminiuojant“, nebedarė jokio blogo įspūdžio.

Gintautas ramiai sau sėdėjo, kojas sukeitęs ar koją per koją permetęs, ir abiem rankom kelį apsikabinęs, čiulpė sau papirosą, katiškai pamirkčiodamas nuo dūmų. Kai Šūmakeris jau perilgai kalbėjo, prisikišęs, ir ėmė pakyrėti, Gintautas kišo jam dėžutę cigarėlių. Kol Šūmakeris pasiimdavo, nežiūromis, vieną, kol, keletui degtukų piršttuose sudegus, pagaliau, užsidegdavo cigarėlį, buvo gana atlaido. Jei tačiau įsikarščiavęs Šūmakeris cigarėlį pasiimdavo nejūčiomis ir toliau varė savo kalbą, visai nemanydamas degtis, Gintautas kvietė, atsistodamas, „gimines“ stalan sėstųs ir arbatos atsigertų. Ten Šūmakeriui nebebuvo kas bedara.

Vaižgantas.

Kušlius.

Sunkiai stenėdamas, vos įsirito per slekstį Kušlius. Matyt, buvo labai nuvargęs .

— Pagarbintas Dievas! — prabylojo jisai, nenusiimdamas kepurės.

— Per amžius! — atsakė vien Gerdvilienė.

Kušlius, priėjęs į skobnes pagal langą, nusiėmęs nuo pečių maišelį, kur buvo jo prekės sukrautos, padėjo jį ant uslano, pintinėlę su kiaušiniais po suolu, pirma ten pabeldinęs lazdele, ar ten nėra ko. Kibirėlį su silkėmis pastatė ant suolo ir atidengė lopinį, kuriuo jisai buvo užklotas.

— Nu, eikit, imkit silkių! — kvietė jisai moteris ir ėmė rinkti kibire viršum kur mažiausias silkes. — Kiek jūs norite imti? dvi, tris?

Gerdvilienė nulindo nuo priekrosnio, pasitaisė andaroką ir, priėjus į suolą, ėmė kibire rinkti silkes ir išrinko sau pačias gerąsias, kaip jai pasirodė.

— Va, tu pačias gerąsias silkes išsirinkai. Kas gi nupirks blogas? — murma Kušlius.

— Nieko, paims žmonės ir blogas, kai nebus gerų.

Gerdvilienė išsirinko sau penkias silkes ir atidėjo jas ant suolo.

— Kiek gi tu nori už jas kiaušinių? — pasiklausė ji Kušlių.

Kušlius paėmė jas rankon, pakilnojo, pavartė.

— Kiek kiaušinių? Kiaušiniai dabar labai pigūs, o silkes išsirinkai didžiausias. Ot, žiūrėk, riebios, kaip vištos, — pakišo jisai silkes Gerdvilienei.

Tu man nekaišiok akysna. Aš nekušla, matau. Silkės kaip plokštės.

— Geros plokštės! Kad aš geresnių savo amžiuje nevalgytau. Nu, duosi man ketvirtą kapos dalį. Gerai?

—Vai, kad tu nesulauktai, bekrikšti, kad aš tau už šitas plokštes tiek duotau! Te tau tavo silkes, tūrėkis sau.

Paėmus nuo suolo silkes, sumetė jas kibiran ir nusigręžus eina į pakrosnį, kur ant mažo uslanėlio guli jos verptis.

— Nu, kiek duosi! sakyk, kiek duosi! — šaukia Kušlius ir krauna tas pačias silkes iš kibiro vėl ant suolo.

Gerdvilienė šluostosi prijuoste sau rankas ir sėdasi už ratelio.

— Aštuonių nori — pasiūlė ji Kušliui: — tai imsiu.

— Aštuoni kiaušiniai už tokias penkias silkes! — nusistebėjo Kušlius. — Kad mano nedraugas tiek turėtų, kaip jos man pačiam daugiau atsieina. Keturiolika duosi?

— Neduosiu. Nori, devynis imk, daugiau negausi nė skatikėlio.

Ir pasistačius verpstį, prisitraukė ratelį, paseilėjo kuodelį ir ėmė verpti, lyg jai silkės nė galvoj.

— Trylika duosi? — klausia Kušlius: — pigiau negaliu. Kad aš taip gyvas būtau, negaliu! — siekia Kušlius ir krauna silkes atgal kibirėlin.

— Dešimt, paskutinis žodis. Daugiau nė vieno kiaušinio nepridėsiu.

— Kad nors silkės būtų geros, — palaikė ją marti. Pažindžiusi vaiką, apklostė jį palelėmis ir, eidama į verpstį, pavartė gulinčias ant suolo silkes. — Mažos, menkos, lyg mekšrukai.

— Kad aš taip gyvas būtau, kaip man pačiam brangiau atsieina.

Kušlius sukrovė silkes kibirėlin, užsimetė maišinę savo

tuvėlę ant pečių, į permestą per petį maišo galą prikabino pintinėlę ir dūsaudamas eina į duris.

— Dvylika duosi? — klausia stabterėjęs duryse.

— Dešimt, sakiau. Daugiau neduosiu ir nesiderėk veltui. Aš ne mažas vaikas.

— Negaliu, die, negaliu.

— Negali, neparduok, — bambterėjo marti.

Išėjęs kieman, Kušlius priėjo į langą ir dar sykį klausia:

— Moterėle, vienuolika duosi?

— Dar akysna lenda. Sakiau, dešimt.

Kušlius minutėlę stovi vietoj ir mąsto, ar eiti toliau ar grįžti atgal. Kaip negrįši, kad vis dėlto uždarbio bus: šeši aštuoni skatikai, o gal ir visas dešimtokas.

Kušlius grįžta atgal pirkion, stato ant tos pačios vietos savo prietaisus ir krauna iš kibiro silkes.

— Nu, nešk kiaušinių ir imk sau silkes, — šaukia jisai, sukrovęs jas ant suolo.

Gerdvilienė, priglaudus verpstį į sieną, nusiėmė nuo lentynos dubenėlį silkėms sudėti.

— Kokių dabar tu man čia duodi silkių? Ar tu mane kvailą matai, kad aš tokias imtau! — pyksta Gerdvilienė, vartydama išdėtas ant suolo silkes; jai parinko dabar Kušlius, kurios mažesnės.

— Kokių tau reikia silkių? — rėkia Kušlius: — pačios gerosios silkės, kad aš taip gyvas būtau.

— Imk, imk sau šitas, man tokių nereikia, — kemša jam rankosna atgal silkes: — žiūrėk tik jo! parinko kur blogiausias.

— Už dešimtį kiaušinių nori gerų silkių, — bamba Kušlius ir permaino dvi silki geresnėmis .— Nu, še geresnes. Imk silkes ir nešk kiaušinius.

Gerdvilienė atsisėdo po kuodeliu ir žiūrėti nežiūri į silkes.

— Nereikia man tokių. Neduodi gerų, laikyk sau visas.

Žydas vėl rankioja kibire silkes. Parankiojęs, pauostęs, dar dvi pamainė.

— Ar imsi, moterėl? Man nėra kada, kam laiką gaišini? — net supykęs rėkia žydas. — Nu, imk, kokias buvai išsirinkus.

Gerdvilienė mato, kad jisai pamainė jau geresnėmis.

— Marcele, paimk tu iš jo silkes, — liepė ji algininkei, o

pati pasikėlusi išėjo su dubenėliu priemenėn, kur spintelėj buvo kiaušiniai.

Marcelka, neatsikeldama nuo kuodelio, pasiekė iš kampo dugnelį, kuriuo uždengdavo puodus su karštu viralu, kad juosna musės nekristų, ir sudėjo ant jo silkes.

Kada Gerdvilienė atnešė kiaušinių, Kušlius apžiūrėjo kiekvieną iš jų, ir ant saulės žiūrėjo, ir kratė, ir ir į ausį dėjo.

— Kokius tu man davei kiaušinius? — reikalavo dabar Kušlius. — Kas matė tokius kiaušinius? Už juos man niekas nė dviejų skatikų neduos.

— Nenori — neimk, Merkinėje parduosiu, — atrėžė Gerdvilienė. — Marcele, atiduok jam silkes.

— Nu, nu, kam taip greitai, — tyliau ir taikiau kalba Kušlius ir krauna kiaušinius pintinėlėn. — Tu man duosi dar kelias bulbes. Aš nū dar nieko nevalgiau.

— Moniute, duok jam bulvių, — nusigręžė Gerdvilienė į dukterį.

Toji paėmė rieškučias bulbių ir pabėrė ant skobnių. Kušlius, nusilupęs, suvalgė uvėriai dvi tris, o kitas įsidėjo sau kišenėn.

Kol žydas lupo ir valgė bulbes, Marcelė ištąsė iš kibiro vieną, antrą, trečią silkę. Ir taip pasalino, kad niekas nė nepastebėjo, kaip ji ištraukė jas ir paslėpė už verpsčio. Vien piemuo matė. Kada ji paslėpė silkes, jis dirsterėjo, mirkterėjo į ją ir nusikvatojo ant visos pirkios.

— Ko dar tu čia gerklę plėši? — nusistebėjo Monikė: — paleido nasrus, kaip trimitą.

— Iš seno žmogaus juokiasi, kad jam sunku, — pasiskundė Kušlius, rydamas bulbę. — Negerai iš nuvargusio juoktis.

Marcelė dirsterėjo į piemenį ir taip pat nusikvatojo; supratus, kad jisai visa matė, mirkterėjo jam, kad tylėtų.

Kušlius, suvalgęs kelias bulbes, kitas įsidėjo kišenėn.

— Parnešiu mano bobai; ji labai serga.

Paskui Kušlius užrišo, maišelį ant pečių ir giliai atsiduso.

— Moteriške, ar neturi man vištos parduoti a? Vištos, gaidžio?

— Nėra. Kas dabar tau vištas parduos.

— Mano žmona serga, jai vištos reikia, ir vištos nėra, — pa-

siskundė Kušlius ir, pasiėmęs savo visą mantą, nuėjo į duris. Dūsauja senis, sunku jam jį tąsyti: jis vos kojas kelia, o čia braidžiok tokioje palaidoje, tokioj slidumoj, iki klupščio slapias, purvinas. O ten namie jos senė viena, ligota, be pagalbos.

— Ui, kad mano nedraugams būtų taip lengva gyventi, kaip man lengva, — dūsauja eidamas Kušlius.

V. Krėvė.

Šarūnas.

Senais labai senais laikais, gyveno didelis raganius. Jis buvo ne paprastas žmogus, bet karaliūnas, turėjo didelius rūmus, daugel dvarų ir daugel turtų, bet vis jam buvo maža, jis vis dar daugiau norėjo turėti. Todėl ir raganium tapo, todėl ir piktajam parsidavė, nes velnias jam pažadėjo atiduoti visą pasaulį, jei tik jam ištikimai tarnaus ir žmones vargins.

Išmoko jis visokių burtų, mokėjo paukščiu virsti, lekioti padangėse, žvėrimi pavirsti, giriomis, tankumynais skristi. Surinko jis didelį būrį kareivių ir ėmė kariauti su kitų kraštų karaliais. Niekas jo nugalėti nenugalėjo, tik jis vis kitus. Kad ir labai daugel kareivių kiti turėjo, bet jis dar daugiau, todėl kad jis, kai žmonės suminga, liepia išnešti pelų maišus ir iškratyti ant vėjo. Kai pelus vėjas išblaško po laukus, jis šūktelėja rikteleja — ir kiekvienas pelas žmogumi pavirsta ir eina su juo prieš kitus karalius.

Kariauja dieną, daug žmonių žūva, jau, rodos, jo visus kareivius pamuš, bet vidunaktį stoja ant kalno, šūktelėja riktelėja — ir visi žuvę kareiviai vėl atgyja ir vėl nuo ryto eina muštis su svetimos šalies karaliais. Ir mušasi, kol nugali.

Nusigando visi karaliai, kur kuris galėdamas paspruko, išsislapstė, ir liko visam pasauly tik jis vienas, kaip kad velnias jam buvo žadėjęs.

Sugrįžo tada jis namo, apsigyveno savo rūmuose, kurie buvo ant Balyno kalno. Bet kadangi jis buvo raganius, tai jis nemėgo katalikų, neapkentė kunigų ir liepė griauti bažnyčias, kur tik jos yra.

Verkė žmonės, tai matydami, prašė, kad negriautų; jisai tik juokėsi, o klausyti neklausė. Tuos, kurie norėjo ginti bažnyčias, jis liepė suimti ir baisiai kankinti.

Tada atėjo pas jį žmona ir ėmė prašyti, kad žmonių nekamuotų, bažnyčių neardytų, o geriau apie Dievą pagalvotų, nes Dievas jį visuomet gali nubausti ligomis, nelaimėmis...

Kai ėmė žmona kalbėti, Dievą minėti, įsiuto tasai karalius, o įsiutęs stvėrė kalaviją ir nukirto jai galvą.

Tada atėjo motina jo ir ėmė dar labiau jį barti, kam žmones kankina, kam bažnyčias griauja, kam Dievą rūstina, kam žmonos kraują praliejęs... Barė barė ir prakeikti Dievo vardu pažadėjo.

Kai išgirdo tai, vėl įsiuto karalius, stvėrė vėl kalaviją ir nukirto motinai galvą. Bet toji mirdama suspėjo jį prakeikti — ir pavirto jisai akmenimi, o perkūnas nutrenkė jo dvarą giliai žemėn, kur jis ir dabar tebėra. Tame dvare ir dabar tasai karalius pavirtęs akmenimi kankinasi. Tik vieną kartą per metus jis tampa žmogumi, iškyla ant kalno ir dairosi, teiraujasi, ar greitai bus pasaulio pabaiga.

Tą karalių žmonės vadina Šarūnu. Ir Balyno kalnelį todėl seniau vadindavo Šarūno kalnu.

Tautosaka.

Vilniaus pilies statymas.

Didysis Lietuvos Kunigaikštis, dėl savo darbštumo pramintas Didžiu Lietuvos Ūkininku, sumanė pasistatydinti tokią tvirtapilę, kad jokie priešininkai negalėtų jos paimti.

Sumanyta padaryta: toks tai buvo Kunigaikštis. Išsirinko labai gražius Panerių kalnus ir ant aukščiausiojo ėmė vežti didžiausias tašytas uolas ir degtas plytas. Vargo buvo neišsakomo. Į vieną vežimą reikėjo pajungti bent dešimtis jungų jaučių.

Pagaliau, visa medžiaga paruošta. Pamatui padėti raudonomis žiotimis žiopso plačiausi perkasai. Prie pat jų krašto stūkso kalnai akmenų, belaukiančių tik valandos, kuomet nuriedės gilumon ir prisiims visą sunkybę statomųjų mūrų. O jų tarpe vienas tikras milžinas akmuo, gausiąs atgulti į pat kertę.

Vilniaus pilis turės būti niekur neregėto stiprumo, nes ji gaus ginti visą Didžiojo Kunigaikščio šeimyną: čia norima

padaryti sostapilė. Ir ne tik kunigaikščių gyvybę, — gins viso krašto laisvę ir šlovę.

Gražus tai kraštas tie Paneriai: kalnais kuprotas, upėmis gembėtas, miškais pasišiaušęs nuošalys. Jo negalėjo nepasergėti kunigaikščiai, garsūs karžygiai, garsūs ir švelnadūšiai svajotojai. Didžiojo akmens kertėn padėtų atjojo patsai šeimininkas, būriu dvasininkų, pačių prašmatniųjų kunigų: vaidilų, žynių ir burtininkų vedinas.

Ir tarė Kunigaikštis kunigams:

— Galingųjų Lietuvos dievų tarnai, jų valios ir norų aiškintojai, kvapnaus gintaro ir riebiųjų gyvulių aukotojai, pasakykite dabar man, kas plačioje mano kunigaiakštystėje visų labiausiai patiktų jiems, kas reiktų jiems atnešti, idant per amžius globotų tuos mūrus ir darytų juos Lietuvos priešininkams neįkandamus?

Sunkiomis, giliomis mintimis apsiniaukė seniausiųjų ir gudriausiųjų kunigų gymiai. Susiraukė išmintingosios kaktos, užsimerkė akyliosios akys. Giliai galvoja, iš ugnies buria, tariasi savo tarpe, atsimena senų senolių papročius.

Pagaliau, atsako savo viešpačiui:

— Didis Lietuvos Valdove! Tu pats esi dievų išsirinktasis jų tarnas. Jų norus ir pats gali patirti. Bet jei būtinai mūsų klausies, tai žinok: Lietuvos dievams visų maloniausia auka būtų, jei išsirastų kokia lietuvė motina, kuri pirmutinį ir vienatinį savo įsčios vaisių — sūnelį gera valia gyvą padėtų po šituo didžiuoju kertės akmeniu.

Nustebo Lietuvos Valdovas. Nustebo ir visi jo dvariškiai. Taip, tikrai būtų brangiausia auka. Tik iš kur ji gauti? Nuo pat pradžios pasaulio dar nebuvo girdėti tokios aukos.

Vis dėlto liepia visiems burtininkams ir kitiems mažiesiems dvasininkams apeiti visą Lietuvą, besiklausinėjant, begu neišsiras kokia tėvynės mylėtoja, tokia jos priešininkų svetimtaučių nemėgėja, kad apsiimtų tokią savo kraujo ir savo širdies auką dievams dovanoti.

Neilgai teteko kunigams klajoti. Vokiečių Lietuvoje taip nekęsta, jog jau trečią dieną kunigai rado tokią lietuvę motiną našlę.

Atvedė ji savo vienatinį sūnų jaunikaitį, jos senatvės aprū-

pintoją. O buvo tai jaunikaitis ne tik gražus ir motinai geras, bet ir išminties vyras.

Nesipriešino motinos valiai ar ten kunigų skelbiamai dievų valiai; tiktai norėjo ištirti, ar tai tikra yra dievų valia.

Ir paprašė Kunigaikštį, kad jam leistų triskart paklausti kunigus: jei atsakys tinkamai, bus tai neabejotinas ženklas, jog dievų valią tikrai žino; jeigu atsakys netinkamai, bus tai ženklas, jog tik savo prasimanymus skelbia.

Kunigaikščiui sutikus, jaunikaitis paklausė kunigus, kaip jiems rodos, kas yra visame pasaulyje —

1. už viską saldesnis,
2. kas yra už viską lengvesnis ir
3. kas yra už viską kietesnis?

Visų saldžiausias pasaulyje bus laukinių bičių korys, visų lengviausias, žinoma, bus medinojo paukščio pūkelis, o visų kiečiausias bus — Kunigaikščio kardo plienas, kuriuo jis, sudrožęs raiteliui per galvą, gali jį per pusę perkirsti ligi pat balnui.

— Netiesa! — drąsiai atsakė išminties vyras. — Aš žinau daiktų dar saldesnių, dar lengvesnių, dar kietesnių.

— Nujau, bene ką?

— Gi motinos pienas kūdikiui už medų saldesnis, gi kūdikis ant motinos rankų už pūkelį lengvesnis; gi motinos širdis už plieną kietesnė, jei neplyšta, atiduodant mane taip baisiai nukankinti.

Ir sutiko Kunigaikštis, ir visi jo dvariškiai ir susirinkę žmonės, jog išminties vyras tiesą pasakė; jog tai nebus Lietuvos dievų noras tokios aukos. Ir liepė jaunikaitį paleisti.

Ir vėl įsakė Kunigaikštis kunigams teirautis, kokios gi aukos Lietuvos dievai reikalauja, kad jos sostapilė būtų nesugriaujama? Kas iš visų Lietuvos turtų būtų dievams visų maloniausias?

Ir vėl apsiniaukė giliu rūpesčiu visų kunigų veidai. Vėl jie galvoja, buria, aukas degina, senų senolių papročius atsimena. Tris dienas, tris naktis nevalgę nemigę, pagaliau, atsakė savo viešpačiui:

— Didis Lietuvos Valdove! Maloniausia Lietuvos dievams auka štai kada bus:

Jei Lietuvos dievai nepriėmė, kad senovės papratimu po kertės akmeniu atgultų jaunikaitis, tai aišku, kad po tuo pat akmeniu turi atgulti mergaitė, lygiai graži, kaip ir jokio bloga neišmananti. Toks yra senų seniausias ne tik lietuvių, bet ir kaimynų paprotys, kad norint pastatyti stipras mūras, reikia po juo užkasti gyvas žmogus.

Ir įsakė kunigaikštis burtininkams ir kitiems mažiesiems kunigams suieškoti pačią nekaltąją mergaitę visoje Lietuvoje ir atvesti į Vilnių, kad taptų dievams auka už visos Tėvynės laimę ir laisvę.

Neilgai teteko kunigams klajoti. Lietuvoje mergaitės kone visos buvo gražios ir nekaltos. Bet kurią atvedė, buvo gražumu lygi Lietuvos laukų žiedui; jos akelės žydrumu buvo lygios Trakų ežero gilmėms. Ir matės bloga nieko nenuvokianti. Baltais sužadėtinės rūbeliais, žaliu rūtų vainikėliu ant galvėles, laukinių žiedų glėbiu mažutėse rankytėse, šypsodamasi ir vien tik savo apdaru ir gėlytėmis džiaugdamasi, ji ramiai sau atsistojo griovio gilumoje, kur turėjo nuriedėti anoji didžioji kertės uola, lyg visai nenuvokdama, jog jai kas bloga gali atsitikti.

Visų širdis į save palenkė. Visi sudrebėjo užjautimu. Bet ką padarysi, jei tai tokia pačių Lietuvos dievų valia?

Kapų tyloje, visi akis žemyn nuleidę, karštai skubėdami, šimtu rankų užkabino uolą ir stūmė ją į griovį, kad tik greičiau nutiktų tai, kas neišvengiama.

Ir visi apmirė, nustero.

Tik Kunigaikštis neiškentė. Šoko prie krašto, žvilgterėjo žemyn ir visas veidu nušvitęs linksmai sušuko:

— Visų maloniausią auką dievai patys išsirinko!

Griovyje šalia uolos stovėjo gyva lietuvaitė. Kaip ir pirma švietė nekaltu nerūpestingumu. Tik akelėse spindėjo du diementu — dvi ašarėli, kad akmuo krisdamas išmušė iš jos rankų visus kvepiančius žiedelius ir ant jų atsigulė.

Nekaltos lietuvaitės aukos Lietuvos dievams būta už vis maloniausios, ir Vilniaus pilis buvo stipriausia.

Paskui Kunigaikštis tą nekaltybės mergelę vedė, o anąjį išminties jaunikaitį pasidarė Kunigaikščio tarybos nariu.

Vaižgantas.

Čičinskas.

Į Čičinskio puikų dvarą
Nuo Mitriūnų ir Lenčių
Nuramint Upytės carą
Suvažiavo daug svečių:
Mantvydaitis juokdarys,
Bartkaus posūnis kairys —
Ožkabarzdis — jaunikaitis,
Aldadrikas Jonuška,
Šnairas kutvėla Tiška.
Ir naktibalda Valaitis.

*

Griežia smuiką rūpestingai
Išsiskutęs vokietys,
Jam kimbolais melodingai
Taiko Leiba Šepetys.
Kumščia drūta, apskrita
Muša būbną Dabita,
Lig alkūnių atsiraitęs,
Ant vaškuotų gi grindų
Šoka plikos lig blauzdų
Liaudos dukterys — dievaitės.

*

Bet Čičinskas apsiniaukęs
Sėdi rūstas, nešnekus,
Ant plikos kaktos sutraukęs
Rukšlių gresiančius lankus.
„Šimtą rykščių toms mergoms
Atskaityk, Kmita, nuogoms!
Išblaškyt minčių nemoka.
Veto, veto, kad naktis
Man ta slėgtų kaip mirtis!
Kaip negyvos lėlės šoka“...

*

Neša vargo užmiršimą
Kūčių vakaras brangus,
Žemei skelbia atpirkimą
Įsikūnijęs Dangus.
Gieda gloria aukštai
Angelų šimtų šimtai,
Bet žmonėms tik gero noro!..
Gieda štai antri gaidžiai;
Šoka, linksminas svečiai!..
Bet Čičinskui trūksta oro.

*

Ant alkūnės pasirėmęs
Sėdi rūstas, nešnekus,
Vien iš boso pasisėmęs,
Lenkia midaus kielikus.
Nei jo plakamų klyksmai
Nei juokaudami linksmai
Sėbrai nuramint nemoka.
Veltui Liauda paklusna
Puldinėja kiek gana:
Visas Adventas, kaip šoka!

*

Kai iš seimo piktas grįžo,
Piktas, keistas, neramus,
Tai ligšioliai neatlyžo:
Verčia pragaru namus.
Šokiai, klyksmas per naktis —
Nedorybių atmintis
Jam užmigt vienam neduoda?
Ar ligšioliai nebylys,
Šventas sąžinės kvieslys,
Neprašneks į sielą juodą?..

*

Ginti skęstančią tėvynę
Nuo Kazokų ir Maskvos
Stojo sūnūs. Jos negynė
Tik Čičinskas Lietuvos.
Liaudos išrinktas balsais,
Seime riejos su visais,
Gavęs vardą išdaviko.
Nepermaldomas kitų
Ant užmanymų aukštų
„Veto“ velniškai suriko.

Sako Maskvai parsidavęs!..
Skleidžia Varšuva žinias,
Kad už tai nuo priešų gavęs
Gryno aukso statines.
Tarp žmonių vienok plačiai
Eina gandas, kad stačiai
Velniui bus užrašęs sielą,
Nuo anos baisios nakties,
Kad apgautas įtarties,
Nuskandino savo mielą...

*

Žmonės skuba ant rarotų.
Spengia šaltis. Dar tamsu.
Iš eglynų apšarmotų
Staugia vilkas, net baisu!
„Klopai gali per naktis
Išbadyti sau akis:
Reikia jiems apšviesti kelią.
Dievą garbinti tamsoj
Nepritinka, tik šviesoj!..
Šok, Kmita, užkurk miestelį!“

*

Nuo bakūžių samanotų
Skraido liepsnos... ir Kmita!
Išvažiuoja ant rarotų
Pats Čičinskas ir svita!
Mantvydairis juokdarys,
Bartkaus posūnis kairys —
Ožkabarzdis — jaunikaitis,
Aldadrikas Jonuška,
Žnairas kutvėla Tiška
Ir naktibalda Valaitis.

*

Prieš bažnyčią pasitinka
Juos klebonas su stula,
Į didžiausią kaltininką
Tokia prašneka byla:

„Tavo darbus ir kelius
Taip skriaudingus, atkaklius
Ant svarstyklių jau pasvėrė
Dievo teisė amžina
Ir atrado, jog gana
Žemė ašarų prigėrė.

*

Tu pripildei visą šalį
Savo vardo baisuma!
Žemė jau pakelt nebgali
Tavo keršto slėgiama.
Nors ganytojui skaudu,
Dievo gimusio vardu
Neįleidžiu į šventyklą,
Lig atlyginsi skriaudas,
Iki dvasiškas žaizdas
Numazgos šventa maudykla!“

*

— „Gal Čičinsko nepažįsti?
Ir jo galės be ribos!..
Kad į jį šiandieną drįsti
Atsiliept be pagarbos“...
Krinta šūvis. Ir ramus
Regi dangiškus namus
Dievo pašauktas klebonas!..
O Čičinskas su draugais
Grįžta žvengiančiais žirgais
Piktas, net melsvai raudonas.

*

„Kas prieš jį kada bedrįso
Atsiliepti? Kur tas priešas?
Jo nebaidė seimo viso
Rūsčios kumštys, kerštas viešas.
Dievo teismas?.. Jei prieš jį
Kas ir sudreba širdy,
To prieš žmones neparodys!..
Ėda dar kita žaizda...

O, tai buvo kitada!..
Jos galingas buvo žodis.

*

Bet ir ji!.. O švento Jono
Nelaimingoji naktis!..
Į drobulę šilko plono
Jo brangioji atmintis
Įvyniota be skundos,
Net be kunigo maldos!..
Štai ir tiltas! Nuo to tilto!..
O, Čičinskas niekados
Keršyt neužmirš skriaudos
Ir tikėjimo užvilto".

*

Bet yra aukštai galybė!
Net Čičinską ji pasieks!
Nes prieš amžiną teisybę
Neišliks nebaustas nieks.
Štai jo darbus ir kelius
Apmaudingai atkaklius,
Ant svarstyklių jau pasvėrė
Dievo teisė amžina
Ir atrado, jog gana
Žemė ašarų prigėrė.

*

Štai ant tilto be vežėjo
Stoja, baidosi žirgai!
Pats Čičinskas sudrebėjo.
Stebis, žvalgos jo draugai:
Puikūs rūmai, kur linksmai
Šoko, trypė, šit ūmai
Į kiaurąsias grimzda, skęsta.
Į Čičinską gi staigus
Spyrė griaudamas dangus
Kaip į priešą neapkęstą.

*

Žmonės iš bažnyčios grįžta;
Dairos, krapšto sau akis.
Kas tai? Vietos nepažįsta!
Norint brėkšta jau naktis.
Iš po žemių atidžiai
Klausant girdžias gied gaidžiai!
Kur Čičinsko buvo rūmai,
Tviski sklidina bala.
Kyšo vidury sala,
Jos pakrančiais auga krūmai.

*

O ant tilto guli kūnas.
Tai Čičinskas. Koks baisus!
Žiemą nutrenkė perkūnas,
Rūbus nudrėskė visus!..
Dievobaiminga minia,
Net su kunigų žinia,
Jį palaidoti mėgina.
Veltui kasa į žemes,
Tik, žiūrėk, jos vėl išmes.
Vietos jam su kerštu gina.

*

Bėgo metai, amžiai slinko,
Daug užgydyta žaizdų!
Net didžiausio kaltininko
Žmonės netmena skriaudų.
Vien tik žemė niekados
Neužmiršdama skriaudos
Nuo Čičinsko palaidūno
Gynės! mėtė iš kapų.
Veltui žmonės ant varpų
Davė, kad priimtų kūną.

*

Tik kad joj įsigyveno
Svetimtautiška valdžia,
Ta Čičinską išgabeno,
Dievas žino, kur nakčia.
Užsiliko vien bala,
Jos atkrančiais auga krūmai,
Iš po žemių kai kada
Lyg kad girdžiasi skunda,
Kur Čičinsko žlugo rūmai.

Maironis.

Tėvas.

Tai buvo 1918 metų rudenį, raudonosios armijos Lietuvoje viešpatavimo dienomis. Aš tada gyvenau Žemaičiuose, netoli Luokės, pas savo giminaitį, vieno dvarelio savininką.

Mano giminaitis buvo 60 metų seniukas, aukštas, sudžiūvęs, palinkęs, baltytelaičiais, kaip kanauninko Tumo, plaukais, smaila, pražilusia barzdele, įdubusiais skruostais ir giliai įkritusiomis mėlynomis akimis. Jis buvo našlys — turėjo tiktai vienui vieną sūnų. Sūnus Liudas buvo jau 25 metų vyras, status, kaip uosis, drąsa ir jaunyste buvo pražydęs, kaip vasaros rytą jurginas.

Vienintelė tėvo laimė...

Aplink mus stovėjo raudonoji armija, o toliau už Luokės — lietuvių kariuomenės dalys. Liudas vedė kažin kokius slaptus Lietuvių kariuomenės reikalus. Dažnai kur išeidavo ir ištisą dieną ir naktį nebūdavo namie.

Bet štai, iš kažin kur, suseka raudonarmiečiai apie Liudą. Ir vieną dieną keturi rusų kareiviai, vedami lietuvio raudonarmiečio, iš Šiaulių miesto, ateina jo suimti. Liudas, pamatęs, pasislėpė, bet raudonarmiečiai ir neina jo ieškoti, tik vadas, lietuvis, pripuolė prie tėvo ir, sudavęs porą kartų jam per veidą, keidamasis šaukė:

— Kad tuojau būtų čia tavo sūnus, jei ne — pakarsim...

Išgirdęs tėvą mušant, Liudas išėjo ir pasidavė. Liudą surišę, ėmė versti kambarius, ieškodami ginklų ir dokumentų.

Liudo tėvas skausmo suspaustomis akimis tylėjo, tik retkarčiais prasiverdavo lūpos:

— Dieve..., pasigailėk...

Nieko neradę, raudonarmiečiai stumdydami Liudą išsivarė. Rudonarmiečių vadas patapšnojo seneliui per petį sarkastiškai:

— Nebois, dziadzka, ničego chuže smierti nebudet.

— Palikit sūnų, palikit... nors dėl tėvo palikit... — dar ištarė skausmo perblokštas senelis.

Rytojaus dieną gavome žinią, kad Liudas sušaudytas. Be jokio teismo tas pats lietuvis raudonarmietis laukuose nušovė ir ten pat liepė užkasti, neleisdamas tėvui nė kūno atsiimti.

Senelio veidas per vieną dieną visiškai suvyto. Visas pa-

linko iki žemės. Vienas slankiojo, kaip šešėlis, tylėdamas. Parimdavo kur ir, kaip negyvas, išbūdavo ilgai.

— Mano sūnus... mano Liudas...

Vakarais išeidavo į priebutį, pasiremdavo ant lazdos ir, įsižiūrėjęs į tolį, ten, kur sūnų nuvedė, tyliai kartodavo:

— Mano sūnus..., mano Liudas...

Likęs Liudo medžioklės šuo slampinėdavo pašaliais, o vakarais, būdavo, sustos ant kiemo, pakels snukį ir ilgai skurdžiai kaukia. Senelis tyliai, būdavo, prieis, paglostys šunį.

— Taip... jo jau nebėra... Nieko nebėra... Kam ir mudviem... — ir parems ranka baltą galvą.

Ašarų senelio akyse nematydavai, tik jo veidas buvo vienas skausmas — vienas nežmoniškas skausmas. Aš mačiau sielą, verkiančią be ašarų.

Kartais girdėdavau, kaip jis, nugrimzdęs sielvarte ir sustingusiu žvilgsniu įsižiūrėjęs į vieną tašką, šnabždėdavo:

— Kad būtų gyva mano žmona, — padėtų man kentėti...

Ir man tada buvo labai sunku, norėdavau paguosti jį, palengvinti, tačiau nežinojau kaip. Kartą priėjau ir paklausiau:

— Tėveli, tamsta labai kenti?

Jis paglostė man ranką ir pratarė:

— Juk niekas neateis ir nepasakys: nuo šios valandos tavo žaizdos bus mano žaizdomis.

Ir senelis, nebenorėdamas ilgiau kalbėti, nuėjo.

Kartą vėl priėjęs prie jo, tylinčio ir pajuodavusio, lyg žemė, tariau:

— Dievas juos nubaus.

Jis ilgai žiūrėjo į mane ir kažkaip desperatiškai atsiliepė:

— Žmonės daug nusideda Dievui, bet jie įsitikinę, kad Dievas jiems atleis. Jei jie to nežinotų, jie žūtų iš nusiminimo.

Vieną rytą prisiartino lietuvių kariuomenė, ir mūsų lauko gale, pamiškėje, smarkiai susišaudė.

Mūsiškiai apsupo raudonarmiečius ir daug jų suėmė; kiti išsislapstė, išbėgiojo. Kariuomenė nužygiavo toliau.

Tik štai, net nusistebėjom: dvarelio darbininkai atveda vieną raudonarmietį.

— Po žabų krūva... žiūrim — vienas batas bekyšąs...

— Aš tuoj: līsk lauk, ba tuoj šausiu.

— Ar tu jį myli? — bejėgiškai dar paklausė.

— Aš jam duoną uždirbu...

— Stok!.. Eik sau... Eik... mylėk savo tėvą...

Senelis buvo susijaudinęs. Aš paėmiau jį už pažastų ir atvedžiau į priebutį. Jis kažkokioj ekstazėj, klaidžiodamas akimis, kalbėjo:

— Vienintelis tėvo sūnus. Tėvas mirtų iš skausmo... Jis myli savo tėvą..., jis dar visai jaunas, jis bus žmogumi... Pažiūrėk, juodi debesys, uždengia mėlyną dangų; jį tik padaro tamsų, bet nesupurvina. Debesims prasisklaidžius, vėl dangus lieka lygiai mėlynas, lygiai skaidrus.

Aš glosčiau jo rankas ir raminau.

Staiga vėl, lyg ką užmiršęs, kreipėsi į mane:

— Anatoli, pasakyk, kad jį apvilktų civiliais rūbais ir duotų valgyti...

....

Rytą atsikėlęs senelis nušvitusiu veidu priėjo prie manęs.

— Man šiandien gražus rytas. Man akmuo nukrito nuo krūtinės. Pasakyk, Anatoli, juk aš gerai padariau, dovanodamas jam gyvybę. Aš šiąnakt nusprendžiau, kad tas, kuris dejuoja, jog žmonės žemi ir purvini, lai pagalvoja, kad ir jis pats žmogus, lygus aniems, ir jis pats jei ne tuo, tai kitu būdu žemas ir purvinas... Visi mes čia, žemėje, esame nelaimės draugai...

Ir senelis, tai pasakęs, šypsodamasis žiūrėjo į mane. Paskui dar pridūrė:

— Dievas vienas tiktai gali teisti...

J. Grušas.

Žvaigždė.

Parvažiavęs vasaros į savo tėviškę, išėjau vieną šventadienį su broliu į lauką javų aplankyti. Gražu buvo neapsakomai. Ant dangaus nė mažiausio balto debesėlio. Tik-tik pūtė vėjelis, bet toks lengvas ir malonus, kad rodėsi, jog tat apsnūdusios prigimties kvėpavimas, nuo kurio pats oras drebėjo, tviskėjo. Ramiai stovėjo apsvaigęs miškas: nei ošimo, nei paukščių giedojimo. O aplink jį marguliavo javais apsėti laukai: čionai pabalę rugiai stovėjo, palenkę sunkias savo varpas; tenai toliau žaliavo vasa-

rojus, žydėjo grikai. Ore nė vieno balso, nė vieno šauksmo. Tik toli, Šventosios pakraščiais, rėkavo žąsys, raudojo piemenų rageliai. Buvo taip ramu, tokia giedra, kad rodėsi, pati saulė žeme ridinėjo.

Apėję ežiomis rugių ir vasarojaus lauką, prisiartinom prie miško. Čionai, slėpdamies nuo saulės spindulių, palindom po pušim ir atsigulėm pasilsėti. Begulėdamas pamačiau iš antros pusės einantį pamiške seną žmogų, lazdele pasiramsčiuojantį. Jo stovyla pasirodė man pažįstama.

— Žiūrėk! bene Simanas eina? — paklausiau brolį.

— A-a, jis, — atsakė pažiūrėjęs brolis ir sušuko: — Ei, dėde, kur eini? palauk!

Senelis sustojo. Pažinęs mudu, sulingavo galvą ir pasisuko į mudu.

— Nu, tai ko jūs čionai gulit? — geru, bet šiurkščiu balsu tarė.

— Gulk ir tamsta, — atsakė brolis: — mat, kaip kaitina, prasivėdinsi.

Pasirėmęs lazdelė, sunkiai rangė dėdė Simanas senus savo kaulus, kol atsisėdo ant žemės.

— Tai gal javus lankot? — paklausė.

— Nu gi, apėjom... — atsakė brolis.

— Ir aš išėjau pasižiūrėti, — tarė Simanas, — bet nelabai kokie javai, ne tokie, kaip seniau būdavo... kas metai vis blogyn ir blogyn. o čionai visa pabrango, mokesčiai auga... Kas ir bebus toliau... iš kur bepriteks žmonės...

Bet ūmai ant Simano veido pasirodė ypatingas, linksmas spindulys.

Šypsodamas ir tik-tik linguodamas žilą galvą, žiūrėjo į mane. Žinojau ką nori pasakyti...

— Nu, tai dabar, Jonai, — tarė pasilenkęs prie manęs Simanas, — papasakok mums ką nors. Juk tu daug žinai, daug esi skaitęs ir apie kitas šalis, ir kas pasauly dedas; tik tavęs neprisiprašysi, — nenori mums pasakoti.

Niekas kitas visam sodžiuj nemėgdavo taip pasakojimų, kaip dėdė Simanas. Patirs, būdavo, kad aš parvažiavau, ir ateina šventadienį į mane naujienų pasiklausyti. Ir jeigu pradėdavau pasakoti, nepaleisdavo: klausydavo lig sutemos, lig vidūnakčio.

— Gi žiūrim — „raudoniuks“, ogi tas pats, kur mūsų Liudą sušaudė.

Vienas už kito darbininkai pasakojo, kaip jie suėmę belaisvį.

— Baukštus špitnybė... Po žabais...

— Nedovanot!..

— Buvo riestai...

Senelis apmetė visus žvilgsniu:

— Nutilkit, vyrai.

Mes likome vieni su belaisviu.

Senelio veidas apsiniaukė, ir jo suvytusioje kaktoje išsikirto baisios raukšlės.

— Anatoli, — kreipėsi į mane, — prirenk man šautuvą.

Greitai užtaisiau ir padaviau.

Senelis patikrino, ar gerai užtaisytas, paskui priėjo visai arti prie belaisvio, keistai ir ilgai žiūrėjo į jį ir pro dantis dusliai pratarė:

— Einam.

Belaisvis puolė ant kelių ir ėmė maldauti pasigailėjimo. Senelis piktai sutrypė ir smarkiai pakartojo:

— Einam!.. tave ištardyti!

Belaisvis pakilo; nustebęs ir drebėdamas žengė pirma mūsų.

— Į daržinę!

Aš atidariau duris ir įleidau.

Suimtąjį nukratė neišvengiamo likimo šiurpuliai. Staiga vėl puolė ant kelių ir ištiesęs rankas ėmė verkdamas ir visu kūnu krupčiodamas, maldauti.

— Mirtis, kaip ir gyvenimas, yra tokia, koks ir patsai esi, — šaltai kalbėjo senis.

— Žmoną turi?

— ...

— Sakyk teisingai, nes tuoj mirsi.

— Aš bijau mirti..., — maldavo.

— Žmoną turi?

— Neturiu.

— Motiną?

— Ne.

— Kalbėk maldą!

— Aš noriu gyventi...

— Kam tau daugiau gyventi? Dėl tėvynės?.. Tu tėvynę jau pardavei. Kuris nieko brangesnio neturi už savo gyvybę, to gyvybė yra nebrangesnė už gyvulio gyvybę...

Aš stebėjaus senelio, pasirengusio tokį darbą atlikti, šaltumu ir užsikirtimu. Šalia stovėdamas, aš visas virpėjau ir norėjau, kad tik greičiau kaip nors baigtų, kad tik nebekankintų.

— Aš noriu išpažintį atlikti, — pramurmėjo belaisvis. Jo veidas buvo nežmoniškai baisus, išgąsčio iškraipytas, o per išbalusią kaktą ritosi stambūs šalto prakaito lašai.

— Tu išpažintį atliksi pačiam Dievui. Begyvendamas dar daugiau blogybių pridarysi. Esi žmogus be jokio tikėjimo, nes pardavei ir savo raudonąjį dievą ir, be to, esi bailys. Kiek kartų tau bus atleista, tiek kartų tu vėl nusidėsi.

— Kalbėk maldą.

— Nemoku.

— Kalbėk „Sveika Marija..."

— Nemoku.

— Persižegnok.

Ėmė žegnotis, bet rankos krito, mintis trūko, liežuvis klupo.

— Sek paskui mane: „Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios. Amen".

Belaisvis persižegnojo, kartodamas paskui.

„...Tėvo ir Sūnaus..."

Senis pakėlė šautuvą.

Belaisvis užsimerkė ir pasviro į sieną, vėl kartodamas pasakytuosius žodžius: „..Vardan Tėvo..."

— O mano tėve! — balsu pravirko griebdamasis už galvos. Matyt, paskutinę valandą stojo prieš akis jo tėvas.

Senis sudrebėjo. Pabalo.

— Ką tu pasakei? Tu turi tėvą!

— Aš turiu tėvą... Mano tėvas vienas paliks... Pasigailėk...

Belaisvis ėjo keliais ir verkė. Jo ištiestos rankos drebėjo.

— Pasigailėk, mano tėvas...

Jis prisiartino ir ėmė bučiuoti senelio kojas.

Senelis pasviro ir nuleido šautuvą.

— Sakyk, ar tavo tėvas tik tave vieną sūnų teturi?

— Vieną...

Senelio ranka nusviro ir atsirėmė į belaisvio galvą.

kiek tik nori, ir kokios žuvies! Kad sugaudavai lydį arba lyną, taia būdavo ko nešt. Nors daugiausia tų visų daiktų ponui turėdavom pristatyti, bet ir mums šis tas kliūdavo. O dabar miškus kuone visus iškirto — vėjas smėlį nešioja. Nueini medžioti: vaikštai žmogus visą dieną, vargsti ir gaišti, o gerai, nors kiškelį arba tetirviną parsineši; dažniausiai dykom namo pareini. Žuvys išnyko; džiaugies, jeigu pasninkui arba kūčioms tik mailiaus pasigauni... Et, blogyn eina, ir gana! Kad nors tie rugiai ir vasarojus geriau augtų...

Simanas nutilo ir liūdnom akim žiūrėjo tolumon. Jau artinos vakaras. Iš miško išlindo ilgi juodi šešėliai ir plačiai uždengė rugių lauką. Saulė riedėjo žemyn ir ruošėsi greitai pasislėpti už aukšto Šventosios kranto. Oras vėso. Nenoromis išlindom visi trys iš po pušies, kur taip ramu buvo gulėti. Atsisveikinę su Simanu, mudu su broliu pasukom namo. Ilgai dar mačiau atsigręždamas tai stovinčią, tai einančią ežia senelio stovylą: ant galo ji pasisuko už raistelio ir išnyko...

J. Biliūnas.

Juodas katinukas.

Pas vieną katę augo nedoras katinukas. Jis neklausė motinos, nesimokė pelių gaudyti. Jei kada motina ir pažaisti su juo norėdaavo ar bent paglostyti, jis užriesdavo uodegytę ir eina sau šalin. Neįdomūs jam buvo nė brolis su seserim. Jis mėgo būti vienas. Rimtai vaikščiojo po kiemą ir dažnai nueidavo į klojimą. Išgaląs, ištekins nagus į varčią ir lipa sienomis. Užsikoręs ant pat želmens atsitupia ir dairosi. Skregždės laksto apie jį, čirškia piktai, o jam nieko.

Katinukas sėdi ant želmens ir blizga juodai prieš saulę. Tik kaktoj kaip žvaigždė baltas lopinukas, su balta apikakle ir ant vienos kojukės balta pirštinaitė.

Vis jam įdomu, kas ten pakalnėj taip dukso juoda. Nei debesys, nei taip kas nors.

Vieną dieną katinukas nelipo ant želmens, o paliai klojimą, taku per žirnius nuėjo į klonį. Klausos — iš tos pusės, kur juoda, šlama ir vėsus vėjas pučia. Bet katinukas pasidrąsino ir nubrido arčiau per pievą.

Gi žiūri — čia medžiai kaip sode. Tik dideli dideli. Stovi,

eina vienas paskui kitą ir galo nematyti. O kad aukšti, tiesiai į dangų įsiremia.

Katinukas pamąstė, pagalvojo truputį ir į mišką įėjo.

Eina, visur pilna mažesnių medžių. Ir visi jie gėlėmis nusimarginę. Katinukas nė pataikinti negali, tai vieno užkliūva, taia ant kito užlipa. Vieną apvertė ir ėjo, gėlė jam pilvuką pakuteno.

Gi staiga kažin koks rudas žvėriukas strikt ir iššoko priešais. Užsimetė didelę pukuotą uodegą ir žiūri į jį, ausimis nejudindamas.

Katinukas pasišiaušė, ėmė purkšti, bet rudas žvėriukas nė kiek nebėga.

Katinukas nustojo purškęs ir tik pasišiaušęs eina artyn. Priėjo ir atsitūpė priešais. Rudas žvėriukas irgi iš lėto prislinko artyn. Ištiesė abu vienas kitam nosis ir palietė vienas kitą ūsais. Pasiglostė pasiglostė ir pasidarė pažįstami.

— Žiūrėk, aš šoksiu į medį, ir tu taip daryk, — sako voverė katinukui.

Katinukas šoko ,kabinosi kabinosi ir tik šakos nepasiekęs nukrito žemėn. Sukniaukė skaudžiai ir net supykęs vėl kibo į medį. Lipo dabar atsargiai, atgal pažiūrėdamas. Ir kuo aukščiau buvo, vis labiau bijojo.

— Nesidairyk atgal, — sako voverė, sėdėdama viršūnėj, — vėl nukrisi.

Katinukas sunkiai sunkiai pasiekė voverę. Sėdi, alsuoja, vos įsikabinęs į šaką, ir nieko nesako.

Paskum priprato ir dairosi judriai. — Ten, apačioj vienas miškas, o čia kitas. Ten tik statūs liemens nustoję į visas puses kiek tik sumatyti, o čia žalios garbanotos bangos tik juda, tik liejas viena į kitą. Tai ten prasiveria ilgas vingiuotas urvas, tai užsilygina, tai prasiveria kitur vėl. Dangus suspindi, sužibsi pro tuos urvus. O saulės spinduliai tik šokinėja, tik dūksta tarp lūpų.

Lapai šnabždasi kugžda čia nulinkdami, čia paliesdami vienas kitą.

— Apie ką jie šneka? — klausia katinukas.

— Jie daug paslapčių turi, — sako pakuštom voverė katinukui į ausį. — Neklausk dabar, jie gali išgirsti. Palauk, kai sutems.

Jeigu dar kita ką labiau mėgdavo, tai tik savo ūkį ir medžionę, kurios ir senas būdamas negalėjo išsižadėti. Taigi ir dabar sunku man buvo išsisukti; noroms nenoroms turėjau pradėti... Šodis po žodžio, priėjome ir prie astronomijos. Kada jau išmatavom saulės didumą ir žvaigždžių tolumą ir išreiškėm savo nustebimą dėl Dievo galybės ir prigimties neapsakomų grožybių, mano brolis tarė:

— O kodėl gi dieną žvaigždžių nematyti?

Kada jam tai išaiškinau, dėdė Simanas atsiliepė:

— O kodėl gi dieną žvaigždžių nematyti?

— Nejaugi tamsta matei? — paklausėm mudu.

— Mačiau... — atkartojo Simanas ir, lazdos atsirėmęs, pradėjo pasakoti:

— Senai tai buvo... Dar aš, jūsų tėvelis, amžiną atilsį, ir visi mūsų sodžiaus po ponais tebebuvom... Kratėm šitai anam lauke pamiškėj mudu su Baltrum Rudoku mėšlą; skubėm dirbti, nes buvo jau po pietų, o lig vakaro turėjom nukratyti dar didelį mėšlu apvežtą lauko plotą. O neduok Dieve, būdavo, nepabaigsi darbo! Taigi dirbom sušilę. Besišluostydamas nuo kaktos prakaitą, pakėliau galvą; žiūriu — pro pat pušies viršūnę mirksi danguj žiburėlis šalia debesio, po kuriuo ką tik saulė palindo.

— Žiūrėk, — sakau Baltrui, — ar tik ne žvaigždė žiba?!

— Ar tu sapnuoji? — atsiliepė Baltrus ir pakėlė galvą.

— Bet tu pažiūrėk, — atsakiau jam: — argi nieko nematai pakrašty ano debesėlio, kur štai užu tos pušies niūkso?

— Iš tiesų, — sušuko Baltrus, — lyg tartum kas žiba!

Sustojom mudu, žiūrim į tą žvaigždę ir galvojam, kas tai galėtų būti, kad dieną žvaigždė pasirodė. Tik pamatėm: nebetoli eina urėdas Gimbūtas (tas pats, kurs ir dabar paupy tebegyvena). Per visą kūną mudviem šiurpas perėjo.

— O ko jūs čionai, uncvotai, sustoję stovit, a? — suriko prisiartinęs.

— Pamačiau, ponai, žvaigždę, — sakau visas drebėdamas, — tai žiūrim su Baltrum. Nežinom, kas tai gali būti...

— Kokią žvaigždę, kur? — paklausė.

— Žiūrėk, sakau, ponai, pro anos pušies viršūnę — kaip tik pakrašty debesėlio žiba.

— Ir šiaip žiūrėjo urėdas ir taip — nemato.

— Nieko nematau... — tarė piktas ir palikęs mudu nuėjo atgal.

O mudu su Baltrum drebam. Dabar, sakom, tai jau bus. Nuėjęs lieps atnešti vyčių kūlį, pašauks mudu pavietin, kur visados plakdavo, ir duos tiek, kad panešti negalėsim. Ir žvaigždę užmiršom. Dirbom dabar taip, kad tik dulkės per lauką ėjo; bet širdys abiejų drebėjo. Pagaliau pamatėm, sugrįžta kažin kuo rankoj nešinas. Kojas mudviem pakirto — tik pastovėti begalim...

— Ar tebematyti dar žvaigždė? — paklausė mane.

Pakėliau galvą augštyn — dar žiba. Parodžiau. Prisidėjo ūrėdas prie akies ilgą vamzdelį ir žiūri.

— Tiesa, žvaigždė, — atsiliepė lukterėjęs: — geras gi tu, Simanai, akis turi, kad galėjai ją pamatyti.

Pats pažiūrėjo, paskui ir mudviem vamzdelio davė. Paėmiau jį drebančiom rankom, prisidėjau prie akies ir kuo tik nesurikau nustebęs: taip dabar aiškiai buvo matyti žvaigždė ir tokia buvo apskrita, graži, kaip mažas aukso obuolys. Paskui papasakojo mudviem urėdas, kokios žvaigždės esti didumo, kas jos tokios yra... Daug tada jis mudviem apsakė. Toks geras buvo, kokio nei pirma nei paskui niekados nemačiau. Pagaliau atsiminė, kad mes stovim, ir liepė eit dirbti.

— Žiūrėk, kad lig vakaro būtų padaryta! — pasakė nueidamas šiurkščiu balsu.

Bet mudu su Baltrum linksmi jau buvom, kad taip visa kas gerai pasibaigė...

— Tai nepakliuvot už tat? — paklausė mano brolis.

— Ne, tuo kartu žvaigždė išgelbėjo, — atsakė Simanas.

— O lupdavo, oi lupdavo! — kalbėjo toliau, atsiminęs praeitį senelis, linguodamas žilą savo galvą: — Už menkiausią daiktelį kraujas plauke plaukė. Ir, neduok Dieve, jeigu kas nors kartą pakliūdavo: tas visą gyvenimą minėdavo. Dabar tai bepiga su šituo. Jūs šitai mokslus einat, žmonėmis pasidarot — ir tai skundžiatės, o jūsų tėvai kiekvieną valandą už savo kailį arba net ir gyvybę drebėdavo. Ir tačiau nuo jų dainų visos girios aplinkui skambėdavo. Ir linksmos buvo tada girios, pilnos paukščių ir laukinių gyvulių; nuo uogų ir grybų žemė marguliavo; riešutų — kiek dabar gilelių; upėj ir liūnuos žuvies —

Ilgai pamiegojęs, katinukas apvirto ant kito šono ir pradėjo sapnuoti . Jis sapnavo, kad motina atnešė jam didelę pelę. Pelė kad gi gardi buvo. Bet vos atkando jis pelei galvikę, žuvo pelė ir motina. O voverės susirinko iš viso miško ir kad juokias iš jo, kad juokias.

Katinukas nubudo ir kad ėmė bėgti namon, kad ėmė bėgti. Niekur daugiau nebėjo katinukas iš namų. Naktį sėdėjo kamaroj ant girnų ar svirne pasislėpęs už maišo. Visus pelių urvus žinojo ir jautė, ką kiekviena pelė daro, kur eiti ji mano.

Nutuko katinukas. Dieną tik miegodavo išvirtęs prieš saulę, sapnuodavo mišką, voverę, grybus, o naktį dabojo pelių urvus, laipiojo pastogėmis. Pasidarė doras katinukas, mamai nesipriešino. *Ignas Šeinius.*

Duktė rauda motinos.

Motinėle mano, širdele mano! Motinėle, mano gimdytojėle, motinėle mano, ant baltų rankelių nešiotojėle! Motinėle, bučiuoju tavo baltas rankeles, motinėle, bučiuoju tavo aiklias kojele. Motiinėle, kuri išbaidei juodą purvynėlį! Motinėle, kuri užnešiojai ant baltų rankelių, motinėle, širdies ramintojėle!

Vai kur aš einu, kur aš nueinu, o aš nerandu ramios vietelės, kaip prie motinėlės šalelės.

Motinėlė, prakalbėki, tu man pasakyki, motinėle, o gal užrūstinau tavo širdelę?

Motinėle mano, širdele mano, motinėle, pasakyki, kada pareisi? Motinėle, širdele, iš katros šalelės man tavęs laukti?

Motinėle širdele, jau stato tau naujus namelius, be samanėlių, be sąsparėlių, be stiklo langelių, be vario durelių. O motinėle, širdele, tu nematysi aušrelės auštant, tu nematysi saulelės tekant, o širdele, tu negirdėsi savo dukrelių gailiai verkiant.

Motinėle širdele, o gal aš eisiu, o kad prašysiu tų budauninkėlių, kad įstatytų stiklo langelį, o kad įdėtų vario dureles, o kad matytų mano motinėle aušrelę auštant, saulelę tekant.

O motinėle, tu prakalbėki ir pasakyki, kada man tavęs laukti ir iš katro kraštelio tu pareisi. Jei iš rytelių, tai anksti kelčiau, jei iš vakarėlių, tai vėlai gulčiau.

Neiki, motinėle, vidury naktelių, vidury naktelių tamsi naktelė. Neiki, motinėle, anksti rytelį, anksti rytelį gaili raselė. Pareik, motinėle, vidury dienelės, kada šviečia kaitri saulelė.

O kad žinočiau, katruo keleliu motinėlė parkeliaus, oi aš nuklostyčiau vidurį kelelio meiliais žodeliais, oi aš išbarstyčiau visus kraštelius gailiom ašarėlėm, kaip baltais perleliais, oi aš paimčiau savo motinėlę už baltų rankelių!

O motinėle, kodėl aš neprakalbinu tavęs tamsi naktelė ir šviesi dienelė?

O širdele, nustojo kukavę raibos gegutės, o motinėle, tur būt, pastatei mus savo šalelėj vietoj gegučių. Motinėle, kukuojam rytą vakarėlį ir šviesią dienelę.

Motinėle, mano širdele, ar gal rūsti tavo širdelė, kad neprakalbi mums meiliais žodeliais?

O aš prakalbinčiau pilkąjį akmenėlį ant viešojo kelelio! Trokšta žuvelė be vandenėlio, trokšta mano širdelė be motinėlės meilių žodelių...

Golgotos paveikslas.

Kiek kartų žiūrėjau į Kristaus Golgotą,
Tiek atgaila spaudė krūtinę ligotą;
Širdis paveldėjo gyvenimą naują,
O džiaugsmas sužadino ramųjį kraują.

Dreuguži, paveikslas ir tau pranašauja
Ne rūstų, bet švelnų gyvenimą naują,
Kiek kartų žibės tau mintis nuniokota,
Tiek kartų žiūrėsi į Kristaus Golgotą.

O Kristau! Pasaulis keikimais patvinęs,
Bet Tavo paveikslas — malonių šaltinis
Iš skausmo garbingą vainiką nupynė.

O žmonės taip klysta, jiems tolimos vinys...
Kaip skausmas Madonos, kaip tvano mėlynė,
O Kristau! plati Tavo meilės krūtinė.

F. Kirša.

Katinukas klausosi, kraipo galvą, bet nieko nesupranta. Šalimais pralapsnojo kažin koks didelis paukštis. Voverė kad nusigando ir kad šoko net į kitą medį. Katinukas gi pašiuro visas ir purkščia.

— Eik čia. Tas paukštis vėl gali atskristi, — šaukia voverė.

— Kad aš negaliu taip toli šokinėti, — dreba katinukas, žiūrėdamas žemyn.

— Pamėgink.

— Ne, aš nenoriu.

— Gerai, aš tave pervesiu per šakas.

— Bet į tą medį aš nenoriu.

Voverė eina per šakas iškėlus uodegą ir nieko nebijo, o katinukas krypsta, atsilieka ir vis purkščia. Kai priėjo šakos galą, dar nesuspėjo ir šokti, o šaka jau ir paslydo iš po jo. Katinukas dribo, bet pataikė ant šakos ir įsikabino į ją net cypdamas.

— Matai, kaip išsimokysi, — drąsina jį voverė.

Kai jau jie sėdėjo tarp šakų antrojo medžio, katinukui net akys blizgėjo iš džiaugsmo, kad ir jis iš vieno medžio perėjo į kitą, neliesdamas žemės.

— Aš valgyt noriu, — ėmė katinukas tuoj kniaukti.

— Gerai, aš tave pavaišinsiu, — pasigyrė voverė.

Ji atnešė gražių geltonų pernykščių riešutų. Pati ėmė kramtyti ir katinukui duoda.

Katinukas kramto kramto, dantukai nusopo, o nieko nepadaro.

— Aš tau padėsiu. — Voverė kriaukšt perkando ir duoda branduolą katinukui.

Katinukas valgo, bet kad vis tiek tie riešutai nei gardūs, nei ko. Sausi, burnoj netirpsta, nuryti sunku.

Kai saulė nusileido ir sutemo, voverė katinuką išvedė vėl į pačią viršūnę.

Dangus buvo tamsus tamsus ir staiga sužibo vienoj vietoj. Tarytum katinuko motinos šeimininkė žvakę uždegė. Paskum sužibo dar viena, ir, pagaliau, kad daug — viena paskui kitą.

— Tur būt, tenai šeimininkė ir pienuko daug turi, kad ji šviesos taip nesigaili, — mąsto katinukas.

— Aš noriu valgyti, — vėl kniaukia katinukas.

— Palauk truputį, — ramina jį voverė.

Gi ten, už kalnelio, toli, tarytum kas didžiausią krosnį pakūrė. Liepsna kad raudona. Ir ėmė kilti kilti. Pagaliau, visa krosnis atitrūko nuo kalnelio ir nuplaukė aukštyn. Pasidarė apskrita ir vėl sumažėjo, išblyško. Ir visur pasidarė balta, žalsva. Ir šunys kažin kur toli sodžiuose kaukia. O miškas tyli, lapai nešneka. Ant jų tik blizga mainosi visokios kruopos. Ir per visą tankumyną žvilga. Katinuką net baisumas perėmė.

—Kodėl jie dabar nešneka? — klausia jis.

— Dabar jie sapnuoja. Jie gėlių neturi, jie nežydi taip, kaip ten, visos gėlės apačioj, tai jie dabar sapnuoja, kad jie žydi, kad kvepia. Jiems regis, kad čia suskrenda margi margiausi drugiai, bitės zimbia.

— O jų valgyt negalima?

— Pajudink tik nors vieną lapą, jie tuoj visi nubus.

— Bet apie ką jie dieną šneka? — atsiminė katinukas.

— Jie pasakoja savo sapnus ir...

Voverė išgirdo, kad apušė jau juda savo lapais.

— Bėkim iš čia žemėn.

Katinukas išsigando ir aplenkdamas voverę nuriedėjo žemyn.

Gi žiūri, ten eina eina žolėje balti raudoni grybai, pakreipę skrybėles ant šono. Kiti eina po du, kiti vedasi su visomis šeimynomis. Kai jie pamatė voverę su katinuku, ėmė bėgti ir slapstytis žolėje.

Katinukas puolė ant vieno didelio ir apvertęs ėmė jam rauti skrybėlę nuo galvos.

— Nevalgyk šito, tau pilvukas sopės, — draudžia jį voverė.

Katinukas, tą palikęs, sugavo kitą.

— Nevalgyk ir šito, jis visai negeras.

Ir kol katinukas dairės, nebeliko nė vieno.

Žiūri paskum, tuštumoj tarp kelmų raudonos gėlės šviečia. Katinukas paliko voverę ir nulėkė į jas. Kad ėmė skinti.

— Gi kam tu, nedorėli, valgai aguonas? Argi tai dera tikram katinukui? — ėmė voverė barti prilėkus.

Bet katinukas buvo jau privalgęs. Jam ėmė blizgėti akys ir painiotis kojos. Jis sekė voverę, bet užvirto į vieną duobelę aukštielninkas ir užmigo.

Tu, Vytaute...

Pasveikinkim rytą naujosios gadynės!
Jo gandas plačiai nuskambės.
Šiandieną tėvynė didvyriui tėvynės
Uždėjo vainiką garbės.
Nuslinko naktis;
Atgimimo viltis
Teeina po Lietuvą mūsų,
Kur skaisčios sesutės,
Kur vargšės matutės,
Nuo Vilniaus lig Kuršo ir Prūsų!

Štai vadas ant žirgo užsėdo galingas!
Saulėgrąžas rodo naujas!
Raminkis, lietuvi! Prabočių garsingas
Jis žada priminti dėjas!
Jo garsūs darbai,
Kaip Perkūno žaibai,
Aplėks mūsų nuskriaustą šalį;
Prižadins kaimietį
Ir rūmų pilietį!
Pabus, kas pabusti dar gali!..

Ant Vytauto vardo, lyg magiška galia
Atgimę tėvai — milžinai,
Sukils didžiavyriai, krūtinę apkalę,
Ją meile uždegę jauna!
Naktis kruvina
Juos bežudė gana;
Šiandieną kita jau gadynė!
Gana jau dejonių!
Klaidingų kelionių!
Atgimusi kelkis, tėvyne!

Tu, Vytaute, didis vadove tėvynės!
Tu skardas dėjų — milžinų!
Tu, Lietuvai garsų vainiką nupynęs,
Būk pranašu saulės dienų!

Tarp amžių prašnek!
Mums krūtinę uždėk
Darbais milžinų — pranokėjų!
Aprinkę vadovą,
Teeina į kovą,
Augintiniai tavo idėjų!

Maironis.

Girtuoklėlio daina.

Turi katinas kačiukę,
Turi žąsinas žąsiukę,
Turi poniškas panaitę,
Turi bernas sau tarnaitę,

O aš vyras ąžuolinis
Turiu butelį degtinės.
Muš kačiukės katinuką,
Peš žąsiukės žąsinuką,

Juoksis mergos iš bernelių,
Juoksis panos iš ponelių,
Tik aš vienas laimingiausias,
Nes degtinė — draugs tikriausias.

Į kišenių įsidėsiu,
Ją aš gersiu, glamonėsiu,
Bonkos kamštį išsitrauksiu,
Degtinukės paragausiu,

Tuoj krūtinė bus šiltesnė,
Ir galvelė bus linksmesnė.
O kad Nemunas garbingas
Būtų šiandien išmintingas,

Kad ant mūsų susimiltų,
Savo vandenis išpiltų,
O degtinę įsilietų,
Viena degtine tekėtų: —

Tai būt lėbė! tai būt džiaugsmas!
Tai būt laimė, tai būt kauksmas!
Visi žmonės ir žvėreliai,
Visos žuvys ir paukšteliai —

Klaidžioju.

1. Gyvenimo atlikęs pusę kelio,
Aš įėjau į vieną tamsią girią,
Kur vieškelio nebėr jau nei takelio.
4. Kas buvo toj giria — baisumas spiria,
Minėt nejaukiai jos raistų kartumą,
O minint daros vėl jausmai iširę.
7. Tokia nyki — labiau už mirtį ūmą:
Bet noriu visa tvarkiai apsakyti,
Ką joj mačiau, į ką kreipiau domumą.
10. Kaip aš ten pakliuvau, — sunku atminti;
Tik atmenu sapnais užburtą vietą,
Kur praradau kelionės tiesią kryptį.
13. Paskui, priėjęs kalną apžavėtą,
Tenai, kur baigiasi paslėnė toji,
Kuri apgriuvo baime kieta,
14. Akis pakėliau ir žiūriu, šviesioji
Planetos giedruma atkalniais siaučia
Visur nušviečia — jau nebeklajoji.

Dantė (vert. Narjauskas).

Neris.

Per lygiuosius laukus, pro žaliuosius miškus
Rangos tviska Neris, tartum juosta šilkinė,
Lyg skaistaus paukščių tako šešėlis ryškus
Per lygiuosius laukus, pro žaliuosius miškus.
Vai, tikrai kuomet nors ją mėlynė įskųs,
Kad ji rojaus gėlių sau papuošt nusiskynė...
Per lygiuosius laukus, pro žaliuosius miškus.
Rangos, tviska Neris, tartum juosta šilkinė.

L. Gira.

Rugiagėlės.

Vien tik mėlyna akyse.
Žemėj ore ir danguj
Daugiau nieko nematysi —

Vien tik mėlyna akyse...
Užsimerksi, pamąstysi,
Nusijuoksi, o paskui —
Vien tik mėlyna akyse
Žemėj, ore ir danguj...

K. Binkis.

Labora.

Kol jaunas, o broli, sėk pasėlio grūdus
Ir dirvos nepleiski! Tuomet, kada jausi,
Kaip kūns ima stingti, dvasia jau susnūdus,
Vėlu juk prie darbo: nesėsi, nepiausi.
Kol dega krūtinėj šventa ugnis toji,
Kur traukia prie darbo ir duoda tiek vieko,
Jog menkas ir silpnas net milžinu stoji,
O dirbk, idant neitų ugnis ta ant nieko!
Kol dar idealais, brol, besigėrėsi,
Siek prie idealo, tik doro ir aukšto,
O skubink! Paskui tu... jų išsižadėsi
Dėl trupinio, aukso, gardaus valgio šaukšto.
Gyvenimo knygą skaityk laps į lapą,
Nestodams, kad kartais į tinginius kliuvęs,
Tu nesupelėtum ir neitum į kapą
Be likusio ženklo, kad žmogumi buvęs.
O jeigu apilsi sunkiam darbe savo
Ir nykstant jėgoms jau nuliūsi, nerimsi,
Tai žvilgterk į darbą jaunų draugų tavo —
Vienoj akimirkoj iš naujo atgimsi.

V. Kudirka.

Užmigo žemė.

Užmigo žemė, tik dangaus
Negęsta akys sidabrinės,
Ir sparnas miego malonaus
Nemigdo tik jaunos krūtinės.

Neužmigdys naktis žvaigždės,
Nenuramins širdies troškimų;
Dvasia ko ieško, kas atspės,
Kad skęsta ji tarp atminimų!

Aušra saulėtekio užšvis,
Ir užsimerks nakties šviesybės;
Neras tik atilsio širdis:
Viltis nežvelgs į jos gilybes!

Maironis.

Vis prie Nemuno keliautų
Ir degtinės paragautų.
Žvėrys gertų ir riaumotų,
Žmonės šoktų ir lėliotų,
Net žuvytės vis tik nertų,
Degtinukę mielą gertų;
Viskas džiaugtųs, šokinėtų,
Net ir žemė strapinėtų.

Pr. Vaičaitis.

Kasciušką sugavo.

Kad Kasciuška jojo,
Karalium pastojo;
Palauk, palauk, pons Kasciuška,
Atjoj lenkų ponas.
O kai jis prijojo,
Gromatėlę davė.
Gromatėlę skaitydamas,
Labai graudžiai verkė.
Žaliojoj girelėj,
Tamsiojoj naktelėj,
Ten suklupo bėrs žirgelis:
Kasciušką sugavo.

O kai jį sugavo,
Geležim apkalė
Ir į kalinį įdėjo,
Kaliny marino.
Į grabą įdėjo,
Sklepe palaidojo,
Apraudojo šinkorkėlė
Jo kojas rankeles.
Verkė karalienė,
Verkė ciecorienė,
Verkė ir visa kariauna
Karaliaus Kasciuškos.

Tautosaka.

Vilniun vartai užkelti.

Tu, Lietuvi, kurs kentėjai,
Tu, Lietuvi, kurs kenti, —
Rytą kėlęs pažiūrėjai:
Vilniun vartai užkelti!..
Mūsų juodo vargo dėmę
Spaudžia amžių praeitis...
Tik pabudę, džiaugtis ėmę,
Laisve padegėm akis.

Tu, Lietuvi, nešdams dalią,
Nepražūni vieškeliuos!
Išmatuok stiprybės galią:
Vilniaus laisvė kaldiniuos!
Tu nuversk devynius sostus
Ir devynius karalius!
Pakartok galiūnų mostus,
Atrakink pilin kelius!

Faustas Kirša.

TURINYS

«Žaibo» sp. Duonelaičio g-vė 24, telef: 20 ir 35-35.

„Sakalo“ B-vės išleistos knygos:

Plati monografija apie Vytautą Didįjį.

1. Vytauto Didžiojo 500 jubiliejaus metų proga „Sakalo“ B-vė išleido apie Vytautą Didįjį plačią monografiją. Ją parašė istorikų būrelis, redagavo S. Daukanto mok. sem-jos istorijos mok. P. Šležas. Monografiją peržiūrėjo ir patikrino *prof. A. Alekna.* Jis yra parašęs Vyr. Vytauto Did. Komitetui dėl šios monografijos šiokio turinio laišką:

> *Vyriausiam Vytauto Didžiojo Komitetui.*
> „Sakalo“ b-vė prašo duoti jos leidžiamos Vytauto monografijos įvertinimą. Mano nuomone, ji parašyta rimtai ir objektyviai. Autoriai gerai žino jų operuojamą medžiagą, panaudojo naujausią literatūrą. Todėl manau, kad knyga bus naudinga geriau pažinti Vytautui ir jo darbams.
> *Prof. Antanas Alekna.*

Kaip matome iš prof. Aleknos rekomendacijos, „Sakalo“ b-vės išleistoji monografija yra visų rimčiausias iki šiol išleistas lietuvių kalba veikalas apie Vytautą Didįjį. Todėl patartina jis visiems įsigyti ir gerai išstudijuoti, nes tinkamiausiai Vytautą Didįjį tegalėsime pagerbti, kai jį gerai pažinsime. Monografijos yra 320 puslapių ir kaštuoja 10 litų.

2. *E. M. Remarko* VAKARŲ FRONTE NIEKO NAUJO. Iš originalo vertė J. Kalnėnas. Viršelį piešė J. Burba. 1929 m. 256 psl. Kaina Lt. 4,—.

> Šią knygą skaito visas pasaulis, jos jau kitomis kalbomis išpirkta milijonai egzempliorių. Šioje knygoje visai tikrai atvaizduotos visos Didžiojo karo baisybės: baisios atakos, nuodingos dujos, tankai, mirtis, šiurpulingi ir neužmirštami vaizdai, įstrigę į šių laikų žmonijos širdį. Kas nori žinoti, kas buvo Did. karas, turi būtinai šią knygą perskaityti.

3. *Karl. May* PER DYKUMĄ. I, II ir III tomai. Iš originalo vertė J. Vadeikis. Vertimą kalbos atžvilgiu žiūrėjo J. Talmantas. Kaina I ir II tomų po Lt. 2,50, III-čio t. — Lt. 3,—.

> Sensacingiausias kelionių romanas. Labai vaizdžiai ir gyvai aprašyta vieno keliautojo kelionės su įvairiausiais nuotykiais ir pavojais po Arabiją, Afriką, Mezopotamiją. Norintieji pažinti tų kraštų gamtą, žmones, jų gyvenimo būdą ir papročius, būtinai turi šias knygas perskaityti. Čia skaitytojas pamatys tų tautų aštrias tarpusavio kovas, Arabijos moterų pasiaukojimą, meilę, pagaliau jų žiaurų kerštą. Mokiniui šios knygos palengvins išmokti istorijos pamokas apie tas tauteles ir geografiją apie minėtus kraštus.
>
> Prie romano pridėta: 1. trumpas geografiškas ir istoriškas paaiškinimas apie arabus, turkus, kurdus ir kitas šiame romane paliestas tauteles; 2. nesuprantamų žodžių žodynėlis ir 3. žemėlapis su pažymėjimu, kuriais kraštais autoriaus keliauta ir kuriuose miestuose būta.

4. *Selmos Lagerlöf* KRISTAUS ROŽĖS LEGENDA IR KITI PASAKOJIMAI. Vertė J. T. Kaina Lt. 2,—.

Didžiojo karo įtakoje žmonės tartum pasidarė žiauresni; neteisingumas ir įvairios suktybės dar labiau, rodos, įsivyravo, negu tai buvo pirmiau. Selmos Lagerlöf raštuose dvelkia žmoniškumas. Jos raštus perskaitęs, žmogus jauti, kad širdis švelnėja, atsiranda daugiau meilės, ne tik geriems, bet ir nusižengusiems žmonėms. Autorė už savo gražius ir sentimentalius raštus yra gavusi Nobelio premiją, taigi matyt, kad jos raštai yra labai didelės literatūrinės vertės.

5. *E. Mnišek* RAUPSUOTOJI (Trędowata) trijose dalyse. Vertė P. Jurgelevičius. Kiekvienos dalies kaina Lt. 3,50. Išleista gerame popieriuje, su iliustracijomis.

Šis romanas savo siužetu giliai sujaudina ne tik moteris, bet ir vyrus. Tikrajai meilei nėra skirtumo tarp aristokrato ir paprastos mergaitės, nėra tos bedugnės, kuri yra tarp dviejų griežtai skirtingų luomų. Nekalta meilė paveikia blogus žmogaus palinkimus, įpročius, priverčia nusilenkti visoms galybėms, nugali visas kliūtis, tačiau reikalauja aukos ir tragedijos.

6. *Vysk. Valančiaus* VAIKŲ KNYGELĖ. L. Kuodžio redaguota, su dailininko K. Šimonio spalvotomis ir grafiškomis iliustracijomis ir spalvotu viršeliu; labai gražiai išleista. Kaina Lt. 4. —.

Knygelė skiriama visiems: vaikams ir suaugusiems. Vaikai ras gražių gražiausių paveikslėlių ir pasakų, o suaugusieji galės pasimokyti gražiausio mūsų gimtosios kalbos stiliaus.

7. *Selmos Lagerlöf* PETERIS NORDAS. Išvertė J. T. 1929 m. 65 pusl. Kaina 1 litas.

A. Jakštas „Ryto" Nr. 25, 1930 m. rašo:... „Autorė, garsi švedų rašytoja, parodo čia daug gyvos vaizduotės, pirmaeilio talento ir didelės užuojautos savo pasirinktam didvyriui. Visas jos pasakojimas padaro skaitytojui gilaus įspūdžio..."

Ši knygelė yra tikras pavyzdys, kaip meilė nugali net ir mirtį, ir kaip teisybė pagaliau viršų gauna.

8. *Vinco Krėvės* RAŠTAI VIII t. Misterijos „LIKIMO KELIAIS" II dalis, su priedu — V. Bičiūno tos misterijos pastabomis ir komentarais. Abiejų knygų kaina Lt. 8,—.

„Likimo kelių" turinį sudaro savotiškai pasakiškas pasakojimas apie Vincą Višvilį — prastą kaimo bernaitį piemenėlį, kuris, prisiklausęs motinos pasakų apie karalių Žvaigždikį ir karalienę Panikę, ryžtasi prikelti iš miego Žvaigždikį, atseit, pačią Lietuvą. Tie visi Vinco Višvilio sunkūs ieškojimai, klajonės, nuostabūs nuotykiai ir ilga kelionė — tai giliai prasmingas visos mūsų tautos kelias nuo pat pradžios ligi šių dienų.

Labai reikšmingą priedą prie „Likimo kelių" sudaro V. Bičiūno pastabos ir komentarai. Be jų daugeliui nebūtų aiškios nei paties autoriaus intencijos, nei tikslas bei veikalo idėja. Komentarai daro veikalą suprantamą net ir mažiau išsilavinusiam skaitytojui.

(„Karys" Nr. 22, 1930 m.).

9. *Rakšties* RAKŠTYS. Satyros ir juokai. 96 pusl. Kaina Lt. 2,—.

Čia yra labai aštrios mūsų dienų satyros. Apie šią knygelę A. Jakštas š. m. *„Ryto"* 98 nr. rašo:

„Šioj dailiai išleistoj knygelėj pateikta satyriška mūsų gyvenimo apžvalga iš pastarųjų (1926—1930) metų. Autorius, matyt, gan akylai yra sekęs neigiamus tojo gyvenimo apsireiškimus mūsų literatūroj, teatre, visuomenėj, politikoj...

Autorius temas semia iš bėgančiojo gyvenimo laikinoj mūsų sostinėj, o vasarą — iš lietuviškiausio mūsų kurorto — Palangos. Rašo jis klasiškomis eilėmis, labai švelniai, sakyčiau, net kai kur — peršvelniai, taip, kad jo satyriškų knybtelėjimų be komentoriaus negalima nė suprasti, nors civilės drąsos jis turi užtektinai, nes savo satyros objektų nebijo net tikrais vardais pavadinti".

10. *Šekspyro* VENECIJOS PIRKLYS. J. Talmanto vertimas tiesiog iš originalo. Su iliustracijomis ir plačiais teksto paaiškinimais — komentarais. Yra tai vienas geriausiųjų klasiko dramaturgo Šekspyro veikalas. Kaina Lt. 3,50.

11. *Rygiškių Jono* LINKSNIAI IR PRIELINKSNIAI. Jų vartojimas mūsų kalboje. 1928 m. Kaina Lt. 5,—.

Labai sunkus kalbos dalykas yra mokamas žodžių formų vartojimas; tų formų bene svarbiausia bus linksnio forma, kuri tūlam lietuviui dažnai sukelia galvosūkio. Rygiškių Jonas, turėjęs nemaža reikalo su įvairiais lietuviškais spaudiniais, yra pastebėjęs ne vieną tos rūšies (linksnių vartojimo) klaidą. Leisdamas į žmones šį savo darbą, R. J. pasisako jį skiriąs pirmiausia mūsų laikraštininkams, rašytojams ir šiaip mūsų rašto žmonėms, įvairiems mūsų žodžio skelbėjams (dėstantiems lietuviškai savo dalykus mokytojams), mūsų kalbos mokytojams ir jų mokiniams...

„Švietimo Darbas" Nr. 11. 1928 m.

13. *J. Barono* RUSIŠKAI LIETUVIŠKAS ŽODYNAS. 575 pusl. Kaina buvo 15 litų, o dabar tik 10 litų.

Pats žodžių vertimas padarytas gana atsargiai. Autoriaus sunaudota žodžiams aiškinti daugybė lietuviškų raštų (Širvydo, Kuršaičio, Daukšos, Duonelaičio, Daukanto, Žemaitės, J. Jablonskio, K. Būgos raštai ir k. k.). Rusiškiems žodžiams nustatyti naudotasi garsaus rusiškos kalbos mokovo Dalio žodynu.

Kadangi tai yra, rods, pirmutinis rusiškai-lietuviškas žodynas, tai lengva suprasti, kiek jam sudaryti padėta darbelio!.. — Jis pravers ne tiktai nelietuviams, bet ir lietuviams, kuriems, tiesą sakant, autoriaus pirmučiausia skiriamas

„Lietuva" Nr. 150 (1651) 1924 m.

14. *P. Klimo* LIETUVIŲ KALBOS SINTAKSĖ. Septintasis leidimas. 1928 m. Kaina Lt. 1,50.

15. VANDENS IR VĖJO GALYBĖ. Sudarė *A. Virelūnas ir P. Šinkūnas* su daugybe paveikslėlių. Išleista gerame popieriuje. Kaina Lt. 6,—.

Didžiai nuostabūs pasaulio apsireiškimai: kriokliai, upės, ežerai, balos, požemių rūmai, smiltynų ir vandenynų darbai. Knygoje vaizdžiai aprašyta, dėl ko rudens tamsią naktį ugnelės po laukus vaikščioja, pinigėliai dega, iš kur kartais ant kapinių atsiranda prieblandoje miglota žmogaus figūra, ir daug kitų nuostabių dalykų.

16. *V. Ruzgo* GAMTOS METODIKOS PAGRINDAI. Gausiai iliustruota, 200 pusl. Kaina Lt. 6,—.

Labai reikalinga knyga kiekvienam mokytojui. Gamtos mokytojas d-ras Č. Pakuckas š. m. *„Židinio"* Nr. 4 tarp ko kito rašo: „Šios rūšies knyga mūsų gamtos literatūroje yra dar pirmutinė. Lig šiol jokios gamtos metodikos dar neturėjom, ir jau vien dėl to knyga sveikintina. Pats autorius V. Ruzgas mums yra žinomas parašytais praktiško pobūdžio vadovėliais iš gamtos srities. Veikalėlis yra ne blogas. Jis taikytas kaip pradžios, taip lygiai ir aukštesniųjų mokyklų mokytojams. Duoda daug praktiškų patarimų, ir kiekvienas dėstąs gamtą ras jame ne vieną naudingą patarimą".

„Mokyklos ir Gyvenimo" š. m. 2 Nr. mokytojas J. Lazauskas rašo: „Sunku bus laikyti mokytoju tasai, kurs nepasistengs su šia nauja kruopštaus švietimo srities darbininko dovana susipažinti".

17. *Prof. Raikovo* NAMINIŲ GYVULIŲ MOKOMASAI STEBĖJIMAS.

Gausiai iliustruota — apie 60 iliustr. Kaina Lt. 2,—.

Mes labai mažai pažįstame geriausius savo draugus — naminius gyvulius, su kuriais žmogus nuo žilos senovės bendradarbiauja. Ypač naudinga juos pažinti mūsų moksleivijai ar šiaip jau-

nuomenei. Kaip geriausiai mūsų naminius gyvulius pažinti, žinių galima rasti prof. Raikovo knygoje „Mokomasis naminių gyvulių stebėjimas“, V. Ruzgo redaguotoje. Knyga gausiai iliustruota įvairių veislių gyvulių paveikslais.

18. *A. Virelūno* KRAŠTO MOKSLO VADOVĖLIS. III-čiam pradžios mokyklos skyriui. Pirmosios geografijos žinios ir atskirų Lietuvos vietų apžvalga. Sutrumpintas VI-as leidimas. Kana Lt. 2,50.

19. *P. Šinkūno* LIETUVOS GEOGRAFIJA. Platus vadovėlis vidurinėms ir aukštesniosioms mokykloms ir šiaip visuomenei su Lietuvos kraštu susipažinti. Gausiai iliustruota, su žemėlapiais. Kaina Lt. 8,—.

Yra tai vienintelis Lietuvos universiteto profesorių ir specialistų pripažintas Lietuvos geografijos vadovėlis, tinkamas mūsų mokykloms.

20. *P. Šinkūno* GEOGRAFIJOS VADOVĖLIS. IV-am pradžios mokyklos skyriui ir I-ai vidurinės mokyklos klasei. Kaina Lt. 3,50.

21. *V. Kamantausko* KIRČIUOTA LIETUVIŲ LITERATŪROS CHRESTOMATIJA. Kirčius patikrino Dr. Pr. Skardžius.

Iki šiol dar nė vienos kirčiuotos chrestomatijos neturėjome, o kadangi taisyklingai kirčius tarti tegalima įprasti tik skaitant kirčiuotus tekstus, tai chrestomatija yra labai reikalinga kiekvienam norinčiam gerai išmokti mūsų rašomosios kalbos. Kaina Lt. 8,—.

22. *Gyd. J. Maciūno* TRUMPAS HIGIENOS VADOVĖLIS. Sudarytas pagal Švietimo Ministerijos programą. 1929 m. 112 pusl. Kaina Lt. 3,—.

23. *N. J.* NAUJOJI MŪSŲ LITERATŪRA. *Literatūros pamokų darbams.* Vadovėlis sistematingai sudarytas pagal gimnazijos VII ir VIII klasių programą. 132 pusl. Kaina Lt. 3,—.

24. „KALBA“ bendrinės kalbos žurnalas. I sąsiuvinis, redaguotas *Pr. Skardžiaus.*

Šiame numeryje yra įdėtas paskutinis prof. Jablonskio — Rygiškių Jono straipsnis. Be to, įdėta prof. Brenderio, prof. Putino-Mykolaičio, Dr. Pr. Skardžiaus, Dr. A. Salio, ir kalbininkų Talmanto, Laurynaičio ir Kuzmickio straipsniai. Šio numerio kaina Lt. 3,—.

II-as „Kalbos“ visas numeris skiriamas a. a. prof. Jablonskiui.

25. *V. Pietario* LAPĖS GYVENIMAS IR MIRTIS. (Pagal senų žmonių pasakas). Iliustravo Meno mokyklos mokiniai prof. Dobužinskiui koreguojant. Originalus vaikų literatūros šedevras. Kaina Lt. 2,—.

26. *V. Putino-Mykolaičio* VALDOVAS. Istorinė 5 veiksmų, 6 paveikslų drama. Su iliustracijomis.

27. *Marijos Lastauskienės-Lazdynų Pelėdos* RADYBOS. Kaina Lt. 3,—.

Nepaprastai intriguojanti apysaka, su Liudo Giros įžanga, kurioje jis išaiškina, kad Lazdynų Pelėda buvo ne viena, bet dvi. Viena jau mirusi, tačiau antroji dar gyva ir žada dar daug duoti mūsų literatūrai.

28. VYTAUTO DIDŽIOJO spalvotas PORTRETAS, *A. Germano* pieštas, išleistas gerame „kreidiniame“ popieriuje, 38 × 55 cm. didumo. Kaina Lt. 3,—.

29. Kunigaikštienės BIRUTĖS portretas, *Aleks. Šepečio* pieštas ant akmens. 35 × 40 cm. didumo. Kaina Lt. 1,50.

30. *Z. Kuzmickio* LIETUVIŲ KALBOS SINTAKSĖ. Parašyta naujausiu metodu ir pagal Šviet. M-jos programą.

31. *J. Talmanto* sudaryta VISUOTINĖS LITERATŪROS CHRESTOMATIJA I d. Graikai ir romėnai.

32. *E. Mnišek* ORDINATAS MICHARAUSKAS. S. Zarecko vertimas. „RAUPSUOTOSIOS“ tęsinys.

Knygos gaunamos: „Sakalo“ B-vėj, Kaune, Kalnų g. 14, b. 7, ir kit. knygynuose.